

**ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА»**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЧЕРВОНОПИСЬКИЙ ВАДИМ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 342.92

ДИСЕРТАЦІЯ

ВИНА У АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Подається на здобуття наукового ступеня **кандидата юридичних наук**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.С. Червонописький

Науковий керівник – **Сибіга Олександр Миколайович**,
доктор юридичних наук, професор

Ужгород – 2024

АНОТАЦІЯ

Червонописький В.С. Вина у адміністративно-деліктних правовідносинах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2024.

У роботі здійснено характеристику інституту вини у адміністративно-деліктних правовідносинах. Вказано, що дослідження сутності вини як складової адміністративно-деліктних правовідносин вимагає звернення до наукових висновків, досягнутих, як у суміжних галузевих дослідженнях, так і в межах загально правових та загально філософських публікацій. Дослідження питання вини в межах різних галузей права вимагає комплексного підходу і врахування різноманітних аспектів.

Вказано, що оскільки вина може мати різні юридичні наслідки, такі як кримінальна, цивільна чи адміністративна відповідальність, її розгляд потребує залучення експертів із різних галузей права. Розгляд питань вини може вимагати розгляду з позицій філософії та психології, оскільки вина, як поняття, може бути пов'язана із моральними та психологічними аспектами. Такий комплексний підхід дозволяє зрозуміти не лише юридичні аспекти вини, але й її етичний та психологічний вимір.

Констатовано, що уникнення узагальнення та розгляд питання вини з позицій різних наукових дисциплін може допомогти отримати більш повне і глибоке розуміння цього юридичного поняття.

Визначено, що питання вини є предметом наукових дискусій та наукових пошуків представниками як загальнотеоретичної правової науки, так і представниками галузевих юридичних наук, зокрема, у сфері кримінально-правових досліджень, фінансово-правових досліджень, досліджень з питань

регулювання відносин у сфері містобудування, цивільно-правових та господарських наукових праць.

З'ясовано, що в межах приватно-правових відносин доведення вини як елементу правопорушення відноситься до факультативних вимог процесуального закріплення підстав застосування юридичних санкцій, тоді як для публічно-правового регулювання відповідальності вина часто розглядається як правовий імператив, що відповідно виключає визнання юридичної особи суб'єктом адміністративного делікту.

Обґрунтовано відсутність комплексного підходу до встановлення змісту адміністративно-деліктних правовідносин на рівні окремого монографічного дослідження.

З'ясовано, що адміністративно-деліктна відповідальність є: механізмом, що застосовується державою задля захисту прав і інтересів особи в різних сферах соціального життя; як засіб публічного адміністрування.

Визначено, що дотримання історико-обумовленої доцільності визнання того чи іншого діяння адміністративним правопорушенням, обґрунтовує мінливість та плинність адміністративно-деліктних правовідносин, що обумовлює їх постійне перебування у стадії реформування.

Обґрунтовано, що адміністративно-деліктні правовідносини виникають в межах норм про адміністративну відповідальність, і не можуть існувати поза межами санкціонованого державою примусу, обмежень та заборон.

Визначено, що адміністративно-деліктні відносини характеризуються певною сукупністю загальних та спеціальних ознак. До загальних ознак адміністративно-деліктних відносин, що визначають їх схожість із іншими видами деліктних правовідносин, віднесено: вольовий характер дій правопорушника, що визначають спрямування їх дій чи діяльності; історико-обумовлений характер їх виникнення та нормативної охорони; нормативна форма взаємодії держави, суспільства та особи; санкціонування державою. Спеціальними ознаками адміністративно-деліктних правовідносин визначено: необхідність дотримання процедури застосування правообмежувального

заборонного впливу; наявність спеціального суб'єктного складу правовідносин; оперативність застосування адміністративних стягнень.

Наголошено, що проблемою реалізації адміністративно-деліктних правовідносин є відсутність приватного обвинувачення в межах їх процедури застосування відносин примирення. Визначено, що запровадження інституту примирення для адміністративно-деліктних відносин зменшить як рівень вчинення адміністративних деліктів, так і підвищить рівень ефективності виконання адміністративних стягнень та реалізації функції відновлення порушеного права в наслідок вчинення адміністративного проступку.

Обґрунтовано іманентний характер адміністративно-деліктних відносин, що засвідчує наявний між суб'єктами, об'єктами та процедурами зв'язок, що становить внутрішній зміст таких відносин. Зроблено висновок про тісний зв'язок між правопорушенням (деліктом), відповідальністю за нього і процедурами його розгляду та стягнення. Підкреслено, що іманентність адміністративно-деліктних відносин визначається тим, що вони складають єдиний комплекс, в якому правопорушення (делікт) не лише порушує норми права, а й активує механізми відповідальності, визначені законом, що є важливим для забезпечення ефективного вжиття заходів адміністративної відповідальності, а також для забезпечення стабільності і послідовності в правовідносинах, пов'язаних з адміністративними правопорушеннями.

Визначено, що структура адміністративно-деліктних правовідносин є трьохелементною і складається із: об'єкту, суб'єктів та змісту як сукупності прав та обов'язків суб'єктів, що реалізуються у взаємодії між учасниками правовідносин.

Підкреслено, що участь суб'єктів визначається обсягом їх адміністративної правосуб'єктності і зокрема, адміністративної деліктноздатності як здатності неухильно виконувати покладений на нього обов'язок, що у разі неналежності виконання призводить до застосування заходів правообмежувального впливу на особу.

Адміністративно-деліктні правовідносини класифіковано за такими критеріями, як: кількісні та якісні характеристики суб'єктного складу адміністративно-деліктних правовідносин (двосторонні адміністративно-деліктні правовідносини та двосторонні адміністративно-деліктні відносини із множинністю учасників); за суб'єктом провадження (справи, де правозастосування реалізується адміністративними комісіями; справи, де правозастосування реалізується судом; справи, де правозастосування реалізується органами місцевого самоврядування та місцевими адміністративними органами; справи, де правозастосування реалізується органами Національної поліції; справи, де правозастосування реалізується іншими контрольно-наглядовими інстанціями); сфера суспільних правовідносин - адміністративно-деліктні правовідносини, що виникають у сфері: охорони праці; у сфері охорони здоров'я населення; у сфері власності; у сфері охорони довкілля та дотримання вимог раціонального використання природних ресурсів; у сфері сільського господарства; у сфері транспорту; у сфері житлових прав громадян, житлово-комунального господарства та благоустрою; у сфері торгівлі, громадського харчування, сфері послуг; у галузі фінансів і підприємницькій діяльності; у галузі стандартизації, якості продукції, метрології та технічного регулювання; у сфері забезпечення громадського порядку і громадської безпеки; у сфері забезпечення порядку управління; у сфері здійснення народного волевиявлення та встановлення порядку його забезпечення.

Аргументовано, що розуміння вини в межах деліктних правовідносин виходить із застосування таких науково-теоретичних концептів, як концепт психологічної теорії та концепт поведінкової теорії. Встановлено, що відповідно до змісту психологічної теорії вини її сутність полягає у встановленні певного емоційного стану людини, перебуваючи в якому особистість негативно оцінює ефективність здійснених нею дій, бездіяльності чи ухвалених рішень. Визначено, що головним недоліком психологічної теорії

вини є те, полягає у тому, що вона не відображає контекстуальні та соціокультурні визначники вини, які мають значення у правовій сфері.

З'ясовано, що вина відповідно до поведінкової теорії відноситься до об'єктивних елементів деліктних правовідносин і має визначатися як дотримання вимог правомірності, що характеризує діяльність як юридичної особи, так і фізичної особи.

Визначено, що зміст вини відповідно до поведінкової теорії перебуває у безпосередній залежності від встановлення об'єктивної оцінки вчиненого діяння. Обґрунтовано розуміння вини відповідно до поведінкового концепту як міри та обсягу необхідних та вживаних дій, які мали б бути вчинені особою задля усунення негативних наслідків неправомірного діяння. Зроблено висновок, що визначення вини особи має відбуватися у здійсненні оцінки рівня та ступеня сприяння особи у ненастанні шкоди чи її мінімізації, а не лише у ставленні особи до наслідків.

Визначено, що основою адміністративно-деліктних правовідносин є склад адміністративного правопорушення. Встановлено, що складом адміністративного правопорушення є сукупність основних та додаткових ознак, об'єктивних та суб'єктивних елементів, що характеризують вчинене діяння.

Визначено, що в Україні відсутній єдиний підхід до розуміння змісту суб'єкта відповідальності, що може варіюватися в залежності від конкретного законодавства та типу адміністративного правопорушення.

Зроблено висновок, що запровадження ідеї та концепції про розуміння вини як елементу адміністративно-деліктних правовідносин, що відображають як суб'єктивне вольове ставлення особи до вчиненого діяння, так і об'єктивну сукупність дій, що полягає у мінімізації його негативних наслідків, вимагає здійснення перегляду підходів до встановлення місця вини у адміністративно-деліктних правовідносин.

Обґрунтовано, що встановлення сучасного концепту вини як умови адміністративно-деліктної відповідальності вимагає врахування не лише

суб'єктивного психічного ставлення особи до вчиненого діяння, але і цілої сукупності інших факторів, що визначають як об'єктивний зміст діяння, так і його морально-правову оцінку учасниками суспільних правовідносин.

Визначено, що формами вини є умисел та необережність. З'ясовано, що умисна вина має розумітися як підстава, що: розуміється як спрямування протиправності діяння; характеризує об'єктивну сторону правопорушення, визначаючи його вчинення в наслідок зловмисної домовленості з іншими учасниками адміністративних правовідносин; встановлює міру та вид адміністративного стягнення.

Обґрунтовано, що розуміння змісту необережності як форми вини виходить із розуміння категорій «необачність», «недобросовісність», «неналежність». Визначено, що розуміння необережності як форми вини відбувається крізь призму сукупності морально-етичних категорій, які встановлюють наявність у особи об'єктивної підстави для передбачення шкідливих наслідків та/або вжиття наслідків із їх усунення.

Приділено дослідницьку увагу визначенню змісту таких категорій, як «виправданий ризик» та «зловмисна домовленість» як видів вини в адміністративно-деліктних правовідносинах.

З'ясовано, що у своїй діяльності як фізична особа, так і юридична особа має дотримуватися вимог відповідності внутрішнього бажання та зовнішнього волевиявлення суб'єкта. Визначено, що такі вимоги висуваються, зокрема, згідно із чинним адміністративно-процедурним та податковим законодавством України. Відповідно до актів адміністративно-процедурного та податкового законодавства України законодавець наділяє як фізичну особу, так і юридичну особу «внутрішньою волею». Зроблено висновок, що законодавством закріплюється, що оцінка діяльності особи має відбуватися через відповідність наміру діяти та об'єктивізацію таких намірів, де місце психічної оцінки ситуації застосовується лише у разі з'ясування обставин застосування до особи фізичного чи психічного насильства, обману, або перебування особи у тяжкому матеріальному становищі.

Підкреслено, що згідно із чинним законодавством у юридичної особи є внутрішня воля, що має відповідати її зовнішньому волевиявленню, в тому числі і протиправному, що дозволяє зробити висновок про можливість застосування до оцінки діяльності чи бездіяльності юридичних осіб характеристик вольового відношення, його усвідомлення без наявності у особи психічного відношення до вчиненого діяння. Наголошено, що розуміння вини має покладатися вольовий аспект оцінки діяльності суб'єкта.

Ключові слова: вина, адміністративний делікт, адміністративне правопорушення, адміністративно-деліктні правовідносини.

SUMMARY

Chervonopysky V.S. Guilt in administrative-tort legal relations. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Juridical Sciences in the specialty 12.00.07 – Administrative Law and Process; financial law; information law. – Uzhhorod National University, Uzhhorod, 2024.

The paper characterizes the institute of guilt in administrative-tort legal relations. It is indicated that the study of the essence of guilt as a component of administrative-tort legal relations requires reference to scientific conclusions reached both in related field studies and within the framework of general legal and general philosophical publications. The study of the issue of guilt within various branches of law requires an integrated approach and consideration of various aspects. Because guilt can have different legal consequences, such as criminal, civil or administrative liability, its consideration requires the involvement of experts from different fields of law. Consideration of issues of guilt may require consideration from the standpoint of philosophy and psychology, since guilt, as a concept, can be related to moral and psychological aspects. Such a comprehensive approach allows us to understand not only the legal aspects of guilt, but also its ethical and psychological dimensions.

Avoiding generalizations and considering the issue of guilt from the standpoint of different scientific disciplines can help to gain a more complete and in-depth understanding of this legal concept.

It is determined that the issue of guilt is the subject of scientific discussions and scientific research by representatives of both general theoretical legal science and representatives of branch legal sciences in the field of criminal law research, financial and legal research, research on the regulation of relations in the field of urban planning, civil law and economic scientific works.

It is found that within the framework of private law relations, proving guilt as an element of an offense refers to the optional requirements of procedural consolidation of the grounds for the application of legal sanctions, while for public law regulation of liability, guilt is often considered as a legal imperative, which, accordingly, excludes the recognition of a legal entity as a subject of an administrative tort.

The lack of an integrated approach to establishing the content of administrative-tort legal relations at the level of a separate monographic study is substantiated.

It is found that administrative-tort liability is: a mechanism used by the state to protect the rights and interests of a person in various spheres of social life; as a means of public administration.

It is determined that compliance with the historically determined expediency of recognizing an act as an administrative offense justifies the variability and fluidity of administrative-tort legal relations, which causes their constant being in the stage of reform.

It is substantiated that administrative-tort legal relations arise within the norms of administrative liability, and cannot exist outside the limits of coercion, restrictions and prohibitions sanctioned by the state.

It is determined that administrative-tort relations are characterized by a certain set of general and special features. The general features of administrative-tort relations, which determine their similarity with other types of tort legal relations,

include: the volitional nature of the offender's actions, which determine the direction of their actions or activities; historically conditioned nature of their occurrence and regulatory protection; normative form of interaction between the state, society and the individual; sanctioned by the state. Special features of administrative-tort legal relations are as follows: the need to comply with the procedure for the application of law-restrictive prohibitive influence; the presence of a special subject composition of legal relations; promptness of application of administrative penalties.

It is emphasized that the problem of implementation of administrative-tort legal relations is the lack of private prosecution within the framework of their procedure for the application of conciliation relations. It is determined that the introduction of the institute of conciliation for administrative-tort relations will reduce both the level of administrative torts and increase the level of efficiency of the execution of administrative penalties and the implementation of the function of restoring the violated right as a result of committing an administrative offense.

The immanent nature of administrative-tort relations is substantiated, which testifies to the existing connection between subjects, objects and procedures, which constitutes the internal content of such relations. It is concluded that there is a close connection between the offense (tort), responsibility for it and the procedures for its consideration and recovery. It is emphasized that the immanence of administrative-tort relations is determined by the fact that they constitute a single complex, in which the offense (tort) not only violates the norms of law, but also activates the mechanisms of responsibility defined by law, which is important for ensuring the effective implementation of measures of administrative responsibility, as well as for ensuring stability and consistency in legal relations related to administrative offenses.

It is determined that the structure of administrative-tort legal relations is three-element and consists of: object, subjects and content as a set of rights and obligations of subjects that are implemented in interaction between participants in legal relations.

It is emphasized that the participation of subjects is determined by the scope of their administrative legal personality and administrative tort capacity as the ability to strictly fulfill the duty assigned to it, which, in case of improper fulfillment, leads to the application of measures of law-restrictive influence on a person.

Administrative-tort legal relations are classified according to such criteria as: quantitative and qualitative characteristics of the subject composition of administrative-tort legal relations (bilateral administrative-tort legal relations and bilateral administrative-tort relations with a plurality of participants); by the subject of the proceedings (cases where law enforcement is implemented by administrative commissions; cases where law enforcement is implemented by the court; cases where law enforcement is implemented by local self-government bodies and local administrative bodies; cases where law enforcement is implemented by the National Police; cases where law enforcement is implemented by other control and supervisory authorities); sphere of public legal relations - administrative-tort legal relations arising in the field of: labor protection; in the field of public health; in the field of ownership; in the field of environmental protection and compliance with the requirements for the rational use of natural resources; in the field of agriculture; in the field of transport; in the field of housing rights of citizens, housing and communal services and improvement; in the field of trade, catering, services; in the field of finance and entrepreneurship; in the field of standardization, product quality, metrology and technical regulation; in the field of ensuring public order and public safety; in the field of ensuring the order of management; in the field of exercising the people's will and establishing the procedure for ensuring it.

It is argued that the understanding of guilt within the framework of tort legal relations is based on the use of such scientific and theoretical concepts as the concept of psychological theory and the concept of behavioral theory. It has been established that, in accordance with the content of the psychological theory of guilt, its essence lies in the establishment of a certain emotional state of a person, being in which a person negatively evaluates the effectiveness of his actions, inaction or decisions. It is determined that the main drawback of the psychological theory of guilt is that it

does not reflect the contextual and socio-cultural determinants of guilt that are important in the legal sphere.

It is found that guilt in accordance with the behavioral theory refers to the objective elements of tort legal relations and should be defined as compliance with the requirements of legality, which characterizes the activities of both a legal entity and an individual.

It is determined that the content of guilt in accordance with the behavioral theory is directly dependent on the establishment of an objective assessment of the committed act. The understanding of guilt in accordance with the behavioral concept as the degree and scope of necessary and applied actions that should be taken by a person to eliminate the negative consequences of an unlawful act is substantiated. It is concluded that the determination of a person's guilt should take place in the implementation of assessment of the level and degree of assistance of a person in the prevention of harm or its minimization, and not only in the attitude of a person to the consequences.

It is determined that the basis of administrative-tort legal relations is the corpus delicti of an administrative offense. It is established that the corpus delicti of an administrative offense is a set of basic and additional features, objective and subjective elements that characterize the committed act.

It is determined that in Ukraine there is no unified approach to understanding the content of the subject of responsibility, which may vary depending on specific legislation and the type of administrative offense.

It is concluded that the introduction of the idea and concept of understanding guilt as an element of administrative-tort legal relations, reflecting both the subjective volitional attitude of a person to the committed act, and the objective totality of actions, which consists in minimizing its negative consequences, requires a revision of approaches to establishing the place of guilt in administrative-tort legal relations.

It is substantiated that the establishment of the modern concept of guilt as a condition for administrative-tort liability requires taking into account not only the

subjective mental attitude of a person to the committed act, but also a whole set of other factors that determine both the objective content of the act and its moral and legal assessment by participants in social legal relations.

It is determined that the forms of guilt are intent and negligence. It is clarified that intentional guilt should be understood as a basis that: is understood as the direction of the wrongfulness of the act; characterizes the objective side of the offense, determining its commission as a result of a malicious agreement with other participants in administrative legal relations; establishes the degree and type of administrative penalty.

It is substantiated that the understanding of the content of negligence as a form of guilt is based on the understanding of the categories of “imprudence”, “bad faith”, “impropriety”. It is determined that the understanding of negligence as a form of guilt occurs through the prism of a set of moral and ethical categories that establish the presence of an objective basis for a person to foresee harmful consequences and/or take consequences to eliminate them.

Research attention is paid to the definition of the content of such categories as “justified risk” and “malicious agreement” as types of guilt in administrative-tort legal relations.

It is found that in their activities both an individual and a legal entity must comply with the requirements of compliance with the internal desire and external will of the subject. It is determined that such requirements are put forward, in particular, in accordance with the current administrative, procedural and tax legislation of Ukraine. In accordance with the acts of administrative, procedural and tax legislation of Ukraine, the legislator endows both an individual and a legal entity with an “internal will”. It is concluded that the legislation stipulates that the assessment of a person's activity should take place through the correspondence of the intention to act and the objectification of such intentions, where the place of mental assessment of the situation is used only in the case of clarifying the circumstances of the use of physical or mental violence, deception, or being a person in a difficult financial situation against a person.

It is emphasized that, according to the current legislation, a legal entity has an internal will, which must correspond to its external will, including illegal, which allows us to conclude that it is possible to apply the characteristics of a volitional attitude to the assessment of the activities or inaction of legal entities, its awareness without the person having a mental attitude to the act committed. It is emphasized that the understanding of guilt should rely on the volitional aspect of assessing the subject's activity.

Key words: guilt, administrative tort, administrative offense, administrative-tort legal relations.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Червонописький В.С. Вина у адміністративно-деліктних правовідносинах: зарубіжний досвід правозастосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 163–166. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/40>.

2. Червонописький В.С. Встановлення вини у справах про адміністративні правопорушення: аналіз судової практики. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 235–241. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.34>.

3. Червонописький В.С. Формування наукового концепту вини в межах адміністративної науки. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2023. № 4. С. 93–96. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.4.14>.

4. Червонописький В.С. Концепції розуміння вини у адміністративно-деліктних правовідносинах. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 7(59). С. 186–189. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.29>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Червонописький В.С. До питання критеріїв обґрунтованості вини. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 243–245. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-66>.

2. Червонописький В.С. Визначення форми вини в окремих складах адміністративних правопорушень. *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених* : ІХ Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених, м. Одеса, 15 грудня 2023 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 121–122. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-357-9-33>.

3. Червонописький В.С. Адміністративно-деліктні правовідносини: сутність та ознаки. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 244–246. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-65>.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИНИ В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ.....	25
1.1 Концептуальний підхід до розуміння сутності категорії «вина».....	25
1.2 Адміністративно-деліктні правовідносини: поняття, сутність класифікація.....	39
1.3 Вина як елемент адміністративно-деліктних правовідносин.....	59
1.4 Форми та види вини в адміністративно-деліктних правовідносинах.....	75
Висновки до розділу 1.....	84
РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ ВИНИ В АДМІНІСТРАТИВНО- ДЕЛІКТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	93
2.1 Зарубіжний досвід правозастосування вини в адміністративно- деліктних правовідносинах.....	93
2.2 Встановлення вини у справах про адміністративні правопорушення.....	114
2.3 Вина юридичної особи як елемент адміністративно-деліктних правовідношень.....	145
Висновки до розділу 2.....	162
ВИСНОВКИ.....	167
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	171
ДОДАТКИ.....	197

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГК України – Господарський кодекс України

ЗК України – Земельний кодекс України

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

КК України – Кримінальний кодекс України

ОТГ – об'єднана територіальна громада

ПК України – Податковий кодекс України

ЦК України – Цивільний кодекс України

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Однією з традиційних категорій адміністративного права є категорія вини, яка є вагомим складником адміністративно-правової відповідальності. Так склалося, що вина є, по-перше, однією з умов у різних видах адміністративно-правових відносин, по-друге, вона впливає на розмір відповідальності правопорушника. Крім того, європейська концепція вини взаємозв'язана з концепцією свободи: в той час як існування свободи дозволяє діяти закону, вина є підтвердженням того, що свобода існувала в момент заподіяння шкоди. Відповідно, з цієї точки зору легко провести різницю між неправомірністю і виною.

Правове значення вини у національному законі досить чітко закріплено, проте вона викликає жваві дискусії у доктрині, особливо щодо обґрунтованості принципу вини та вини юридичної особи як елементу адміністративно-деліктних правовідносин, а також щодо питання, пов'язаного з труднощами або взагалі неможливістю визначити форму вини в окремих складах адміністративних правопорушень. Все наведене призводить до неоднорідного сприйняття цієї категорії правозастосовною практикою.

У межах науково-теоретичних публікацій та практичних розробок вина розглядається через її розуміння як елементу делікту (Ю. Легеза, О. Церковна та ін.); підставу застосування відповідальності (В. Колпаков, М. Коржанський, Д. Лук'янець, Д. Рябікін та ін.); як принцип відповідальності (Д. Михайленко, В. Примак); як передумову або умову відповідальності (І. Канзафарова, Б. Карнаух, Л. Касьяненко та ін.).

Питанню адміністративної відповідальності у спеціальній літературі було присвячено чимало уваги. Цією проблематикою займалися такі науковці, як В. Авер'янов, А. Агапов, О. Андрійко, О. Бандурка, Д. Бахрах, Ю. Битяк, В. Білоус, І. Голосніченко, Т. Губанова, Є. Додін, Г. Забарний, Р. Калюжний, С. Ківалов, Л. Коваль, Т. Коломоєць, В. Колпаков, А. Комзюк, В. Копейчиков, О. Кузьменко, Є. Курінний, А. Лунєв, Н. Матюхіна, Н. Нижник, В. Опришко,

О. Остапенко, С. Продайко, О. Рябченко, С. Стеценко, В. Тильчик, М. Тищенко, О. Фрицький, В. Шамрай, В. Шкарупа та інші.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження вини в адміністративно-деліктних правовідносинах є праці учених: В. Авер'янова, О. Альохіна, О. Андрійко, Ю. Битяка, І. Голосніченко, Є. Додіна, Р. Калюжного, Т. Коломоєць, В. Колпакова, В. Лук'янова, А. Селіванова, В. Шкарупи та інших. Проте комплексного аналізу досліджуваного інституту не проводилось уже більше двадцяти років, а наявні дослідження носять досить фрагментарний характер. Все наведене призводить до необхідності ґрунтовного дослідження інституту адміністративно-деліктних правовідносин – вини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 р., затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942; Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 04 червня 2015 р. № 509-VII. Дисертацію виконано в межах планів науково-дослідної роботи кафедри адміністративного, кримінального права і процесу Закладу вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права». Внесок здобувача полягає у виявленні сутності вини в адміністративно-деліктних правовідносинах.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає у поглибленні знань, підходів до розуміння сутності вини в адміністративно-деліктних правовідносинах на основі комплексного аналізу наявних наукових і нормативних джерел.

Для досягнення зазначеної мети в дисертаційній роботі необхідно вирішити такі *задачі*:

– висвітлити концептуальний підхід до розуміння сутності категорії «вина»;

- охарактеризувати поняття, ознаки, правові підстави виникнення, зміни та припинення адміністративно-деліктних правовідносин;
- встановити вину як елемент адміністративно-деліктних правовідносин;
- відобразити форми та види вини в адміністративно-деліктних правовідносинах;
- вивчити зарубіжний досвід правозастосування вини в адміністративно-деліктних правовідносинах;
- з'ясувати особливості встановлення вини у справах про адміністративні правопорушення;
- встановити зміст вини юридичної особи як елементу адміністративно-деліктних правовідносин;
- обґрунтувати напрями забезпечення ефективності реалізації інституту вини як елементу адміністративно-деліктних правовідносин.

Об'єктом дослідження є суспільні правовідносини, пов'язані із визначенням змісту, сутності, форм та видів вини як елементу адміністративної відповідальності.

Предметом дослідження є вина в адміністративно-деліктних правовідносинах.

Методи дослідження. Досягнення мети дослідження, що полягає у поглибленні знань, підходів до розуміння сутності вини в адміністративно-деліктних правовідносинах на основі комплексного аналізу наявних наукових і нормативних джерел, вимагає застосування сукупності загальнонаукових та спеціально-наукових методів наукового пізнання. Застосування порівняльно-правового методу покладено в основу здійснення характеристики зарубіжного досвіду правозастосування вини в адміністративно-деліктних правовідносинах (підрозділи 2.1, 2.3). Впровадження діалектичних методів наукового пізнання стали основою для формування авторських підходів до встановлення змісту таких категорій, як «вина», «адміністративно-деліктні правовідносини» та ін. (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 2.2, 2.3). Вироблення структури

встановлення вини як елементу механізму адміністративної відповідальності базувалось на застосуванні методів аналізу та синтезу, логічних умовиводів (підрозділи 2.2, 2.3). Із застосуванням системного методу та методу моделювання обґрунтовано напрями забезпечення ефективності застосування вини в адміністративно-деліктних правовідносинах (підрозділ 1.4, розділ 2).

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, інші підзаконні нормативно-правові акти з питань визначення вини в адміністративно-деліктних правовідносинах. Обґрунтування авторських висновків щодо встановлення змісту та сутності вини в адміністративно-деліктних правовідносинах здійснено із застосуванням практики законодавчого врегулювання цієї інституції у таких зарубіжних державах, як: Республіка Польща, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучені Штати Америки, Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка та ін.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані, акумульовані Державною службою статистики України за період 2018–2023 рр., щодо встановлення кількісних та якісних показників адміністративних деліктів, відомості Єдиного державного реєстру судових рішень України та офіційних електронних ресурсів Міністерства цифровізації України та інших органів державної влади й місцевого самоврядування.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є одним із перших у національній юриспруденції комплексних наукових досліджень, присвячених здійсненню характеристики вини в адміністративно-деліктних правовідносинах. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій і висновків, зокрема:

уперше:

– обґрунтовано доцільність розуміння «винна особа» як особи, внаслідок діяння якої було заподіяно шкоду, перебуваючи в умовах, в яких існувало не менш ніж дві доступні альтернативні форми волевиявлення, де

хоча б одна із них є законною та правомірною, але при цьому особа вибрала інший варіант – протиправну дію чи бездіяльність;

– сформовано авторський підхід до розуміння вини вольового усвідомлення особою значення діяння, відношення до можливості настання протиправних наслідків, що свідчать про недобросовісність та нерозсудливість її діяння, що спричинює порушення прав та інтересів інших учасників правовідносин;

удосконалено:

– наукові положення до розуміння вини як: елементу делікту; підстави застосування відповідальності; принципу відповідальності; передумови або умови відповідальності;

– наукові підходи до розуміння вини юридичної особи в адміністративному праві та вказано, що наявність вини юридичної особи у вчиненні адміністративного правопорушення визначається зовнішніми ознаками самого діяння і не потребує з'ясування ставлення правопорушника до своїх дій, оскільки вина в адміністративному праві є елементом об'єктивної частини складу адміністративного правопорушення, а не його суб'єктивною частиною;

набули подальшого розвитку:

– наукові підходи до концептуальних основ інституту вини як елементу адміністративного правопорушення та вказано, що вина є формою поведінки правопорушника, що кардинально відрізняє цю категорію від категорії вини як інституту кримінального права;

– визначення системи ознак адміністративно-деліктних відносин, де виокремлено загальні ознаки (вольовий характер дій правопорушника; історично зумовлений характер їх виникнення та нормативної охорони; нормативна форма взаємодії держави, суспільства та особи; санкціонування державою; та спеціальні ознаки (необхідність дотримання процедури застосування правообмежувального заборонного впливу; наявність

спеціального суб'єктного складу правовідносин; оперативність застосування адміністративних стягнень);

– наукові підходи до періодизації виникнення та розвитку інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб: 1) перший етап (1921–1961) пов'язаний з виникненням та визначенням адміністративної відповідальності юридичних осіб; 2) другий етап (1961–1981), на якому адміністративна відповідальність юридичних осіб була замінена особистою відповідальністю їх керівників та посадових осіб; 3) третій етап (1981–1991), на якому було встановлено, що відповідальність покладається лише на фізичних осіб; 4) четвертий етап (1991 – і дотепер), на якому найважливішим атрибутом адміністративної відповідальності юридичних осіб є застосування адміністративних стягнень до юридичних осіб за адміністративні правопорушення.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані в таких напрямках:

– *науково-дослідній діяльності* – висновки та пропозиції щодо встановлення особливостей визначення сутності вини в адміністративно-деліктних правовідносинах можуть становити основу для подальших наукових досліджень із відповідної проблематики;

– *правотворчій діяльності* – у процесі підготовки пропозицій щодо внесення змін до адміністративно-деліктного законодавства України щодо визначення змісту вини як умови адміністративного правопорушення;

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення нормативно-правового регулювання застосування адміністративно-деліктного законодавства в Україні, його загальнотеоретичних засад та принципів;

– *навчальному процесі* – під час викладання студентам закладів вищої освіти дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес» у процесі підготовки підрозділів підручників і навчальних посібників із відповідного навчального курсу, а також статей та наукових повідомлень.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження, його основні висновки та рекомендації оприлюднені на 3 науково-практичних конференціях, а саме: «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р.); «Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених» (м. Одеса, 15 грудня 2023 р.); «Восьмі Таврійські юридичні наукові читання» (м. Київ, 16–17 червня 2023 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення в 4 наукових статтях, з них 3 опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, та 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки, у тому числі основного тексту – 153 сторінки. Список використаних джерел налічує 264 найменування.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИНИ В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

1.1 Концептуальний підхід до розуміння сутності категорії «вина»

Дослідження сутності вини як складової адміністративно-деліктних правовідносин вимагає звернення до наукових висновків, досягнутих, як у суміжних галузевих дослідженнях, так і в межах загально правових та загально філософських публікацій.

Дослідження питання вини в межах різних галузей права вимагає комплексного підходу і врахування різноманітних аспектів. Оскільки вина може мати різні юридичні наслідки, такі як кримінальна, цивільна чи адміністративна відповідальність, її розгляд потребує залучення експертів із різних галузей права.

Розгляд питань вини може вимагати розгляду з позицій філософії та психології, оскільки вина, як поняття, може бути пов'язана із моральними та психологічними аспектами. Такий комплексний підхід дозволяє зрозуміти не лише юридичні аспекти вини, але й її етичний та психологічний вимір.

Уникнення узагальнення та розгляд питання вини з позицій різних наукових дисциплін може допомогти отримати більш повне і глибоке розуміння цього юридичного поняття.

В межах психологічних досліджень вина розглядається через такі сутнісні змісти, як «провина», «екзистенційний стан», «сором», «усвідомлення» певних форм діяльності. В цьому сенсі вартими уваги є дослідження, здійснені такими вченими, як Н.Є. Афанасьєвої [6, с. 3-13], де зосереджено увагу на встановленні вини як підстави диференціації поведінки неповнолітніх осіб; А.О. Лобанової [74, с. 48-52], де зосереджено дослідницькі висновки на встановленні інтуїтивного розуміння ризиковості поведінки особи, що призводить до порушення соціальних норм.

Н. В. Чепелєвої [178, с. 5-14], де вина розглядається як стимул до саморозвитку особистості; Ю.О. Шайгородського [183, с. 94-106], де вина розглядається з точки зору онтології та аксіології суспільного пізнання значимої діяльності особи та ін..

Соціальний підхід до розуміння категорії «вина» походить у встановленні її сутності через обґрунтування здатності особи усвідомити протиправність вчиненого нею діяння. І власне така здатність і є тією соціальною характеристикою людини, що визначає рівень її морального та правового виховання та свідомості [169, с. 81].

Акцентуація дослідницької уваги на категорії «вини» як підстав встановлення системи заходів кримінально-правового впливу, що можуть бути застосовані до неповнолітніх, здійснено у дисертаціях Н.В. Греси (2008 р.) [21], О.В. Баклан (2007 р.) [7] та ін..

Варто підкреслити, що у сучасній юриспруденції вини розглядається як певний критерій ефективності та досягнення якості чинного законодавства, як вимога, що свідчить про гуманізацію юридичної відповідальності через недопустимість застосування санкцій до винної особи без здійснення процесуального усвідомлення форми, ступеня та виду вини [206, с. 179-254].

В межах кримінально-правових досліджень вина розглядається як критерій кваліфікації правопорушення і безумовно впливає на санкції, що до правопорушника можуть бути застосовані. В.П. Любавіна визначає, що вина є змістом кримінально-правових відносин, таким чином обґрунтовуючи широкий підхід до її розуміння [81].

В межах кримінально-правових досліджень усталеним є підхід до розуміння вини як складового елементу складу кримінально-правового правопорушення, що може реалізуватися через такі форми вини, як умисел та необережність. Подекуди в межах наукових дискусій виникають висновки щодо доцільності виокремлення змішаної або подвійної форми вини, що походить за аналогією встановлення обмеженої осудності [37].

Вчення про злочини з подвійною (змішаною) формою вини в кримінальному праві визнає наявність обох форм вини (умислу і необережності) у складі окремих кваліфікованих злочинів. Це відбувається зазвичай в тих випадках, коли умисел є конструктивною частиною основного складу злочину, а необережність визначається відносно кваліфікуючих наслідків.

Наприклад, може мати місце вбивство з подвійною формою вини, коли основний склад (умисне вбивство) включає умисел, але кваліфікується за умови наявності певних обставин, визначених законом, які роблять злочин більш важким [63, с. 160-162].

Такий підхід дозволяє більш гнучко реагувати на різні варіанти вчинення злочинів, а також краще враховувати особливості конкретних ситуацій, що може сприяти більш ефективному застосуванню кримінально-правових норм.

В межах кримінально-правових досліджень поруч із категорією «вина» в одному суміжному ряді перебувають такі поняття «провина», «винуватість», «осудність». При цьому ряд вчених ототожнюють даний категоріальний ряд – зокрема, поняття «вини», «провини», «винуватість». Але в цілому такий підхід є швидше відмінним від загально визнаного [71].

Загально визнаним є розуміння «винуватості» як категорії як є ширшою за категорію вини, де вина є спеціальною категорією, а винуватість є загальнотеоретичною категорією. Винуватість у собі поєднує вину як психічне ставлення особи та провину як певну об'єктивну характеристику вчиненого діяння, що визначає рівень суспільної небезпеки діяння та має бути враховано при кваліфікації діяння [89, с. 66-70].

Р.В. Вереша визначає, що категорія «провина» є процесуальним відображення матеріальних норм про вину додав у зазначене поняття ще й «процесуальне закріплення провини» [13].

Отже, у кримінальному праві існують різні точки зору на поняття вини. Один підхід полягає у встановленні винуватості як стану доведеності вини

суб'єкта. Згідно з цією точкою зору, винуватість описується через той факт, наскільки обвинувачувач може довести, що суб'єкт вчинив правопорушення з умислом або необережністю.

Другий підхід полягає у розуміння винуватості як якісного динамічного стану вини суб'єкта. Це може вказувати на те, як особа ставиться до свого діяння, наявності умислу чи необережності, а також ступінь свідомості та здатності керувати своїми діями.

Третій підхід полягає у визнанні вини як ознаки об'єктивної сторони правопорушення. Ця точка зору підкреслює, що вина не тільки внутрішній стан суб'єкта, а й ознака самого правопорушення, що характеризується певним ставленням до правопорушення, і що впливає на його кваліфікацію.

При цьому такі підходи існують в межах кримінально-правових досліджень тісно взаємодіючи і доповнюючи один одного, що дозволяє найбільш повно відобразити концепт вини в кримінальному праві.

В.П. Любавіна [81] обґрунтовує доцільність відокремлення термінів «винуватість», «вина» та «провина», де термін винуватість має визнаватися ознакою об'єктивної сторони кримінального правопорушення, так як її необхідно встановити та довести.

Вчена обстоює оціночну теорію вини як ознаки кримінального правопорушення, що полягає у закріпленні її нормативного розуміння як відображення як об'єктивних елементів делікту, так і його суб'єктивних елементів. В.П. Любавіна обґрунтовує розуміння винуватості як доведеної в ході судового розгляду справи вини як характеристики як об'єктивних, так і суб'єктивних елементів складу кримінального правопорушення [81].

В межах кримінально-правових досліджень вина переважно визначається як елемент суб'єктивної сторони кримінального правопорушення [81].

В.П. Любавіна зазначає, що вина поряд із мотивом, метою є змістом суб'єктивної сторони кримінального правопорушення [81, с. 270-273]. Вина, як елемент кримінального правопорушення, визначається як психічне

ставлення суб'єкта до власних дій, внаслідок якого він усвідомлює або повинен усвідомити характер і соціальну небезпеку свого протиправного діяння.

Вина є одним із ключових компонентів суб'єктивної сторони кримінального правопорушення і розглядається як психічний стан суб'єкта, який визначає його моральну відповідальність за вчинене.

Визнанням є існування двох основних форм вини:

- умислу: особа свідомо та навмисно скоює злочин, маючи намір вчинити протиправну дію та усвідомлюючи наслідки цих дій;
- необережної вини: суб'єкт діє без наміру скоїти злочин, але порушує стандарт обережності, і внаслідок цього вчиняє дії, які можуть призвести до кримінальної відповідальності.

Вина, як елемент кримінального правопорушення, залежить від усвідомлення суб'єктом характеру і наслідків його дій. Це важливий аспект при вирішенні питань відшкодування, покарання та інших аспектів кримінально-правового відношення.

Вартим уваги є дисертація Р.В. Вереси [14], де автором зроблено узагальнення наявних концепцій розуміння теорії вини, що були сформовані упродовж XVIII – XXI століть, до яких віднесено: нормативну, оціночну, психологічну, об'єктивну, поведінкову концепції.

Необхідно підкреслити, що у науці кримінального права поступово формується тенденція до розуміння вини через призму та складу сукупність встановлених та доведених юридичних фактів, що характеризуються кримінальне правопорушення, а також через дослідження психічного ставлення особи до вчиненою нею діяння.

Вина, як суб'єктивний елемент кримінального правопорушення, означає ставлення суб'єкта (особи, яка вчинила правопорушення) до своїх дій. Вона може виявлятися у двох формах:

- умисною і
- необережною, і

- в окремих випадках – у змішаній формі.

Умисна вина розуміється як свідоме вчинення особою злочину, з усвідомленням наслідків своїх дій. У цьому випадку вона має намір вчинити правопорушення або приймає його наслідки як необхідне.

Необережна вина передбачає, що суб'єкт діє без наміру вчинити злочин, але порушує стандарт обережності або діє без достатнього уваги до можливих наслідків.

Вина є ключовим аспектом у визначенні суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Якщо суд встановлює, що суб'єкт дії мав умисел чи діяв необережно, він може бути притягнутий до юридичної відповідальності відповідно до закону.

У цивільно-правовій науці та практиці регулювання договірних та позадоговірних правовідносин вина розглядається крізь призму її співвідношення із категоріями «добросовісність» та «недобросовісність». Відповідно до ст.ст. 3, 509 ЦК України принцип добросовісності є моральною засадою суспільства, яка набула нормативного визнання як провідний принцип регулювання настання договірної та позадоговірної відповідальності [177].

Діяльність та поведінка учасників цивільно-правових та господарсько-правових відносин має відповідати усвідомленості, розумності та справедливості [20]. Добросовісність полягає не лише у дотриманні встановлених чинним законодавством та договором вимог, але і в тому, щоб не брати на себе більший обсяг зобов'язань, аніж особа може вчинити [160, с. 168-169].

Відповідно особа є винною не лише у разі не дотримання покладених на неї обов'язків, а і у разі коли вона умисно чи з необережності взяла на себе зобов'язання, які вона не в змозі виконати [190].

Вживаним є термін «дбайливість» як критерій оцінки діяльності боржника, що має бути застосований при визначенні ступеня вини особи,

виявленої не лише під час виконання зобов'язання, але і при укладенні договору, внесенні змін до нього.

Вважається, що особа діє із необережністю, якщо в момент укладення зобов'язання бере на себе зобов'язання, що вона не в змозі виконати. Добросовісність виконання зобов'язання може бути оцінена з точки зору віку особи, її професійної підготовки, майнового становища.

В.Д. Примак визначає, що вина об'єктивізує вчинене особою діяння, в тому числі у частині невиконання зобов'язання, чи покладення більших зобов'язань, ніж в змозі їх виконати [134, с. 126-127].

Вина має розумітися як певна характеристика поведінкової діяльності особи, що визначає не лише ставлення особи до вчиненого, але і впливає на опис об'єктивних обставин справи [134, с. 126-127].

Саме тому вина та презумпція винуватості боржника, яка діє у цивільно-правових та господарсько-правових відносинах, має застосовуватися до всього обсягу зобов'язання та дій, необхідних для його належного та реального виконання, не залежно від часу виникнення потреби щодо їх реалізації.

На підставі вище зазначених наукових підходів, що домінують у цивільно-правових та господарсько-правових дослідженнях визначення вини у договірних правовідносинах вимагає здійснення відображення характеристики як об'єктивних чинників, що описують фактично вчинення правопорушення, визначають причинно-наслідковий зв'язок із шкодою, що настала, чи в окремих випадках із ймовірністю настання такої шкоди, так і суб'єктивних чинників, які полягають у встановленні намірів особи, її мотивів, цілей та мети діяльності, усвідомлення протиправності вчиненого, неналежності та недобросовісності виконання договірною зобов'язання.

Також до характеристик вини як елемента, здатного відобразити об'єктивні та суб'єктивні чинники діяльності особи, необхідно віднести ступінь, форми та види, що мають визначатися при дослідженні питання позадоговірної цивільно-правової чи господарської відповідальності.

Варто відзначити, що в окремих видах цивільно-правових зобов'язань вина не повинна впливати на визначення міри та заходів відповідальності. Передусім мова про недоговірні зобов'язання, і зокрема, зобов'язання, що виникли у зв'язку із набуття майна без достатньої правової підстави.

Зокрема, у справі №26/10-2002 відповідно до постанови Вищого господарського суду України від 26.12.2006 року було задоволено позов про витребування з чужого незаконного володіння із поєднанням задоволення вимог щодо відшкодування заподіяної шкоди. Справа розглядалась за позовом колективного торговельного підприємства до районного споживчого товариства [118].

Сутність позовних вимог полягає у вимозі повернення приміщення магазину, яким без достатніх правових підстав користувалося районне споживче товариство. Крім того до позовних вимог колективним торговельним підприємством було віднесено також витребування шкоди, заподіяної у зв'язку із пошкодженням речей, що знаходились у приміщенні магазину, яким суб'єкт господарювання не міг належним чином користуватися, а отже не міг отримувати прибуток, на який розраховував [118].

У правовому висновку Вищого господарського суду України було зазначено, що недобросовісність діяльності районного споживчого товариства полягала як у вчиненні дій, пов'язаних із заволодінням майном, так і у встановленні розміру заподіяних збитків, при цьому безпосередньо вина, її форми та ступінь судом не встановлювалась і не вимагається в процесі встановлення змісту діяльності суб'єкта господарювання.

Отже, вина в подібних правовідносинах виконує факультативну функцію, певним чином «обслуговуючи» потреби сторін, що полягають у встановленні істини у спорі. Тобто у справах про безпідставно набуте майно вина особи полягає у свідомому вчиненні перепон, пов'язаних із неповерненням такого майна, і додаткової кваліфікації не вимагає.

О.І. Гелевей зазначає, що вина має відрізнятися від протиправності як умови застосування заходів цивільно-правової відповідальності [19, с. 15-16]. Вина полягає у належності усвідомлення вчиненого, тоді як протиправність вимагає встановлення фактичних обставин діяння [80, с. 81].

Таким чином, протиправність має розумітися як порушення суб'єктивного права без наявності встановленої правомочності на те, тоді як встановлення вини вимагає встановлення рівня усвідомлення особою, що має бути відображено або у формі умислу або у формі необережності [45, с. 255-260].

При цьому під належним усвідомленням як причино-наслідкового зв'язку між шкодою та підставами її заподіяння, але і розуміння суспільної небезпеки вчиненого чи порушення публічних інтересів [45, с. 255-260]. Правопорушник має розуміти неприпустимість вчиненого, має усвідомлювати суспільну шкідливість діяння.

Таким чином, в межах цивільно-правової науки вина розглядається як чинник, що визначає як об'єктивний чинник, що характеризує вчинене діяння, визначає розмір та обсяг шкоди, описує причинно-наслідковий зв'язок між елементами правопорушення, а також як суб'єктивний чинник, що відображає рівень та ступінь усвідомлення особою протиправності діяльності.

Важливим з точки зору формування авторського концепту вини як адміністративно-деліктних правовідносин здійснення огляду наукових публікацій суміжних галузей, зокрема, адміністративного та фінансового права.

Необхідно підкреслити, що здійснення адміністративно-правових та фінансово-правових досліджень з питань встановлення змісту та сутності вини як умови адміністративної відповідальності спрямовується на вирішення проблеми пошуку напрямів забезпечення ефективності запобігання правопорушень, що виникають в наслідок протиправної діяльності юридичної особи.

Питання застосування заходів адміністративної відповідальності до юридичних осіб розглядалось в межах загальнотеоретичних розробок, де варто виокремити дисертацію Ю.А. Дорохіної на тему «Забезпечення прав юридичної особи в адміністративних провадженнях» (2010 р.) [27;29, с. 141-145], де вченою обґрунтовано, що підставою для застосування юрисдикційних обмежувальних права юридичних осіб заходів є певна сукупність юридичних фактів, які переважно мають бути протиправними діями, тоді як правомірні дії є підставою для участі юридичних осіб у неюрисдикційних провадженнях.

Таким чином, вченою доводиться, що юридичних осіб можуть бути застосовані заходи механізму адміністративної відповідальності і без необхідності процесуального доведення її вини [28, с. 200-201].

Визначення змісту механізму адміністративної відповідальності юридичних осіб через призму застосування до таких суб'єктів адміністративно-господарських санкцій здійснено було у монографічному дослідженні І.С. Войтенко на тему «Адміністративно-правові засади застосування адміністративно-господарських санкцій» (2011 р.), де вперше було обґрунтовано авторське визначення «адміністративно-господарських санкцій, як комплексу заходів адміністративного впливу в системі державного управління у сфері господарських відносин, безпосереднє призначення яких полягає у припиненні правопорушень та ліквідації їх наслідків, ефект від застосування яких виявляється у сприянні дотриманню правопорядку, підвищенні якісного рівня перебігу внутрішньогосподарських операцій та взаємодії суб'єктів господарювання із державою» [16, с. 9].

Варто зазначити, що дослідження застосування вини як умови адміністративної відповідальності розглядалось в межах внутрішньо галузевих спеціальних досліджень, де в межах окремих сфер суспільних відносин вивчались механізми оптимізації таких правозастосовчих процесів.

Зокрема, у наукових працях Ю.В. Венгер вивчалось питання встановлення вини як умови адміністративної відповідальності юридичних осіб у сфері стандартизації [12, с. 85-87].

Питання застосування адміністративно-господарських санкцій у сфері містобудування розглядалися у дисертації О.Б. Ляшка на тему «Адміністративні послуги у сфері містобудування» (2015 р.), де розглядалось питання участі суб'єктів господарювання у здійсненні дозвільно-ліцензійних проваджень з питань організації підготовчих, будівельних та архітектурних робіт, а також щодо запобігання вчинення правопорушень у цій сфері правовідносин [82].

Проблематика встановлення засад здійснення містобудівної діяльності, в тому числі крізь призму розгляду питання застосування заходів адміністративної відповідальності до юридичних осіб порушувалось у дисертації Є.А. Неборського на тему «Адміністративно-правові засади діяльності суб'єктів містобудування» (2020 р.) [90].

На рівні монографічного дослідження розглянуто проблематика формування загальнонаціональної політики у сфері містобудування у дисертації О.О. Череміса [179], де окрема дослідницька увага приділена встановленню змісту структури земельних правопорушень у сфері містобудування як підстави юридичної відповідальності, дослідженню її суб'єктивних та об'єктивних елементів, і в тому числі вини як елементу суб'єктивної сторони земельних правопорушень.

Дисертація М.Я. Сакали на тему «Відповідальність юридичних осіб за податкові правопорушення» (2011 р.) є цінною з точки зору науково-теоретичного дослідження та практики правозастосування тим, що автору вдалося обґрунтувати розуміння таких категорій, як «штраф», що вченим розуміється як «грошове стягнення, що застосовується уповноваженим органом державної влади до платника податків; «пеня» як санкція, що застосовується до юридичних осіб за вчинення податкових правопорушень, що спрямовується на відновлення порушеного режиму формування дохідної частини Державного та місцевих бюджетів за рахунок податків [150; с. 9-10].

Крім того питання фінансово-правової відповідальності юридичних осіб розглядалось у дисертації М.О. Федорова на тему «Вина у фінансовому праві»

(2013 р.) [166], де вченим обґрунтовано висновок про систему обставин, що виключають вину в податкових правовідносинах, які, зокрема, не є систематизованими, та передбачаються відповідно до ч. 44.5 ст. 44, ч. 49.6 ст. 49, ст. 53, ч. 54.5 ст. 54, ч. 129.6 ст. 129 ПК України [104].

При цьому вченим зроблено висновок, про те, що звільнення від податкової відповідальності законодавцем пов'язується із необхідністю встановлення вини платника податків.

Тобто податкова відповідальність є відповідальністю, що вимагає доведення вини платника податків, але при цьому відповідно до норм ПК України вина відноситься до факультативних умов застосування фінансово-правових санкцій.

Цікавим з точки зору міжгалузевого характеру дослідження є наукова праця Н.О. Гуторової [23], де досліджено питання кримінально-правової відповідальності у сфері фінансів, при цьому окремо розглядається проблематика застосування кримінально-правових санкцій до юридичних осіб, винних у вчиненні фінансових злочинів.

У наукових публікаціях О.О. Дудорова висвітлюються питання кримінально-правової відповідальності юридичних осіб за вчинення податкових правопорушень [30].

Узагальнюючи, варто зробити висновок, що в контексті фінансового права та правовідносин, питання вини стосується визнання особою (юридичною чи фізичною) своєї вини у порушенні фінансових норм, податкових обов'язків чи інших фінансових відносин.

Вину можна визнати на підставі добровільного визнання або у результаті дій контролюючих органів, таких як перевірки, ревізії, обстеження тощо.

Основні аспекти вини в фінансовому праві включають:

- усвідомлення та умисне спрямування дій, що розуміється як те, що особа мала свідомість та умисел у вчиненні дій, які порушують фінансові закони чи норми;

- подання інформації;
- особа може визнати свою вину, подаючи відповідну інформацію контролюючим органам або використовуючи інші механізми саморегулювання;
- дії контролюючих органів: контролюючі органи мають право проводити різноманітні заходи для виявлення порушень та визначення вини осіб у сфері фінансів;
- юридична відповідальність: визнання вини може призвести до юридичної відповідальності, яка може включати штрафи, покарання, відшкодування збитків тощо.

Отже, фінансове право регулює відносини у сфері фінансів, оподаткування та інших фінансових зобов'язань, і визнання вини є важливим елементом ефективного функціонування цього правового поля.

В межах фінансово-правових досліджень відбувається акцентуація уваги на проблемі відсутності чіткого визначення складу фінансового правопорушення в законодавстві, що дійсно може ускладнювати процес призначення заходів відповідальності та їх застосування.

Невизначеність та прогалини у законодавстві залишають широкий простір для тлумачень і можуть призводити до ситуацій, коли правопорушення залишаються без належного застосування відповідальності.

Таким чином, в межах адміністративно-правової та фінансово-правової науки формується науковий підхід, що попри відсутність прямої вказівки у нормативних положеннях чинного деліктного законодавства положень про те, що юридична особа може бути суб'єктом відповідальності за правопорушення, передбачені КУпАП [53], юридична особа є носієм адміністративної деліктоздатності.

Проблема невідворотності юридичної відповідальності є значущою в кримінальному праві та інших галузях права. Основна ідея невідворотності полягає в тому, що кожне правопорушення має мати свою відповідальність, і

ця відповідальність повинна бути застосована тільки до осіб, які винні у вчиненні правопорушення.

Стягнення відповідальності за вину: це означає, що особа, яка вчинила правопорушення і є винною, повинна нести юридичну відповідальність за свої дії. Захист невинних осіб від притягнення до відповідальності, що реалізується через принцип невідворотності відповідальності також, і передбачає, що особа, яка не вчинила правопорушення або не має вини, не повинна бути притягнена до юридичної відповідальності [72].

Це пов'язано з презумцією невинності, яка передбачає, що кожна особа вважається невинною, доки її вина не буде встановлена судом. Ці принципи є фундаментальними для справедливої та ефективної системи правосуддя. Забезпечення невідворотності юридичної відповідальності є важливою умовою правової держави та дотримання прав людини [72].

Отже, питання вини є предметом наукових дискусій та наукових пошуків представниками як загальнотеоретичної правової науки, так і представниками галузевих юридичних наук, зокрема, у сфері кримінально-правових досліджень, фінансово-правових досліджень, досліджень з питань регулювання відносин у сфері містобудування, цивільно-правових та господарських наукових праць.

Узагальнюючи викладене, необхідно зробити такий висновок. В межах науково-теоретичних публікацій та практичних розробок вина розглядається через її розуміння як елементу делікту (О.В. Церковна [175]; Ю.О. Легеза [70, с. 886-888]); підстава застосування відповідальності (Д.М. Лук'янець [77]; Д.А. Рябікін [149]; В.К. Колпаков [55]; М.Й. Коржанський [60]); як принцип відповідальності (В.Д. Примак [134; 135]; Д.Г. Михайленко [87]); як передумова або умова відповідальності (Б.В. Карнаух [43, с. 461-468]; І.С. Канзафарова [41]; Л.М. Касьяненко [46]).

При цьому необхідно зазначити, що в межах приватно-правових відносин доведення вини як елементу правопорушення відноситься до факультативних вимог процесуального закріплення підстав застосування

юридичних санкцій, тоді як для публічно-правового регулювання відповідальності вина часто розглядається як правовий імператив, що відповідно виключає визнання юридичної особи суб'єктом адміністративного делікту.

Але попри наявність доволі значної кількості наукових публікацій, присвячених питаннях визначення змісту та сутності вини, в умовах реформування адміністративно-деліктного законодавства її дослідження не втрачає актуальності та наукової цінності.

1.2 Адміністративно-деліктні правовідносини: поняття, сутність, класифікація

Визначення змісту та сутності вини вимагає вироблення авторського наукового підходу до встановлення змісту адміністративно-деліктних правовідносин. Сучасна юридична наука в цілому, і зокрема, наука адміністративного права та процесу перебуває у стані постійної трансформації, що пов'язується із переглядом нормативних та концептуальних підходів до розуміння змісту співвідношення «людина-суспільство-держава».

Вирішення важливої задачі побудови публічно-управлінських правовідносин на засадах адміністративної сервісності вимагає здійснення комплексних загальнотеоретичних та спеціальноправових досліджень, спрямованих на визначення змісту стратегічно важливих правових інститутів, що складають систему адміністративного права.

Здійснення теоретичної характеристики певного правового явища є тим базисом, що визначає цінність тієї чи іншої наукової розробки. Неможливим є вирішення поставленої задачі із встановлення змісту правового інституту без застосування творчого авторського підходу до розуміння його змісту. Відсутність авторської позиції виключає науковість публікацій.

Сучасне суспільство вимагає високого рівня творчого потенціалу та професійної підготовки у фахівців в різних сферах суспільних правовідносин, зокрема в галузі права. Важливими елементами цього потенціалу є володіння новітніми науковими методами, вміння орієнтуватися в значній кількості науковій інформації та вирішувати завдання, що вимагають не лише фахової кваліфікації, але й вміння застосовувати методи опрацювання результатів спостережень та оптимізації дослідницьких процесів.

Здійснення сучасних юридичних публікацій має відповідати таким вимогам, як:

- належний рівень професійної підготовки, що полягає у здатності фахівця оволодіти необхідними знаннями та навичками, що визначають його кваліфікацію в обраній галузі;
- знання методів опрацювання результатів спостережень, вміння аналізувати та інтерпретувати отримані дані, використовуючи відповідні методи та інструменти;
- вміння розробляти програми наукових досліджень;
- оформлення наукових звітів, що вимагає від фахівця реалізації вміння чітко та систематично висловлювати свої наукові висновки, оформляти їх у вигляді наукових звітів та публікацій.

Такі вимоги дозволяють фахівцеві в галузі права висвітлювати сучасні тенденції, розвивати науковий потенціал та сприяти прогресу у вибраній області [92, с. 4].

Саме керуючись такими постулатами беремо на себе сміливість в межах даного підрозділу досягти мети наукового пізнання, що полягає у встановленні змісту, сутності та системної структури адміністративно-деліктних правовідносин, що має слугувати певним теоретичним базисом для подальшого процесу вироблення авторського підходу до визначення вини у механізмі застосування заходів адміністративної відповідальності.

Теоретичне правове дослідження є важливим етапом в науковому дослідженні і проходить кілька стадій розвитку, починаючи від якісного пояснення процесів до їх формалізації та представлення у вигляді правил.

Основним завданням теоретичних правових досліджень є:

- узагальнення результатів, що включає обробку та інтерпретацію дослідних даних для виявлення загальних закономірностей;
- розповсюдження результатів: як забезпечення можливості застосування результатів дослідження на низку подібних об'єктів без повторення всього дослідження;
- підвищення надійності та обґрунтованості досягнутих висновків та результатів наукового пізнання, що вимагає уточнення методології, збільшення обсягу досліджень та удосконалення експериментальних методів.

Такий підхід дозволяє науковцям розвивати теорії, які можуть мати застосування в практиці, а також робити важливий внесок у розуміння правових процесів та явищ [11, с. 43-45].

Загальні завдання наукових досліджень можуть включати:

- 1) вирішення теоретичних питань: введення нових понять: розширення наукового обігу за допомогою впровадження нових термінів та понять;
- 2) розкриття сутності і змісту: розгляд та розкриття сутності та змісту концепцій і понять, пов'язаних з проблемою дослідження;
- 3) розроблення нових критеріїв і показників: створення нових стандартів для оцінки та аналізу;
- 4) виявлення, уточнення, поглиблення, методологічне обґрунтування основних аспектів об'єкта дослідження;
- 5) аналіз тенденцій і закономірностей: виявлення і вивчення розвитку та динаміки об'єкта дослідження;
- 6) методологічне обґрунтування досягнутих висновків;
- 7) виявлення шляхів та засобів удосконалення явища, процесу;
- 8) аналіз практичних аспектів та обґрунтування шляхів забезпечення ефективності реалізації досліджуваного об'єкта;

9) розроблення конкретних заходів для вирішення практичних завдань;

10) експериментальна перевірка розроблених пропозицій;

11) підготовка методичних рекомендацій: створення рекомендацій для використання на практиці з урахуванням результатів дослідження. Ці завдання покликані сприяти розвитку та вдосконаленню наукових підходів у правовій сфері і забезпечити практичні застосування отриманих результатів [11, с. 6-8; 151, с. 10-17].

Визначення сутності адміністративно-деліктних правовідносин, що є ціллю даного підрозділу нами буде здійснено через вирішення таких поступових дослідницьких завдань, як:

- встановлення описової характеристики адміністративно-деліктних правовідносин через відображення їх структури та характерних ознак;
- пошук напрямів оптимізації їх нормативно-правового регулювання в правовій системі України;
- обґрунтування авторського підходу до розуміння їх сутності та змісту.

Розвиток адміністративно-правової науки, перегляд підходів до розуміння її предмету, об'єкту та методів наукового пізнання пов'язується із вивченням проблематики поступової трансформації публічно-управлінських відносин, змістом яких є визначення взаємодії між приватною особою та суб'єктом владних повноважень, або адміністративним органом, або органом, що виконує функції держави, місцевого самоврядування безпосередньо або делеговано [132, с. 169-170].

Концептуальне реформування адміністративно-правової галузі передбачає вибір конкретних напрямків розвитку теорії сучасного адміністративного права та розробку наукової доктрини, спрямованої на удосконалення адміністративно-деліктних відносин.

Це охоплює ряд ключових завдань і напрямків:

- теоретичний аналіз та розвиток сучасної адміністративно-правової теорії;
- розробка нових концепцій, теорій та підходів до регулювання адміністративних відносин;
- формулювання наукової доктрини розвитку адміністративно-правової галузі;
- систематизація основних положень і принципів, які визначатимуть стратегію розвитку адміністративно-правової системи;
- визначення ключових напрямків реформ та рекомендацій щодо їх впровадження;
- вироблення доктрини удосконалення адміністративно-деліктних відносин;
- розгляд аспектів вдосконалення процедур та механізмів розгляду адміністративних справ;
- розробка ефективних механізмів врегулювання конфліктів та відшкодування шкоди внаслідок дій адміністративних органів;
- формулювання загальних цілей адміністративно-правової системи та визначення принципів, що повинні керувати її функціонуванням;
- створення концепції забезпечення прав і свобод громадян в умовах адміністративної діяльності.

Концептуальне реформування визначає стратегічний напрямок розвитку адміністративно-правової галузі, базуючись на наукових дослідженнях та принципах, що враховують вимоги сучасного суспільства та держави.

До напрямків адміністративно-правових наукових досліджень відносяться найбільш важливі аспекти сучасного розвитку адміністративного права та процесу.

Такими напрямами є:

- вироблення адміністративно-правового забезпечення практики публічного адміністрування, що вимагає формування та розвитку нових теоретичних підходів до публічного адміністрування;

- впровадження сучасних методів та практик в управлінську діяльність державних органів;
- правове регулювання публічного адміністрування у сфері господарювання;
- розробка ефективного правового механізму для регулювання взаємодії держави та суб'єктів господарювання;
- забезпечення правових умов для сталого економічного розвитку;
- організаційно-правове забезпечення науково-технічного розвитку країни;
- розвиток правових механізмів стимулювання науково-технічного прогресу;
- забезпечення юридичних умов для інноваційного розвитку;
- розробка ключових інститутів адміністративного права;
- формулювання та вдосконалення основних принципів та понять адміністративного права; впровадження нових підходів до організації адміністративно-правових відносин;
- поглиблення теоретичних і науково-практичних засад реформування публічного адміністрування;
- дослідження та аналіз найсучасніших теоретичних концепцій публічного адміністрування;
- розробка стратегій та практичних рекомендацій для оптимізації публічного управління;
- становлення інституту публічної адміністрації;
- визначення основних принципів та завдань інституту публічної адміністрації;
- розробка правових механізмів для забезпечення ефективності публічної адміністрації;
- адміністративно-правове регулювання відносин між органами публічної адміністрації та громадянами;

- вдосконалення процедур надання адміністративних послуг та захисту прав громадян;
- розвиток механізмів участі громадськості в процесах прийняття рішень та контролю за діяльністю владних органів;
- адміністративно-правове регулювання державної служби та реформування правоохоронних органів; створення правових умов для професійного розвитку та відповідальності державних службовців;
- реформування правоохоронних органів з урахуванням сучасних викликів і стандартів прав людини;
- концептуальні засади реформування інституту адміністративної відповідальності;
- розробка нових підходів до визначення адміністративної відповідальності та її застосування;
- забезпечення ефективної відповідальності за порушення адміністративного законодавства. Ці напрямки визначають важливі завдання для вчених і практиків в галузі адміністративного права та процесу, спрямовані на вдосконалення правових механізмів та інститутів, що регулюють адміністративну діяльність [58, с. 165-170].

Вивчення адміністративно-деліктних правовідносин вимагає застосування емпіричних методів наукового пізнання шляхом здійснення аналізу та змісту офіційних статистичних показників вчинених адміністративних деліктів. Здійснення обліку адміністративних деліктів відбувається рядом уповноважених суб'єктів публічної влади.

Відповідно до вимог Закону України «Про офіційну статистику» від 16 серпня 2022 року № 2524-IX [144] та ряду спеціальних підзаконних нормативно-правових актів – постанови Правління Національного банку України від 15.11.2023 № 146 «Про затвердження Змін до Правил організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України в умовах особливого періоду» [140], наказ Державної служби статистики України від 02.10.2023 № 275 «Про затвердження Типової угоди щодо

взаємообміну інформаційними ресурсами» [143], - узагальнення статистичної інформації ведеться рядом суб'єктів, і зокрема Державною службою статистики України, яка діє згідно із Постановою КМ України від 23 вересня 2014 р. № 481 [142].

Відповідно до оприлюдненого Статистичного щорічника за 2022 рік, оприлюдненого на офіційному інтернет-ресурсі Державної служби статистики України [155]: було розглянуто близько 4 млн справ про адміністративні правопорушення. При цьому кількість кримінальних правопорушень становить близько 400 тис. справ.

Такі статистичні показники свідчать про доволі високий рівень деліктності поведінки учасників суспільних правовідносин, що пов'язується із рядом проблем:

- розпорошеність чинного законодавства з питань застосування адміністративної відповідальності;
- колізійність чинного законодавства;
- низький рівень правової свідомості населення та приватних юридичних осіб [185, с. 1-3].

Таким чином, варто зазначити, що в Україні існує проблема низького рівня ефективності адміністративно-деліктної відповідальності, що вимагає звернення дослідницької уваги до визначення їх змісту.

Вивчення проблематики адміністративно-деліктних досліджень було здійснено на рівні загальнотеоретичних досліджень у наукових публікаціях таких вчених, як Т.О. Карабін [42], О.В. Панасюк [99], К.О. Чишко [180], В.І. Щербина [187], Є.В. Шульга [186], І.О. Федоров [165], Н.В. Хорощак [172], так і в межах галузевих досліджень, здійснених, зокрема, такими вченими, як Ю.О. Легеза [68], О.В. Чуприна [181], І.В. Федорчак [167], Л.В. Шестак, С.В. Веремієнко [184], С. В. Фетисова [168] та ін..

При цьому відсутнім є комплексний підхід до встановлення змісту адміністративно-деліктних правовідносин на рівні окремого монографічного

дослідження. Висвітливо наявні підходи до розуміння змісту адміністративно-деліктних правовідносин.

У наукових розробках Д.М. Лук'янця визначено, що адміністративно-деліктними правовідносинами є сукупність суспільних правовідносин, пов'язаних із порушенням прав і інтересів особи в різних сферах соціального життя, захист яких гарантується державою; таким чином вченим обґрунтовується підхід відмови від запровадження уніфікованого підходу до розуміння їх структурного складу, який може різнитися залежно від сфери суспільних відносин [79, с. 89].

Такий підхід дійсно заслуговує на увагу на буде врахований у подальших наукових пошуках, адже він в тому числі базується на доцільності відокремлення специфіки адміністративної відповідальності за правопорушення, вчинені у сфері містобудування, що регулюються окремим законодавчим актом – Законом України від 14 жовтня 1994 року № 208/94-ВР «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» [137]; у сфері охорони праці та трудового законодавства, що запроваджено Законом України від 6 грудня 2016 року № 1774-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [138] та ін..

При цьому ряд вчених роблять висновок про те, що попри відмінність структури адміністративних правопорушень, що вчинюються фізичними особами, та адміністративних правопорушень, що вчинюються юридичними особами, відповідальність останніх має бути на законодавчому рівні закріплена в межах адміністративно-деліктних правовідносин [39, с. 52-53].

Варто зазначити, що доволі поширеним є підхід, що норми, які регулюють адміністративно-деліктні правовідносини, не мають бути зосереджені в одному кодифікованому акті, що дозволяє їх розміщення в окремих спеціальних законодавчих актах [56, с. 83].

І.О. Федоров робить висновок, що конкретні історичні умови розвитку суспільства визначають форму систематизації адміністративно-деліктного

законодавства, що є доволі цікавим та сміливим висновком, який варто врахувати у подальшому процесі наукового пізнання [165, с. 20].

Як засіб публічного адміністрування розглядають Ю.О. Легеза [68, с. 143-147; 69, с. 20-22], І.В. Гарда [18, с. 20, 160], Л.Є. Хижня [170, с. 246-249] та ін.. При цьому в межах даного підходу наголошується на необхідності дотримання історико-обумовленої доцільності визнання того чи іншого діяння адміністративним правопорушенням, що підкреслює мінливість та плинність адміністративно-деліктних правовідносин, що обумовлює їх постійне перебування у стадії реформування.

Визначення змісту адміністративно-деліктних правовідносин через характеристику нормативних засад їх впливу на суб'єкта вчиненого діяння здійснено у дослідженні В.К. Колпакова, який обґрунтовує заборонний характер обмежень, що застосовуються на винну особу, тоді як у публічно-управлінських правовідносинах домінуючим є регулятивний вплив [56, с. 80-82].

Розуміння змісту адміністративно-деліктних правовідносин вченим робиться через специфіку їх предмету, методу та нормативних засад регулювання. Предметом адміністративно-деліктного регулювання, на думку В.К. Колпакова, мають визнаватися владно-організуючі відносини [56, с. 80-82].

Вченим адміністративно-деліктні відносини відносяться до охоронних правовідносин, що вимагають від носія адміністративної деліктоздатності вчинення певних дій чи зазнання певних правообмежувальних чи заборонних впливів [56, с. 80].

Ряд вчених є прибічниками теорії адміністративного примусу, де важливу роль відіграють заходи адміністративної відповідальності. Так, у публікаціях Я.І. Кінаша визначено примусовий характер заходів адміністративної відповідальності, що санкціонується державою за вчинення певного діяння чи прояв діяльності особи [49, с. 27].

Подібний підхід корелюється із висновками, досягнутими у публікаціях В.О. Продаєвича [146, с. 37], А.Т. Комзюка [59], Л.М. Корнути [61], С.О. Короеда [62], О.О. Кукшинової [66] та ін..

Цікавим є підхід Л.В. Коваля, який зазначає, що потреба взаємодіяти людини із державою та суспільством формує адміністративні правовідносини та норми, які у разі їх порушення є підставою для виникнення адміністративно-деліктних правовідносин [51, с. 12].

Отже, адміністративно-деліктні правовідносини виникають в межах норм про адміністративну відповідальність, і не можуть існувати поза межами санкціонованого державою примусу, обмежень та заборон.

Реалізація адміністративно-деліктних правовідносин вимагає дотримання встановлених процесуальних стандартів та процедур їх здійснення [51, с. 156].

Окремо варто визначити співвідношення адміністративно-деліктних правовідносин із кримінально-правовими. Ряд вчених категорично обгрунтовують їх відмінність [78;76].

Протилежним і доволі поширеним є підхід визначення їх схожості та наявності спільних ознак, до яких відноситься, зокрема, суспільна небезпека, караність, винність та протиправність [73, с. 96].

При цьому вченою обстоюється позиція, що функції здійснення адміністративної відповідальності мають виконуватися спеціалізованим колегіальним органам державної виконавчої влади. Це може бути відповідним шляхом для оптимізації та прискорення процедур розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Такий підхід може враховувати специфіку адміністративних порушень та забезпечити ефективний контроль і застосування відповідальності. Спеціалізовані колегіальні органи можуть бути створені для розгляду конкретних категорій адміністративних порушень або для вирішення питань у конкретних галузях. Це може включати в себе адміністративні трибунали,

комісії, ради або інші органи, які мають відповідний досвід і експертизу у сфері адміністративного права.

Важливою складовою успішної системи адміністративної відповідальності є забезпечення чіткості, прозорості та справедливості в процедурах розгляду справ. Також важливо забезпечити права та гарантії для осіб, які підлягають адміністративній відповідальності, зокрема право на захист та можливість оскарження рішень [73, с. 114].

Однак при цьому, на нашу думку, такий підхід відрізняється певною «утопічністю» його реалізації з врахуванням показників поширеності вчинених адміністративних деліктів, а також із врахуванням проблематики необхідності володіння певними спеціальними знаннями, якими має бути наділений суб'єкт адміністративно-деліктного провадження.

Є.В. Шульга, досліджуючи адміністративно-деліктні відносини в Україні, обґрунтовує їх розуміння як складну систему взаємовідносин між суб'єктами права та юридичними обов'язками [185, с. 10-25].

Ці відносини зазвичай стосуються застосування заходів адміністративного примусу органами державної влади в контексті запобігання, припинення та покарання адміністративних правопорушень. Автор акцентує увагу на питанні запобігання вчиненню адміністративних деліктів, що вказує на важливість передбачення та запобігання порушенням норм права ще до їх вчинення [185, с. 10-25].

Запобігання може включати в себе різноманітні заходи, такі як інформаційна робота, навчання та освіта, встановлення ефективних систем контролю та інші проактивні заходи. Адміністративно-деліктні відносини регулюються нормами права та підтримуються державним примусом. Вони виникають внаслідок порушення норм права і можуть бути ініційовані органами державної влади. Адміністративна відповідальність є реакцією на порушення та спрямована на відновлення законності та відновлення порядку в суспільстві [185, с. 10-25].

Адміністративно-деліктні відносини можна розглядати як комплекс взаємодій між суб'єктами права, пов'язаний із вчиненням адміністративних правопорушень та відповідною реакцією держави на ці порушення.

Стадіями адміністративно-деліктних відносин є:

1) порушення справи як вчинення адміністративного правопорушення, що може бути ініційоване однією або кількома особами;

2) розгляд та вирішення справи про адміністративне правопорушення, що включає в себе етап розгляду справи органами державної влади, визначення факту правопорушення та призначення відповідної відповідальності;

3) оскарження постанови, що передбачає створення умов для вияву особою незгоди із рішенням органу, що розглядає справу, шляхом подання апеляції або оскарження;

4) виконання постанови у справі: після винесення рішення та його можливого оскарження настає етап виконання вироку або санкцій, які передбачені за адміністративне правопорушення. На кожній стадії адміністративно-деліктні відносини мають свої особливості, пов'язані із суб'єктами, процедурами розгляду, а також можливими засобами правового захисту для сторін [5, с. 169].

Адміністративно-деліктні правовідносини реалізуються через основні, додаткові та субститутні стягнення в адміністративному праві. Основні стягнення, які застосовуються безпосередньо до порушників, можуть включати штрафи, адміністративні арешти, виправні роботи та інші заходи, спрямовані на покарання або корекцію поведінки.

Додаткові стягнення використовуються для доповнення основних та можуть включати такі заходи, як конфіскація майна, адміністративні заборони, адміністративні умови тощо. Ці заходи можуть застосовуватися додатково до основних покарань або самостійно, в залежності від важливості та обставин правопорушення.

Субститутні стягнення є альтернативою основним покаранням і можуть бути застосовані в окремих випадках.

Наприклад, попередження може бути застосовано як субститут штрафу в разі вчинення невеликого правопорушення, якщо закон передбачає таку можливість. Така система адміністративних стягнень спрямована на забезпечення відповідності державного реагування на правопорушення важливості і характеру самого порушення [50, с. 36].

Адміністративно-деліктні відносини виступають як об'єкт правового дослідження і відображають сучасні реалії та рівень розвитку суспільства. Ліквідація чинників, через наявність яких виникають адміністративно-деліктні відносини, може бути однією з головних мет цих відносин.

Зазвичай, адміністративне право спрямоване на регулювання поведінки суб'єктів влади та громадян з метою забезпечення порядку, безпеки, дисципліни та інших важливих аспектів функціонування суспільства [24].

Такі відносини дозволяють державі реагувати на порушення законодавства та вживати заходів впливу, спрямованих на усунення порушень, покарання винних осіб та забезпечення дотримання правопорядку.

І, звісно ж, адміністративно-деліктні відносини відображають стан суспільно-політичної системи та відображають її розвиток у конкретний історичний період [24].

В сучасній юриспруденції поступово формується ідея необхідності запровадження окремої галузі знань – адміністративної деліктології.

Адміністративна деліктологія є галуззю адміністративного права, що вивчає адміністративно-правові відносини, пов'язані з вчиненням адміністративних правопорушень та застосуванням адміністративної відповідальності.

Напрямами розвитку адміністративної деліктології та проблемами її розвитку:

- визначення сутності адміністративних правопорушень;
- вивчення системи заходів адміністративної відповідальності;

- дослідження факторів розвитку адміністративної деліктології, суспільних потреб та викликів;
- реформування системи адміністративного законодавства, його неоднозначність або непрозорість нормативно-правових актів, що можуть призводити до непорозумінь та складнощів у визначенні адміністративних правопорушень;
- непропорційність заходів адміністративної відповідальності; впровадження цифрових технологій;
- потреба у вивченні міжнародного досвіду та впливів глобальних процесів на адміністративну сферу. Розвиток адміністративної деліктології є важливим для забезпечення ефективного функціонування адміністративно-правової системи, а також для захисту прав та свобод громадян від надмірної влади та зловживань з боку публічних органів [96].

Адміністративно-деліктні відносини характеризуються певною сукупністю загальних та спеціальних ознак. До загальних ознак адміністративно-деліктних відносин, що визначають їх схожість із іншими видами деліктних правовідносин, відносяться:

- вольовий характер дій правопорушника, що визначають спрямування їх дій чи діяльності;
- історико-обумовлений характер їх виникнення та нормативної охорони;
- нормативна форма взаємодії держави, суспільства та особи;
- санкціонування державою [186, с. 70-74].

Спеціальними ознаками адміністративно-деліктних правовідносин є:

- процедура застосування правообмежувального заборонного впливу;
- спеціальний суб'єктний склад правовідносин;
- оперативність застосування адміністративних стягнень [8, с. 275].

Специфіка суб'єктного складу адміністративно-деліктних правовідносин полягає в тому, що переважно заходи адміністративної відповідальності

накладаються не судом, а саме адміністративними органами (в розумінні категорії «адміністративний орган», що визначена Законом України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX [136]).

Економічність адміністративно-деліктних відносин проявляється в кількох аспектах:

- обумовленість суспільною потребою, що розуміється як менша суспільна шкідливість адміністративно-деліктних відносин у порівнянні із кримінально-правовими відносинами;
- балансу між ефективністю та вартістю, що виявляється у забезпеченні ефективності адміністративно-деліктного провадження, що призводить до припинення протиправної діяльності та відшкодування завданої шкоди;
- процесуальній економії, яка повинна бути збалансованою, тобто забезпечувати ефективний контроль і відповідальність без надмірних витрат;
- дотриманні балансу витрат, що визначає важливість розрахунків витрат і прибутків від адміністративних процедур, хоча це може бути складно, оскільки суспільна шкода адміністративних деліктів має якісний вимір;
- розумність строків адміністративних проваджень визначається швидкістю вирішення справ та ефективністю боротьби з правопорушеннями;
- публічний характер, що пов'язується із наявністю правил, що обумовлюють обов'язок переслідування та покарання, забезпечує виявлення та врегулювання порушень;
- врахування волі потерпілого, особливо в разі порушення приватного інтересу в адміністративно-деліктних відносинах.

Цей підхід визначає економічний та соціальний контекст адміністративно-правових відносин, підкреслюючи важливість балансу між ефективністю, справедливістю та економічною доцільністю.

Проблемою реалізації адміністративно-деліктних правовідносин є відсутність приватного обвинувачення в межах їх процедури застосування відносин примирення.

На відміну від кримінальної відповідальності, у справах про адміністративні правопорушення відсутнє приватне обвинувачення. У кримінальному провадженні існує інститут мирової угоди або примирення, як підстави для закриття провадження є досягнення сторонами примирення. Інститут примирення потребує доопрацювання, оскільки в законодавстві не визначено форму реалізації примирення [186].

При цьому запровадження такої можливості для адміністративно-деліктних відносин зменшить як рівень вчинення адміністративних деліктів, так і підвищить рівень ефективності виконання адміністративних стягнень та реалізації функції відновлення порушеного права в наслідок вчинення адміністративного проступку [186].

У контексті удосконалення інституту примирення може бути корисним розгляд визначення чітких прав та обов'язків сторін, які беруть участь у процедурі, а також визначення моментів та умов застосування примирення в адміністративних справах [186].

Основою адміністративно-деліктного законодавства України та адміністративно-деліктних відносин є Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) від 07.12.1984 року [53].

Цей Кодекс встановлює відповідальність за порушення норм адміністративного законодавства та норм інших галузей права. Окрім КУАП, існують і інші закони, що регулюють питання адміністративної відповідальності в різних сферах діяльності. Наприклад, Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів» встановлює адміністративну відповідальність за порушення правил вирішення трудових спорів [145].

Також інші галузеві закони можуть передбачати адміністративну відповідальність за порушення їхніх положень. Важливо зазначити, що адміністративна відповідальність може бути застосована за порушення різних нормативно-правових актів, не обмежуючись лише адміністративним законодавством [186].

На іманентному характері адміністративно-деліктних відносин засвідчує наявний між суб'єктами, об'єктами та процедурами зв'язок, що становлять внутрішній зміст таких відносин. Ця ознака свідчить про тісний зв'язок між правопорушенням (деліктом), відповідальністю за нього і процедурами його розгляду та стягнення.

Іманентність адміністративно-деліктних відносин визначається тим, що вони складають єдиний комплекс, в якому правопорушення (делікт) не лише порушує норми права, а й активує механізми відповідальності, визначені законом. Ця іманентність є важливою для забезпечення ефективного вжиття заходів адміністративної відповідальності, а також для забезпечення стабільності і послідовності в правовідносинах, пов'язаних з адміністративними правопорушеннями.

Специфікою заходів адміністративної відповідальності є можливість їх поєднання із іншими заходами впливу, зокрема, заходами дисциплінарної, майнової відповідальності, що допускається згідно із ст. 9 КУпАП.

Структура адміністративно-деліктних правовідносин є трьохелементною і складається із: об'єкту, суб'єктів та змісту як сукупності прав та обов'язків суб'єктів, що реалізуються у взаємодії між учасниками правовідносин.

Виникнення, зміна та припинення адміністративно-деліктних правовідносин пов'язується із настанням певного юридичного факту чи їх сукупності [88;76], що є проявом не позитивної реалізації прав та обов'язків суб'єктів, а їх негативною формою, тобто порушенням.

Участь суб'єктів визначається обсягом їх адміністративної правосуб'єктності і зокрема, адміністративної деліктоздатності як здатності неухильно виконувати покладений на нього обов'язок, що у разі неналежності виконання призводить до застосування заходів правообмежувального впливу на особу.

Адміністративна деліктоздатність суб'єктів є важливою характеристикою, оскільки вона визначає їхню здатність нести відповідальність за свої дії або бездіяльність.

Основні аспекти деліктоздатності відповідно до чинного законодавства України включають в себе: вік суб'єкта:

- законодавство може встановлювати певний віковий поріг, при досягненні якого особа вважається деліктоздатною для вчинення адміністративних правопорушень та несення відповідальності за них;
- роль суб'єкта в адміністративних відносинах: роль, яку відіграє особа в адміністративних відносинах, також може впливати на її деліктоздатність (наприклад, службовці чи посадові особи можуть нести особливу відповідальність за свої дії або бездіяльність у зв'язку з виконанням своїх обов'язків);
- здатність нести відповідальність: суб'єкт повинен бути здатний розуміти характер своїх дій або бездіяльності і бути здатним нести відповідальність за їхні наслідки;
- свідомість і воля суб'єкта: суб'єкт повинен діяти свідомо та волевиявлено, тобто розуміти, що він вчиняє та бажає вчинити дію або утримується від неї.

Отже, деліктоздатність визначається відповідно до норм законодавства і може варіюватися в залежності від конкретних обставин та виду адміністративного правопорушення.

Адміністративно-деліктні правовідносини можуть бути класифіковані за рядом критеріїв. По-перше, це кількісні та якісні характеристики суб'єктного складу адміністративно-деліктних правовідносин, що дозволяють виокремити:

- двосторонні або
- багатосторонні відносини
- інколи багатосторонні адміністративно-деліктні відносини визначають як двосторонні відносини із множинністю учасників.

По-друге, адміністративно-деліктні правовідносини можуть бути класифіковані за суб'єктом провадження, де виділяються:

- справи, де правозастосування реалізується адміністративними комісіями;
- справи, де правозастосування реалізується судом;
- справи, де правозастосування реалізується органами місцевого самоврядування та місцевими адміністративними органами;
- справи, де правозастосування реалізується органами Національної поліції;
- справи, де правозастосування реалізується іншими контрольно-наглядовими інстанціями.

КУпАП побудований за таким критерієм, як сфера суспільних правовідносин, що також є критерієм для класифікації адміністративно-деліктних правовідносин.

Зокрема, відповідно до змісту КУпАП виділяють такі адміністративно-деліктні правовідносини, що виникають у сфері:

- охорони праці;
- у сфері охорони здоров'я населення;
- у сфері власності;
- у сфері охорони довкілля та дотримання вимог раціонального використання природних ресурсів;
- у сфері сільського господарства;
- у сфері транспорту;
- у сфері житлових прав громадян, житлово-комунального господарства та благоустрою;
- у сфері торгівлі, громадського харчування, сфері послуг;
- у галузі фінансів і підприємницькій діяльності;
- у галузі стандартизації, якості продукції, метрології та технічного регулювання;

- у сфері забезпечення громадського порядку і громадської безпеки; у сфері забезпечення порядку управління;
- у сфері здійснення народного волевиявлення та встановлення порядку його забезпечення [53].

Отже, основна роль адміністративно-деліктних правовідносин полягає у забезпеченні правопорядку, відновленні порушених прав та накладенні адміністративного стягнення.

Порівнюючи адміністративно-деліктні відносини з кримінально-правовими або цивільно-правовими, слід враховувати їхні особливості та завдання.

Адміністративно-деліктні відносини зазвичай стосуються менших порушень, які не потребують такого рівня суворості, як кримінальні правопорушення. Вони орієнтовані на відновлення порушеного порядку, вирішення питань адміністративного характеру та покладання відповідальності за порушення адміністративних норм.

Важливою особливістю адміністративно-деліктних відносин є їхнє виникнення при умові вчинення адміністративного правопорушення. Це відокремлює їх від інших видів правових відносин і визначає їхню специфіку.

1.3 Вина як елемент адміністративно-деліктних правовідносин

Перед тим як переходити до визначення змісту сутності вини як елементу адміністративно-деліктних правовідносин необхідно висвітлити наявні концептуальні теоретичні основи її розуміння, вироблені в межах інших соціальних наук.

Передусім ми говоримо про висвітлення змісту підходів до розуміння змісту вини з точки зору таких наук, як загальна психологія та юридична психологія. Відповідно до змісту психологічних підходів виною є певна сукупність емоцій, почуттів, емоційних станів, що є притаманні особі, і характеризують рівень її незадоволеності вчиненим нею діям чи

навколишнім середовищем [84, с. 6; 152, с. 150-155], що, як зазначає О.В. Царькова має пріоритетний вплив на формування рівня когнітивного становлення особистості та її совісті, морального усвідомлення змісту її діяльності [173, с. 79-83].

Відчуття провини, сорому, вини, з свого боку, часто виникає внаслідок власної невідповідності виробленим соціальним стандартам чи загальноприйнятим моральним нормам.

Це може служити сигналом для самопереосмислення та самовдосконалення. Без цих внутрішніх реакцій може втрачатися базове розуміння того, що є правильним чи неправильним, морально чи неетичним в діях та вчинках. Вина та сором виступають як своєрідні «внутрішні контролери», які сприяють збереженню етичності та моральності в суспільстві [174, с. 376].

Почуття вини виникає, коли особа свідомо відхилення власних дій або поведінки від моральних, етичних чи соціальних норм. Це внутрішнє відчуття вини може виникати внаслідок різних ситуацій, таких як порушення правил, шкоди іншим людям або відчуття, що було зроблено щось неправильне [84, с. 180].

Почуття вини може служити сигналом для особистого розвитку та самоконтролю, що допомагає людині уникати подібних поведінок у майбутньому та виправляти вчинки. Мотивація повернутися до «встановлених стандартів» може бути дуже сильною, і це може впливати на подальшу поведінку та взаємодії особи з оточуючими [84, с. 180].

Вину часто характеризують як «неприємне внутрішнє напруження» або дискомфорт, яке виникає внаслідок усвідомлення свого власного порушення норм, цінностей або обов'язків. Це може бути супроводжене внутрішньою боротьбою, почуттям обтяження чи неврівноваженості [152, с. 10-15].

Почуття вини може мати різні рівні інтенсивності, від легкої обуреності собою до глибокого страждання. Це внутрішнє напруження може служити мотивацією для виправлення помилок, виправлення неправильностей та

покращення свого морального чи етичного становища. Водночас відсутність вини чи відмова від визнання власних помилок може впливати на психічне благополуччя та взаємовідносини з оточуючими [152, с. 10-15].

Феномен вини часто ґрунтується на внутрішній оцінці особи щодо власних дій або бездіяльності. Феноменологічні детермінанти вини можуть включати такі аспекти: оцінка власних дій; внутрішні стандарти та цінності; суб'єктивні переконання та усвідомленість; відповідальність перед собою.

Вину може викликати внутрішнє відчуття неправильності чи моральної помилки, яке виникає при оцінці своїх власних дій. Особисті внутрішні стандарти та цінності грають важливу роль у винятковості вини. Якщо особа порушує власні уявлення про те, як слід діяти, це може викликати відчуття вини.

Вину може зумовлювати суб'єктивне переконання в тому, що власні дії або бездіяльність були неправильними, навіть якщо це не суперечить загальним соціальним нормам. Почуття вини базується на внутрішній відповідальності перед собою за власні вчинки і їхні наслідки.

Вину відповідно до психологічної теорії можна розглядати як внутрішню реакцію на власне моральне судження, незалежно від того, чи вона відповідає зовнішнім соціальним стандартам чи нормам.

Таким чином, згідно із психологічною теорією вина нерозривно пов'язана із соціалізацією та моралізацією процесів діяльності людини, визначає її внутрішню оцінку вчиненого діяння. Такий підхід дозволяє визначити вину як певну суб'єктивну характеристику соціальної поведінки особи.

В цьому сенсі таке розуміння вини з точки зору психологічної концепції не повною мірою може бути відображено у деліктних правовідносинах, адже далеко не завжди правопорушник повною мірою розуміє протиправність свого діяння, і тим більше не завжди визнає наявність у нього вини, що може спостерігатися навіть на етапі виконання покарання.

Такий висновок корелюється із підходом, виробленим рядом вчених, в межах якого вина має відокремлюватися від сорому чи морального сорому, де останній розглядається як усвідомлення ганебності вчиненого діяння, що пов'язується із оцінкою оточення людини, тоді як вина визначається як розуміння протиправності та суб'єктивного співвідношення із суб'єктивною власною оцінкою вчиненого діяння [202, с. 386].

Тобто вина – це власна оцінка діяння, його відповідності критеріям правомірності та суспільної корисності.

Емоції вини можуть виникнути не лише у зв'язку із вчиненням протиправного діяння, але і у зв'язку із не реалізацією наданих особі правомірних можливостей розвитку [205]. І за такого екзистенціального підходу вина може бути не лише елементом деліктних правовідносин.

Таким чином, узагальнюючи, необхідно зробити висновок, що відповідно до психологічної теорії вини її зміст полягає у певному емоційному стані людини, перебуваючи в якому особистість негативно оцінює ефективність здійснених нею дій, бездіяльності чи ухвалених рішень.

Такий підхід, як зазначає Б.П. Карнаух, для юридичної теорії та практики правозастосування такий підхід до розуміння вини є неприйнятним, адже в його основі лежить характеристика емоційного стану особи без усвідомлення протиправності вчиненого діяння [44, с. 18].

Крім того застосування психологічної теорії виключає можливість визнання юридичної особи учасником деліктних правовідносин, що власне і встановлено у чинному КУпАП, де фактично збережено «радянський» підхід, обґрунтований рядом вчених тих часів, цитування праць яких виявляється недоцільним в межах цього дослідження.

Рядом вчених висловлюється пропозиція запровадження різнопланового розуміння вини для юридичних осіб та фізичних осіб [171, с. 92]. Також обґрунтовуються підходи, за яких вина юридичної особи розуміється як сукупність вини фізичних осіб, що забезпечують її діяльність [48].

Отже, психологічна теорія вини, визначаючи вину як психічне ставлення, може не враховувати всіх аспектів, пов'язаних із соціальним та юридичним контекстом вини. При цьому може виникати ризик ототожнення понять вини в психології і правозахисному контексті. У правовій науці вина часто розглядається не тільки як особисте емоційне переживання, але й як об'єктивна відповідальність за порушення правових норм [31].

Таким чином, головний недолік полягає у тому, що психологічна теорія може недостатньо враховувати контекстуальні та соціокультурні визначники вини, які мають значення у правовій сфері. Завдяки інтеграції психологічних Інакше кажучи, формулою «вина –це психічне ставлення до вчиненого» поставлено знак рівності між виною та діянням [31].

Психологічна теорія вини, визначаючи вину як психічне ставлення, може не враховувати всіх аспектів, пов'язаних із соціальним та юридичним контекстом вини. При цьому може виникати ризик ототожнення понять вини в психології і правозахисному контексті [31].

У правовій науці вина часто розглядається не тільки як особисте емоційне переживання, але й як об'єктивна відповідальність за порушення правових норм [31].

Таким чином, головний недолік полягає у тому, що психологічна теорія може недостатньо враховувати контекстуальні та соціокультурні визначники вини, які мають значення у правовій сфері. Завдяки інтеграції психологічних та правових аспектів можна отримати більш повне розуміння вини як складової правового процесу [31].

Підхід, вироблений психологічною теорією, до розуміння вини ставить під загрозу взагалі процес правозастосування та застосування стягнень за вчинене правопорушення. Встановлення психічного ставлення особи до розуміння значення своїх дій повинно лише в окремих випадках впливати на кваліфікацію вчиненого, і не повинно виключати власне механізм правозастосування.

Іншою теорією, яка вимагає дослідницької уваги в межах даної дисертації, є поведінкова теорія. Головною тезою зазначеної теорії є те, що вина не відображає психічне ставлення особи до вчиненого. Вина відображає відношення особи до об'єктивних фактів, що відбулися. Тобто те, що об'єктивізується лише у свідомості особи, не може бути характеристикою деліктних правовідносин [240, с. 125-132].

Крім того в окремих різновидах деліктних правовідносин, наприклад, у цивільно-правових деліктних правовідносин, взагалі не уявляється задля застосування заходів майнової відповідальності встановлювати психічне ставлення боржника (тобто зобов'язаної особи) до вчиненого діяння чи його наслідків; пріоритетом є вчинення дій по відновленню (компенсації) правового становища кредитора (правомочної) особи, що існувало до його порушення боржником [176, с. 380-381].

Розуміння вини як психічного ставлення винної особи до вчиненого діяння в ряді випадків протирічить власне сутності деліктних правовідносин, і фактичного унеможливує застосування окремих заходів відповідальності [133, с. 55].

Об'єктивізація суспільних відношень, що відбувається в правових нормах, дозволяє визначити правову систему як передусім зовнішній прояв діяльності особи. Саме тому оцінюватися мають передусім об'єктивні елементи деліктних правовідносин, і в тому числі об'єктивний прояв вини [224, с. 110].

Як зазначає Дж. Флемінг при встановленні змісту вини необхідно говорити про встановлення рівня відходу проявів діяння особи від певного нормативно визначеного стандарту належності та правомірності [220, с. 105;240].

І таким чином відповідно до змісту поведінкової теорії розуміння вини при її встановленні необхідним є визначення рівня відповідності діяння особи визначеним нормативним стандартам регулювання суспільних відносин. У англосаксонській правовій системі в цьому сенсі є вживаною категорія

«поведінка розумної людини» (behavior of the reasonable man) [261, с. 459], що опосередковано було впроваджено і до національної правової системи (наприклад, у ст. 3 Цивільного кодексу України визначено, що принципом правовідносин є принцип розумності, що означає гіпотетичне припущення того, що всі учасники правовідносин визначають зміст власних дій, їх значення і, найголовніше, їх наслідки [177]).

Принцип розумності як критерій ідентифікації правомірності діяльності особи є поширеним у національній судовій практиці при розгляді різних справ судами відповідних юрисдикцій. Зокрема, у справі № 916/3620/19 Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного господарського суду було досягнуто висновок, що «невжиття компетентним органом жодних заходів протягом розумного строку після того, як цьому органу стало відомо або повинно було стати відомо про можливе порушення інтересів держави, має кваліфікуватися як бездіяльність відповідного органу.

Розумність строку визначається судом з урахуванням того, чи потребували інтереси держави невідкладного захисту (зокрема, через закінчення перебігу позовної давності чи можливість подальшого відчуження майна, яке незаконно вибуло із власності держави), а також таких чинників, як: значимість порушення інтересів держави, можливість настання невідворотних негативних наслідків через бездіяльність компетентного органу, наявність об'єктивних причин, що перешкоджали такому зверненню тощо» (курс. – авт.) [113].

У кримінальному судочинстві вживаними є категорії – розумність, розумний сумнів, як критерії встановлення судом вини особи та доведення її винуватості. Наприклад, у справі №681/742/19 обґрунтування висновку Верховного Суду у складі Третьої судової палати Касаційного кримінального суду ґрунтується на відсутності у суду «розумного сумніву» у винуватості особи [115].

У порядку цивільного судочинства також застосовується категорія розумності. Зокрема, у справі № № 355/981/16-ц критерій розумності було

застосовано в якості оцінки заподіяної шкоди. Так, касаційна скарга мотивована тим, що суди попередніх інстанцій, визначаючи розмір моральної шкоди у 10 тис. грн, належним чином не дослідили усіх обставин справи, не врахували глибини та тривалості душевних страждань позивачки, завданих смертю її чоловіка.

Позивачка пережила психоемоційний стрес, її стан здоров'я різко погіршився, вона живе емоційно та морально спустошено. Заявлений розмір моральної шкоди має хоча б частково компенсувати ті емоційні страждання, які довелося переживати позивачці, та втрати, пов'язані з відновленням її психічного і фізичного стану. Відшкодування моральної шкоди у сумі 1 млн грн за цих конкретних обставин відповідає вимогам розумності та справедливості і не може вважатися явно завищеною чи надмірною (курс. – авт.) [114].

В порядку адміністративного судочинства розумність застосовується як критерій відповідності розміру відшкодування, що вимагається позовною заявою і по суті є відображенням вини відповідача.

Наприклад, у справі № 823/2108/18 Касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду було визначено, що «розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин.

Зокрема, враховуються стан здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану. При цьому суд має виходити із засад *розумності*, виваженості та справедливості» (курс. авт.) [123].

У справах про адміністративні правопорушення розумність застосовується для оцінки дій суб'єктів деліктних відношень. Критерій розумності має застосовуватися при визначенні міри та розміру стягнення.

Так, у справі № 461/8689/20 постановою Галицького районного суду м. Львова від 12 листопада 2020 року [120] було визначено, що суд, приймаючи рішення про визначення виду та розміру стягнення, має враховувати необхідність застосування принципу пропорційності, засад справедливості та *розумного* співвідношення (обґрунтованої пропорційності) між метою стягнення та його наслідками (курс. – авт.) [120].

Таким чином, застосування розумності є характерним для всіх гілок судочинства і вживаним у врегулюванні будь-якої із категорій правових спорів (конфліктів), що свідчить про можливість об'єктивізації сутності вини через дотримання умов та вимог розумності діяльності особи. Саме тому, вина відповідно до поведінкової теорії відноситься до об'єктивних елементів деліктних правовідносин і має визначатися як дотримання вимог правомірності, що характеризує діяльність як юридичної особи, так і фізичної особи.

Зміст вини відповідно до поведінкової теорії перебуває у безпосередній залежності від встановлення об'єктивної оцінки вчиненого діяння. Швидше є необхідним трактувати вину як міру та обсяг вживаних дій, які мали б бути вчинені особою задля усунення негативних наслідків неправомірного діяння. Тобто має бути оцінено сприяння особи у ненастанні шкоди чи її мінімізації, а не власне ставлення особи до наслідків, що настали. І в такому розрізі мова не йде про психічну оцінку діяння.

Визначення поняття та сутності вини як елементу адміністративно-деліктних правовідносин є неможливим без з'ясування змісту останніх. Є необхідним звернення до встановлення складу адміністративного проступку, елементом якого є вина.

Встановлення співвідношення «правопорушення» і «склад правопорушення» дійсно мають важливі розбіжності. Основна різниця полягає в тому, що «правопорушення» визначає конкретну дію чи бездіяльність, яка суперечить чинним правовим нормам, тоді як «склад

правопорушення" відноситься до юридичного опису тих ознак, які визначають певний вид правопорушення.

Наприклад, якщо взяти крадіжку як «правопорушення», то «склад правопорушення» може включати такі елементи, як незаконне заволодіння чужим майном, умисне вчинення, відсутність дозволу власника та інші юридично значущі аспекти.

Отже, «правопорушення» - це конкретна дія чи бездіяльність, а "склад правопорушення" - це абстрактне узагальнення його юридичних характеристик, що дозволяє визначити його в межах конкретного правового порядку [88, с. 118-120; 158, с. 260-265].

Склад правопорушення розуміється як сукупність об'єктивних та суб'єктивних елементів. Об'єктивні ознаки: це ті характеристики або елементи дії, які можна спостерігати або вимірювати об'єктивно. Наприклад, фактична дія або стан речей, які вказують на вчинення порушення [158, с. 261; 34, с. 45].

Суб'єктивні ознаки: це характеристики, пов'язані з мотивацією чи намірами особи, яка вчиняє правопорушення. Суб'єктивні ознаки включають у себе намір, свідомість вчинку, злочинні наміри тощо [158, с. 261; 34, с. 45].

До складу адміністративного правопорушення входять характеристики протиправного соціального шкідливого діяння. Це вказує на те, що діяння особи не лише порушує закон, але і має негативні соціальні наслідки чи завдає шкоди суспільству [158, с. 261; 34, с. 45].

Встановлення складу адміністративного правопорушення є підставою для застосування заходів юридичної відповідальності. Це визначення є основоположним для розуміння поняття адміністративного правопорушення в контексті юридичної термінології [158, с. 261; 34, с. 45].

Склад правопорушення визначається як сукупність ознак, що характеризують діяння суб'єкта) [158, с. 262; 158, с. 318]. Як сукупність важливих компонентів визначається склад адміністративного правопорушення у сфері охорони довкілля [170].

Як сукупність елементів та ознак визначає склад адміністративного правопорушення розуміє В.К. Колпаков, при цьому пріоритетним є встановлення протиправності діяння та санкціонованість застосованих стягнень [2, с. 13].

До обов'язкових ознак розуміння сутності адміністративного правопорушення В.К. Колпаков відносить вимогу нормативного закріплення змісту його об'єктивної сторони та інших елементів складу [2, с. 13].

На вимозі закріплення у диспозиції адміністративно-деліктної норми опису протиправного діяння обґрунтовується у публікаціях О.І. Миколенко [86, с. 51], Ю.О. Легези [67] та ін..

Ознаки складу адміністративного правопорушення В.К. Колпаков та В.В. Гордєєв класифікують на основні (загальні), що визначаються на законодавчому рівні та конструктивні (змінні або спеціальні), що визначаються на рівні підзаконних нормативно-правових актів [55, с. 43;57].

Поглиблено здійснення класифікацію ознак адміністративного делікту у дисертації О.Г. Стрельченко, де вченою обґрунтовується висновок наявності родових та предметних ознак.

Наприклад, предметні ознаки визначаються у ст. 52 КУпАП, де визначено специфіку вчинення правопорушення, пов'язаного із псуванням земель сільськогосподарського призначення, що деталізуються у ряді підзаконних нормативно-правових актів – зокрема, у Постанові КМ України «Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання» від 25 липня 2007 р. № 963 [141].

Таким чином, доцільним є проміжний висновок, що під складом адміністративного правопорушення має розумітися сукупність основних та додаткових ознак, об'єктивних та суб'єктивних елементів, що характеризують вчинене особою діяння, та санкціонуються державою.

Загально визнаним є розуміння складу адміністративного правопорушення через сукупність таких елементів, як об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона делікту.

Проаналізуємо кожен вказаний складову більш детально.

Об'єкт є визначальним елементом юридичного складу адміністративного делікту [98]. Об'єктом адміністративного делікту є певна сукупність суспільних відносин [9, с. 22-28; 10].

Такий підхід до розуміння об'єкта адміністративного проступку відповідає загальним принципам та класифікації адміністративних правопорушень.

Об'єкт адміністративного проступку визначаються ті суспільні відносини чи цінності, на які впливає протиправне діяння, що порушує адміністративне законодавство. Умовно можливо виділити такі сфери правовідносин, що визначають зміст об'єкту адміністративного правопорушення [98].

По-перше, це правовідносини у сфері забезпечення вимог державного порядку, що включає порушення правил і норм, спрямованих на забезпечення функціонування державних інститутів та збереження громадського порядку.

По-друге, це правовідносини у сфері забезпечення вимог громадської безпеки, що стосується порушень, які можуть викликати негативний вплив на громадську безпеку, мораль чи спокій.

Третьою значною групою є відносини, що пов'язуються із забезпечення суб'єктивних публічних та приватних прав особи.

Четвертою групою посягань адміністративних деліктів є правопорушення у сфері охорони всіх форм власності. Адміністративні правопорушення можуть стосуватися також порушень прав власників, що включає власність на майно, права на землю та інші форми власності.

Наступною важливою сферою суспільних правовідносин, що можуть бути об'єктом деліктів – це правовідносини, що пов'язані із забезпеченням вимог адміністративної сервісності.

Таке розуміння об'єкта адміністративного проступку важливе для визначення суті порушень та розроблення ефективних заходів правового реагування [22; 33; 47 та ін.].

Наведена класифікація відображає родовий об'єкт адміністративних правопорушень, що будується відповідно до змісту суспільних відносин, що охороняються. Власне саме такий критерій покладено в основу кодифікації адміністративно-деліктного законодавства та структурно відображає Особливу частину розділу II КУпАП [35, с. 71].

Родові об'єкти поділяються на видові як певну сукупність однорідних суспільних відносин. Наприклад, родовим об'єктом може бути суспільні відносини у сфері охорони довкілля, які поділяються на видові об'єкти – правопорушення, що посягають на встановлений порядок використання земельних відносин; правопорушення, що посягають на встановлений порядок використання водних ресурсів тощо.

І останній поділ об'єкту відбувається відповідно до диспозиції статті, де встановлюється безпосередній об'єкт [2, с. 240-250].

До об'єктивних елементів адміністративних правопорушень відноситься також його об'єктивна сторона, що пов'язується із [38; 167]:

- здійсненням характеристики діяння, часу і місця його вчинення;
- способу вчинення правопорушення;
- настання шкоди та визначення зв'язку між цими піделементами.

При цьому саме в межах характеристики об'єктивної сторони адміністративного правопорушення доцільно говорити про реалізацію вини як відображення діяння у реальності [38; 167].

Адже вибір активної чи пасивної форми діяльності залежить від прояву волі особи – індивідуальної (для фізичних осіб) та колективної (для юридичних осіб).

Крім того вина характеризує об'єктивну сторону правопорушення у разі вчинення одноактного вчинку чи триваючого у часі діяння [57, с. 136–138].

Питання факультативних ознак адміністративного правопорушення, які не завжди вказуються в законодавстві про адміністративні правопорушення, але можуть впливати на кваліфікацію та розгляд таких порушень. Це важливий аспект, оскільки відсутність чіткого переліку факультативних ознак дозволяє законодавцю та судовій практиці більш гнучко реагувати на різноманітні обставини конкретного випадку.

Наприклад, факультативні ознаки, пов'язані з часом, місцем, умовами, способами та засобами вчинення правопорушення, можуть бути визнані значущими в розгляді справи. Вони можуть впливати на кваліфікацію порушення, а також на визначення міри відповідальності.

Додатково, обставини, такі як обстановка та знаряддя вчинення правопорушення, можуть враховуватися як аgravант або митигаційний фактор, що впливає на визначення покарання. Такий підхід сприяє більш гнучкому індивідуальному підходу до визначення відповідальності за адміністративні правопорушення і дозволяє враховувати різноманітні обставини кожного конкретного випадку [3, с. 19].

Об'єктивна сторона адміністративного проступку включає в себе об'єктивні ознаки, які визначаються законодавством і є необхідними для визначення факту вчинення протиправного діяння.

Однак існують необов'язкові ознаки, які можуть враховуватися в контексті матеріальних складів адміністративних проступків.

До цих ознак можуть відноситися [100]:

- шкідливі наслідки, що може включати фактичні збитки або шкоду, заподіяну конкретним діянням (наприклад, в деяких випадках вчинення адміністративного проступку може бути пов'язане із заподіянням матеріальної або іншої шкоди);
- причинно-наслідковий зв'язок, що вказує на те, що вчинене діяння безпосередньо призвело до настання шкідливих наслідків.

Проте, не в усіх випадках цей зв'язок може бути явно встановленим. Необов'язкові ознаки можуть бути важливими для конкретизації і кваліфікації

адміністративних проступків. Вони допомагають уточнити обставини вчинення протиправного діяння та визначити ступінь відповідальності [100].

В більшості випадків склади адміністративних проступків є формальними, що означає, що для притягнення до адміністративної відповідальності досить лише факту вчинення протиправного діяння, яке чітко визначене в адміністративно-правовій нормі.

Формальний склад адміністративного проступку не передбачає врахування шкідливих наслідків або мотивів дії, а фокусується на конкретних діях, які заборонені чи обмежені законом.

Це дозволяє ефективно регулювати поведінку суб'єктів у суспільстві, спрощує процес встановлення факту вчинення проступку та робить його більш об'єктивним.

Формальний склад також полегшує застосування адміністративної відповідальності, оскільки не вимагає додаткових доведень щодо наявності шкідливих наслідків чи мотивів дії.

Проте, в окремих випадках, особливо при вирішенні питань конкретної відповідальності чи кваліфікації проступку, може враховуватися обставини, які не є частиною формального складу, наприклад, наслідки чи мотивація.

Важливе значення суб'єкта адміністративного проступку може варіюватися в залежності від конкретного законодавства та типу адміністративного правопорушення.

У багатьох юрисдикціях суб'єктом може бути фізична особа (громадянин), юридична особа (наприклад, компанія чи організація), або навіть державний орган чи посадова особа. Однак, не дивлячись на відсутність чіткого визначення терміну «суб'єкт адміністративного правопорушення» в деяких законодавчих актах, відносно виділення особи, яка вчиняє адміністративне правопорушення, можна зазначити наступне.

По-перше, це фізична особа (громадянин). В багатьох випадках фізична особа, яка вчиняє певні протиправні дії, може бути визнана суб'єктом адміністративного проступку.

По-друге, суб'єктом адміністративної відповідальності може бути юридична особа. В окремих випадках відповідальність за адміністративні правопорушення може нести юридична особа, зокрема компанії чи організації. КУпАП закріплює положення про наявність спеціального характеру санкцій для посадових осіб державних органів та органів місцевого самоврядування.

Іноді суб'єктом адміністративного проступку може бути посадова особа чи державний орган, якщо їхні дії чи бездіяльність порушують адміністративне законодавство.

Важливо звернути увагу, що конкретне визначення суб'єкта адміністративного проступку залежить від конкретної адміністративно-деліктної норми.

Втім, здійснюючи правову характеристику відповідних статей КУпАП, можна констатувати, що суб'єктом адміністративного правопорушення є осудна особа, яка досягла певного віку і вчинила діяння, склад якого порушує норми поведінки, що закріплені у вказаному нормативно-правовому акті, та являє собою адміністративний проступок. Більшість науковців, характеризуючи суб'єкта адміністративного делікту, виділяють у його якості як фізичних, так і юридичних осіб [4, с. 86].

І саме розуміння вини, запроваджене деліктним законодавством, як «психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності <...>, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності» [64], унеможливило запровадження як до КК України, так і до КУпАП положень та механізму про відповідальність юридичних осіб.

Загальноновизнаним є підхід, згідно із яким вина в адміністративному правопорушенні є елементом суб'єктивної сторони, яка характеризує психічний стан та умисел суб'єкта вчинення протиправної дії. Це поняття вказує на те, що суб'єкт усвідомлює характер свого дії або бездіяльності, розуміє, що його дії або бездіяльність суперечать вимогам закону.

Елементи вини в адміністративному правопорушенні можуть включати суб'єктивний елемент (умисел чи необережність). Умисел передбачає свідоме

та навмисне вчинення дії, спрямованої на порушення норм закону. Необережність виникає внаслідок недбалості чи неправильного оцінювання ситуації, що призводить до порушення правових норм.

До складу вини відноситься свідомість і воля суб'єкта. Суб'єкт повинен розуміти факт вчинення правопорушення та мати відсутність волі уникнути його.

Окремо варто акцентувати на визначенні сприяння винному діянню. Суб'єкт може вважатися винним, якщо йому може бути доведено, що він свідомо та умисно вчинив дію або бездіяльність, яка призвела до адміністративного правопорушення.

Визначення наявності вини в окремих випадках може варіюватися залежно від конкретних обставин і виду адміністративного правопорушення. При вчиненні деяких проступків важливо встановити, чи діяв суб'єкт з усвідомленням порушення закону та з наміром вчинити протиправну дію [4, с. 266-279].

Але при цьому такий підхід не відображає ознак вини, що беруть участь у проявах об'єктивізації протиправного діяння. Запровадження ідеї та концепції про розуміння вини як елементу адміністративно-деліктних правовідносин, що відображають як суб'єктивне ставлення особи до вчиненого діяння, так і об'єктивну сукупність дій, що сприяли мінімізації його негативних наслідків вимагає здійснення перегляду підходів до встановлення місця вини як елементу адміністративно-деліктних правовідносин, чому буде присвячено подальше дослідження в межах цієї дисертації.

1.4 Форми та види вини в адміністративно-деліктних правовідносинах

Загальновизнаним в межах адміністративно-деліктного законодавства є підхід, вина є елементом суб'єктивної сторони адміністративного делікту та має передусім відображати психічний стан особи [1, с. 22].

Вину як правову категорію, яка стосується негативного психічного ставлення особи до інтересів суспільства, закріпленого у правових нормах. Вина є ключовим елементом суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення та вказує на усвідомлення суб'єктом характеру своїх дій або бездіяльності, що суперечать встановленим правилам.

Додатково можна відзначити, що визначення вини може варіюватися в залежності від конкретного виду адміністративного правопорушення та законодавства кожної країни. У деяких випадках до поняття вини можуть також включатися мотив та мета, але це може залежати від особливостей законодавства та трактування судовою практикою.

У деяких правових системах може існувати різна трактовка питання про обов'язковість вини в адміністративному праві порівняно з кримінальним правом. У кримінальному праві вина зазвичай є обов'язковим елементом для покладення кримінальної відповідальності, адже визначається як усвідомлення та свідоме вчинення протиправного діяння.

У деяких випадках адміністративне право може передбачати відповідальність за порушення правил чи норм без вимоги до вини, що означає, що суб'єкт не повинен свідомо порушувати правила чи мати намір вчинити протиправне діяння.

Це особливо стосується адміністративних порушень, які визнаються менш серйозними порівняно з кримінальними правопорушеннями. Однак в багатьох системах вину вважають важливим елементом суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення, особливо в справах, пов'язаних із серйозними порушеннями чи злочинними діями.

Визнаними є дві форми вини – умисел та необережність [157, с. 141]. Згідно із ст. 10 КУпАП встановлюється, умисним є протиправне діяння, якщо воно вчинене особою, у разі усвідомлення нею значення такого проступку, його негативних наслідків та наявності протиправного зв'язку між вчиненим та його результатами [53].

Але при цьому у чинному КУпАП домінують адміністративні проступки, вчинення яких не пов'язується із встановленням шкідливих наслідків, тобто формальні склади деліктів. Тобто можна зробити висновок, що від винної особи вимагає лише усвідомлення протиправності діяння, без визначення ставлення особи до його настання.

Аналіз норм чинного адміністративно-деліктного законодавства України визначає за домінуючу форму умисну форму вчинення проступків [57, с. 146-150].

Відповідно до ст. 11 КУпАП встановлюється законодавчий підхід до розуміння змісту необережної форми вини, що передбачає або: передбачення особою настання шкідливих наслідків свого діяння, але легковажне розраховування на їх відвернення; або непередбачення настання таких наслідків, за наявності можливості та умов розуміння їх настання [53].

Визначення поняття «необережність», закріплене в КУпАП, певною мірою перебуває у нормативних протиріччях із фактичним змістом диспозицій адміністративно-деліктних норм, адже, як було зазначено вище, переважна їх більшість містить склади адміністративних правопорушень, що є формальними, тобто такими, кваліфікація яких унеможлиблює відокремлення видів необережної форми вини.

У деяких системах права «необережність» може визначатися як недбалість або недостатній ступінь уваги та обережності, які порушують обов'язок дбайливості. При цьому визначення вини може базуватися на тому, наскільки порушник був або повинен був бути усвідомлений про небезпеку свого діяння та можливості виникнення негативних наслідків [1, с. 22-23].

Як було встановлено у попередніх підрозділах застосування вини в межах визначеного чинним адміністративно-деліктним законодавством України підходів є свідченням нормативного закріплення у національній правовій системі психологічної концепції розуміння такої категорії, що фактично запроваджувалось активно у ХХ ст., по суті було елементом «радянської» пропаганди і базувалось на відсутності ринкових відносин, що

не вимагало від законодавця дієвого механізму застосування заходів адміністративної відповідальності до юридичних осіб, де домінуючими були державні та комунальні підприємства, винність яких не було сенсу встановлювати та доводити.

Сучасні вимоги необхідності трансформації здійснення управлінської функції держави та перегляду підходів до визначення змісту предмету та об'єкту адміністративного права, в межах якого формується концепт адміністративно-деліктного права як його підгалузі, вимагає звернення дослідницької уваги до можливостей адаптації інших концептуальних підходів до розуміння змісту вини як умови адміністративно-деліктних правовідносин, зокрема, звернення уваги до змісту поведінкової концепції розуміння вини.

Ряд вчених в межах обстоювання поведінкової концепції вини передбачає виокремлення окрім умисної та необережної форм, ще і такі форми як «винний ризик», що є певною змішаною формою. Так, винним ризиком визнається згідно із теоретичними підходами є вчинення діяння у негативний спосіб, із усвідомлення негативних наслідків такого діяння, але без бажання настання шкідливих наслідків від цього [36, с. 149-155].

Крім того згідно із окремими нормами чинного законодавства України закріплюються підстави для звільнення від відповідальності окремих категорій працівників, якщо їх дії здійснюються в умовах виправданого ризику.

Так, в контексті медичного втручання і лікування інколи може виникати ситуація, коли медичні працівники повинні діяти в умовах виправданого ризику без отримання процесуальної згоди пацієнта.

Це може виникнути в ситуаціях, коли існує негайна загроза для життя чи здоров'я пацієнта, і втручання вважається об'єктивно необхідним для його порятунку.

В багатьох юрисдикціях існують етичні та правові стандарти, які регулюють умови та обставини, за яких медичні працівники можуть

здійснювати втручання без згоди пацієнта, діючи в умовах виправданого ризику. Ці ситуації можуть включати термінові медичні становища, де затримка може призвести до серйозних наслідків для пацієнта.

Проте важливо, що більшість медичних втручань проводяться з обов'язковою згодою пацієнта або його законного представника, і прозорі комунікації між медичним персоналом та пацієнтом є важливим аспектом медичної практики (ст.ст. 42-45 Основ законодавства про охорону здоров'я [94]).

Таким чином, в окремих умовах, особа, діючи в стані виправданого ризику, може порушити чужі суб'єктивні приватні чи публічні права. Виправданий ризик може виникати як в умовах медичного порятунку, але і є можливий такий стан в умовах забезпечення потреб національної оборони, дотримання вимог воєнного часу чи інших надзвичайних спеціальних адміністративних режимів.

Виправданий ризик як форма вини розуміється як міра адміністративної відповідальності, як умова адміністративно-деліктних правовідносин, що може наставати за певні види деліктів, де дії особи, що пов'язувались із порятунком інших учасників чи іншими формами захисту прав осіб, не досягли очікуваних результатів.

При цьому є необхідним встановити на законодавчому рівні, особливо в межах регламентації медичних працівників, та інших працівників, діяльність яких безпосередньо пов'язується із порятунком життя та здоров'я особи в надзвичайних умовах, застосування оцінки їх вини з точки зору категорії «виправданого ризику» як умови звільнення від адміністративної відповідальності.

Отже, встановлення сучасного концепту вини як умови адміністративно-деліктної відповідальності вимагає врахування не лише суб'єктивного психічного ставлення особи до вчиненого діяння, але і цілої сукупності інших факторів, що визначають як об'єктивний зміст діяння, так і його морально-правову оцінку учасниками суспільних правовідносин.

Таким чином, вимагається перегляд підходу до встановлення не лише сутності вини, але і розуміння її форм.

На разі зараз акцент у розумінні змісту умислу робиться на вольовому прояву діяння особи, що суттєво обмежує можливість його застосування в межах сучасної національної правової системи. Наприклад, оцінка категорії «умисел» як форми вини журналіста за поширення недостовірної відповідальності, що міститься у Законі України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР.

Так відповідно до ч. 4 ст. 17 Законі України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР визначено, що «у разі розгляду судом спору щодо завданої моральної (немайнової) шкоди між журналістом або суб'єктом у сфері медіа як відповідачем та політичною партією, виборчим блоком, посадовою особою (посадовими особами) як позивачем суд вправі призначити компенсацію моральної (немайнової) шкоди лише за наявності *умислу* журналіста чи службових осіб суб'єкта у сфері медіа.

Суд враховує наслідки використання позивачем можливостей позасудового, зокрема досудового, спростування неправдивих відомостей, відстоювання його честі і гідності, ділової репутації та врегулювання спору в цілому. З урахуванням зазначених обставин суд вправі відмовити у відшкодуванні моральної шкоди» (ч. 4 ст. 17) [139]. Тобто фактично розуміння умислу відбувається через оцінку вжитих особою фактичних дій по усуненню негативних наслідків її діяльності.

Як форму вини «злий» умисел, чи «зловмисна домовленість» використовує стаття 232 ЦК України [177]. Дії особи, яка діючи в умовах зловмисної домовленості з іншою - представником іншої сторони, визнаються судом недійсними. При цьому довіритель має право вимагати від свого представника та другої сторони солідарного відшкодування збитків та

моральної шкоди, що завдані йому у зв'язку із вчиненням правочину внаслідок зловмисної домовленості між ними (ч. 2 ст. 232 ЦК України) [177].

Категорія «зловмисна домовленість» не є поширеною в практиці судового розгляду справ про адміністративні правопорушення, але при цьому окремі випадки зустрічаються.

Зокрема, постановою Апеляційного суду Тернопільської області у справі № 600/15/15-п від 17.03.2015 року було визначено, що підставою для подання апеляційної скарги стало твердження про наявність зловмисної домовленості із медичним працівником, що здійснював огляд особи на встановлення у неї стану алкогольного сп'яніння призводить до визнання такого висновку недійсним.

Медичний огляд для встановлення стану алкогольного сп'яніння ОСОБА_1 проводився 27 листопада 2014 року о 22 год. 30 хв. в КУТОР ТОНД, що підтверджується висновком щодо результатів медичного огляду з метою виявлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння № 007742, згідно якого у ОСОБА_1 встановлено алкогольне сп'яніння [110].

Отже, вина у формі прямого умислу може визнаватися лише за умови спрямування особи на вчинення правопорушення, тобто наявність пасивної згоди на припущення настання негативних наслідків є свідченням відсутності у особи наміру їх усунення, недопущення чи мінімізації.

Такий підхід до розуміння вини як умови деліктних правовідносин визначає за доцільне її використовувати як міру протиправної поведінки, що має враховуватися при визначенні розміру стягнень, які покладаються на особу.

Таким чином, умисна вина має розумітися як підстава, що: в окремих випадках розуміється як спрямування протиправності діяння; в окремих випадках характеризує об'єктивну сторону правопорушення, визначаючи його вчинення в наслідок зловмисної домовленості з іншими учасниками адміністративних правовідносин; в окремих випадках встановлюючи міру та вид адміністративного стягнення.

Іншою загально визнаною формою вини є необережність, зміст якої також в межах даного дослідження, буде критично оцінено у подальшому. Розуміння змісту необережності як форми вини виходить із розуміння категорій «необачність», «недобросовісність», «неналежність». Ці категорії окремими вченими порівнюються із турботливим ставленням особи до об'єкта правовідносин [97].

Отже, розуміння необережності як форми вини відбувається крізь призму сукупності морально-етичних категорій, які визначають наявність у особи об'єктивної підстави для передбачення шкідливих наслідків та/або вжиття наслідків із їх усунення.

Застосування таких морально-етичних категорій, як «необачність», «недобросовісність», «неналежність», «недобросовісність» є підставою для обґрунтування висновку про об'єктивізацію вини як елементу правовідносин.

Право як і мораль відноситься до системи соціальних регуляторів, тобто реалізуються через здійснення оцінки діяльності особи суспільством. Запровадження до здійснення оцінки діяльності особи морально-етичних чинників фактично призводить до розуміння діяльності особи, її оцінки не через внутрішнє психічне ставлення, як закріплюється у чинному законодавстві, а через сукупність об'єктивних характеристик, зокрема, через вжиття нею заходів по мінімізації шкідливих наслідків діяння, по прагненню особи усунути прояви протиправності дій чи бездіяльності, що впливає не лише на кваліфікацію делікту, але і на обрання юрисдикційним органом виду та міри стягнення, доцільного для застосування у конкретній життєвій ситуації.

Запровадження до чинного законодавства та судової практики таких категорій, як «добросовісність», «розумність», «розсудливість» (ст. 4 Закону України «Про адміністративну процедуру» [136], ст. 3 Цивільного кодексу України [177], ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України [52] та ін.) означає тенденцію до гуманізацію права як соціального регулятора, а

також відображає тенденцію до об'єктивізації оцінки діяльності суб'єктів правовідносин.

Зокрема, важливим у здійсненні розуміння вини не внутрішнє ставлення особи до вчиненого, а здійснення оцінки наявності у неї об'єктивної можливості діяти справедливо, добросовісно, розсудливо, обачливо, відповідаючи обґрунтованим вимогами законодавства та моральними засадами суспільства умовам правомірності.

Не є підставою для звільнення від відповідальності внутрішнє бажання особи діяти правомірно, якщо зовнішній вияв її волі є протилежним. На розмір та вид стягнення не вплине наявність внутрішнього бажання недопущення настання негативних шкідливих наслідків протиправних дій особи, якщо зовнішній вираз її діяльності є свідченням іншого наміру.

У своїй діяльності як фізична особа, так і юридична особа має дотримуватися вимог відповідності внутрішнього бажання та зовнішнього волевиявлення суб'єкта. Така вимога висувається, зокрема, згідно із чинним цивільно-правовим законодавством України при здійсненні трактування категорії умов дійсності правочинів. Згідно із ч. 3 ст. 203 ЦК України встановлюється, що «волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі» [177].

При цьому учасниками правочинів можуть бути як фізичні особи, так і юридичні особи. Тобто законодавець на рівні цивільно-правового регулювання суспільних правовідносин наділяє суб'єкта, як фізичну особу, так і юридичну особу, «внутрішньою волею».

Таким чином, законодавством закріплюється, що оцінка діяльності особи має відбуватися через відповідність наміру діяти та об'єктивізацію таких намірів, де місце психічної оцінки ситуації застосовується у разі визначення дійсності правочинів, укладених в обставинах застосування до особи фізичного чи психічного насильства, обману, або перебування особи у важкому матеріальному становищі.

Отже, законодавець допускає наявність у юридичної особи внутрішньої волі, що дозволяє зробити висновок про можливість застосування і до діяльності чи бездіяльності юридичних осіб характеристик вольового відношення, його усвідомлення без наявності у особи психічного відношення. Саме тому необхідно говорити про те, що в основу розуміння вини має покладатися вольовий аспект оцінки діяльності суб'єкта, а не психічне ставлення особи до дій, бездіяльності, та їх наслідків.

Вчинення діяння особою має здійснюватися із «турботою», «обачливістю», «добросовісності» до дотримання як власних прав та інтересів, так і чужих прав та інтересів [134, с. 175-177].

Добросовісність визначення рівень залученості особи у процесі доцільності дотримання норм адміністративно-деліктного законодавства України.

Таким чином, особа має бути належним чином повідомлена про наявність об'єктивної можливості діяти правомірно, є належним чином поінформованим, має волю на дотримання чинного законодавства, додержання прав та інтересів особи, але при цьому вона допускає порушення адміністративно-деліктних норм і вчинює відповідне передбачене диспозицією діяння.

Таким чином, виною має розумітися інтелектуально-вольове усвідомлення особою значення діяння, відношення до можливості настання протиправних наслідків, що свідчать про недобросовісність та нерозсудливість її діяння, що спричинює порушення прав та інтересів інших учасників правовідносин (додаток Б).

Висновки до розділу 1

1. Визначено, що питання вини є предметом наукових дискусій та наукових пошуків представниками як загальнотеоретичної правової науки, так і представниками галузевих юридичних наук, зокрема, у сфері кримінально-

правових досліджень, фінансово-правових досліджень, досліджень з питань регулювання відносин у сфері містобудування, цивільно-правових та господарських наукових праць.

Зроблено висновок, що в межах науково-теоретичних публікацій та практичних розробок вина розглядається через її розуміння як елементу делікту (О.В. Церковна; Ю.О. Легеза та ін.); підстава застосування відповідальності (Д.М. Лук'янець; Д.А. Рябікін; В.К. Колпаков, М.Й. Коржанський та ін.); як принцип відповідальності (В.Д. Примак; Д.Г. Михайленко); як передумова або умова відповідальності (Б.В. Карнаух; І.С. Канзафарова; Л.М. Касьяненко та ін.).

З'ясовано, що в межах приватно-правових відносин доведення вини як елементу правопорушення відноситься до факультативних вимог процесуального закріплення підстав застосування юридичних санкцій, тоді як для публічно-правового регулювання відповідальності вина часто розглядається як правовий імператив, що відповідно виключає визнання юридичної особи суб'єктом адміністративного делікту.

Зроблено висновок, що в межах адміністративно-правової та фінансово-правової науки формується науковий підхід, що попри відсутність прямої вказівки у нормативних положеннях чинного деліктного законодавства положень про те, що юридична особа може бути суб'єктом відповідальності за правопорушення, передбачені КУПАП, і має визнаватися носієм адміністративної деліктоздатності.

2. Визначено, що в Україні існує проблема низького рівня ефективності адміністративно-деліктної відповідальності, що вимагає звернення дослідницької уваги до визначення їх змісту.

З'ясовано, що вивчення проблематики адміністративно-деліктних досліджень було здійснено на рівні загальнотеоретичних досліджень у наукових публікаціях таких вчених, як Т.О. Карабін, О.В. Панасюк, К.О. Чишко, В.І. Щербина, Є.В. Шульга, І.О. Федоров, Н.В. Хорощак, так і в межах галузевих досліджень, здійснених, зокрема, такими вченими, як Ю.О. Легеза,

О.В. Чуприна, І.В. Федорчак, Л.В. Шестак, С.В. Веремієнко, С.В. Фетисова та ін..

Обґрунтовано відсутність комплексного підходу до встановлення змісту адміністративно-деліктних правовідносин на рівні окремого монографічного дослідження.

З'ясовано, що адміністративно-деліктна відповідальність є: механізмом, що застосовується державою задля захисту прав і інтересів особи в різних сферах соціального життя; як засіб публічного адміністрування.

Визначено, що дотримання історико-обумовленої доцільності визнання того чи іншого діяння адміністративним правопорушення, обґрунтовує мінливість та плинність адміністративно-деліктних правовідносин, що обумовлює їх постійне перебування у стадії реформування.

Обґрунтовано, що адміністративно-деліктні правовідносини виникають в межах норм про адміністративну відповідальність, і не можуть існувати поза межами санкціонованого державою примусу, обмежень та заборон.

Визначено, що адміністративно-деліктні відносини характеризуються певною сукупністю загальних та спеціальних ознак.

До загальних ознак адміністративно-деліктних відносин, що визначають їх схожість із іншими видами деліктних правовідносин, віднесено:

- вольовий характер дій правопорушника, що визначають спрямування їх дій чи діяльності;
- історико-обумовлений характер їх виникнення та нормативної охорони;
- нормативна форма взаємодії держави, суспільства та особи;
- санкціонування державою.

Спеціальними ознаками адміністративно-деліктних правовідносин визначено:

- необхідність дотримання процедури застосування правообмежувального заборонного впливу;
- наявність спеціального суб'єктного складу правовідносин;

- оперативність застосування адміністративних стягнень.

Наголошено, що проблемою реалізації адміністративно-деліктних правовідносин є відсутність приватного обвинувачення в межах їх процедури застосування відносин примирення.

Визначено, що запровадження інституту примирення для адміністративно-деліктних відносин зменшить як рівень вчинення адміністративних деліктів, так і підвищить рівень ефективності виконання адміністративних стягнень та реалізації функції відновлення порушеного права в наслідок вчинення адміністративного проступку.

Обґрунтовано іманентний характер адміністративно-деліктних відносин, що засвідчує наявний між суб'єктами, об'єктами та процедурами зв'язок, що становить внутрішній зміст таких відносин.

Зроблено висновок про тісний зв'язок між правопорушенням (деліктом), відповідальністю за нього і процедурами його розгляду та стягнення.

Підкреслено, що іманентність адміністративно-деліктних відносин визначається тим, що вони складають єдиний комплекс, в якому правопорушення (делікт) не лише порушує норми права, а й активує механізми відповідальності, визначені законом, що є важливим для забезпечення ефективного вжиття заходів адміністративної відповідальності, а також для забезпечення стабільності і послідовності в правовідносинах, пов'язаних з адміністративними правопорушеннями.

Визначено, що структура адміністративно-деліктних правовідносин є трьохелементною і складається із:

- об'єкту,
- суб'єктів та
- змісту як сукупності прав та обов'язків суб'єктів, що реалізуються

у взаємодії між учасниками правовідносин.

Підкреслено, що участь суб'єктів визначається обсягом їх адміністративної правосуб'єктності і зокрема, адміністративної деліктноздатності як здатності неухильно виконувати покладений на нього

обов'язок, що у разі неналежності виконання призводить до застосування заходів правообмежувального впливу на особу.

Адміністративно-деліктні правовідносини класифіковано за такими критеріями, як:

1) кількісні та якісні характеристики суб'єктного складу адміністративно-деліктних правовідносин:

- двосторонні адміністративно-деліктні правовідносини та
- двосторонні адміністративно-деліктні відносини із множинністю учасників;

2) за суб'єктом провадження:

- справи, де правозастосування реалізується адміністративними комісіями;
- справи, де правозастосування реалізується судом;
- справи, де правозастосування реалізується органами місцевого самоврядування та місцевими адміністративними органами;
- справи, де правозастосування реалізується органами Національної поліції;
- справи, де правозастосування реалізується іншими контрольно-наглядовими інстанціями);

3) сфера суспільних правовідносин - адміністративно-деліктні правовідносини, що виникають у сфері:

- охорони праці; у сфері охорони здоров'я населення;
- у сфері власності;
- у сфері охорони довкілля та дотримання вимог раціонального використання природних ресурсів;
- у сфері сільського господарства;
- у сфері транспорту;
- у сфері житлових прав громадян, житлово-комунального господарства та благоустрою;

- у сфері торгівлі, громадського харчування, сфері послуг;
- у галузі фінансів і підприємницькій діяльності;
- у галузі стандартизації, якості продукції, метрології та технічного регулювання;
- у сфері забезпечення громадського порядку і громадської безпеки;
- у сфері забезпечення порядку управління;
- у сфері здійснення народного волевиявлення та встановлення порядку його забезпечення.

3. Аргументовано, що розуміння вини в межах деліктних правовідносин виходить із застосування таких науково-теоретичних концептів, як концепт психологічної теорії та концепт поведінкової теорії.

Встановлено, що відповідно до змісту психологічної теорії вини її сутність полягає у встановленні певного емоційного стану людини, перебуваючи в якому особистість негативно оцінює ефективність здійснених нею дій, бездіяльності чи ухвалених рішень.

Визначено, що головним недоліком психологічної теорії вини є те, полягає у тому, що вона не відображає контекстуальні та соціокультурні визначники вини, які мають значення у правовій сфері.

З'ясовано, що вина відповідно до поведінкової теорії відноситься до об'єктивних елементів деліктних правовідносин і має визначатися як дотримання вимог правомірності, що характеризує діяльність як юридичної особи, так і фізичної особи.

Визначено, що зміст вини відповідно до поведінкової теорії перебуває у безпосередній залежності від встановлення об'єктивної оцінки вчиненого діяння.

Обґрунтовано розуміння вини відповідно до поведінкового концепту як міри та обсягу необхідних та вживаних дій, які мали б бути вчинені особою задля усунення негативних наслідків неправомірного діяння.

Зроблено висновок, що визначення вини особи має відбуватися у здійсненні оцінки рівня та ступеня сприяння особи у ненастанні шкоди чи її мінімізації, а не лише у ставленні особи до наслідків.

Визначено, що основою адміністративно-деліктних правовідносин є склад адміністративного правопорушення.

Встановлено, що складом адміністративного правопорушення є сукупність основних та додаткових ознак, об'єктивних та суб'єктивних елементів, що характеризують вчинене діяння.

Об'єктом адміністративного проступку визначено ті суспільні відносини чи цінності, на які впливає протиправне діяння, що порушує адміністративне законодавство.

Об'єктивну сторону адміністративного правопорушення пов'язано із здійсненням характеристики діяння, часу і місця його вчинення; способу вчинення правопорушення; настанням шкоди та визначення зв'язку між цими піделементами.

Обґрунтовано висновок, що в межах характеристики об'єктивної сторони адміністративного правопорушення є необхідним говорити про реалізацію вини як відображення діяння.

Визначено, що в Україні відсутній єдиний підхід до розуміння змісту суб'єкта відповідальності, що може варіюватися в залежності від конкретного законодавства та типу адміністративного правопорушення.

Визначено, що розуміння вини, запроваджене деліктним законодавством, як «психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності <...>, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності», унеможлиблює запровадження механізму адміністративно-деліктної відповідальності юридичних осіб, що знижує його ефективність.

Зроблено висновок, що запровадження ідеї та концепції про розуміння вини як елементу адміністративно-деліктних правовідносин, що відображають як суб'єктивне вольове ставлення особи до вчиненого діяння, так і об'єктивну сукупність дій, що полягає у мінімізації його негативних наслідків, вимагає

здійснення перегляду підходів до встановлення місця вини у адміністративно-деліктних правовідносин.

4. Обґрунтовано, що встановлення сучасного концепту вини як умови адміністративно-деліктної відповідальності вимагає врахування не лише суб'єктивного психічного ставлення особи до вчиненого діяння, але і цілої сукупності інших факторів, що визначають як об'єктивний зміст діяння, так і його морально-правову оцінку учасниками суспільних правовідносин.

Визначено, що формами вини є умисел та необережність.

З'ясовано, що умисна вина має розумітися як підстава, що:

- розуміється як спрямування протиправності діяння;
- характеризує об'єктивну сторону правопорушення, визначаючи його вчинення в наслідок зловмисної домовленості з іншими учасниками адміністративних правовідносин;
- встановлює міру та вид адміністративного стягнення.

Обґрунтовано, що розуміння змісту необережності як форми вини виходить із розуміння категорій «необачність», «недобросовісність», «неналежність».

Визначено, що розуміння необережності як форми вини відбувається крізь призму сукупності морально-етичних категорій, які встановлюють наявність у особи об'єктивної підстави для передбачення шкідливих наслідків та/або вжиття наслідків із їх усунення.

Приділено дослідницьку увагу визначенню змісту таких категорій, як «виправданий ризик» та «зловмисна домовленість» як видів вини в адміністративно-деліктних правовідносинах.

З'ясовано, що у своїй діяльності як фізична особа, так і юридична особа має дотримуватися вимог відповідності внутрішнього бажання та зовнішнього волевиявлення суб'єкта.

Визначено, що такі вимоги висуваються, зокрема, згідно із чинним адміністративно-процедурним та податковим законодавством України. Відповідно до актів адміністративно-процедурного та податкового

законодавства України законодавець наділяє як фізичну особу, так і юридичну особу «внутрішньою волею».

Зроблено висновок, що законодавством закріплюється, що оцінка діяльності особи має відбуватися через відповідність наміру діяти та об'єктивізацію таких намірів, де місце психічної оцінки ситуації застосовується лише у разі з'ясування обставин застосування до особи фізичного чи психічного насильства, обману, або перебування особи у тяжкому матеріальному становищі.

Підкреслено, що згідно із чинним законодавством у юридичної особи є внутрішня воля, що має відповідати її зовнішньому волевиявленню, в тому числі і протиправному, що дозволяє зробити висновок про можливість застосування до оцінки діяльності чи бездіяльності юридичних осіб характеристик вольового відношення, його усвідомлення без наявності у особи психічного відношення до вчиненого діяння.

Наголошено, що розуміння вини має покладатися вольовий аспект оцінки діяльності суб'єкта.

РОЗДІЛ 2

ЗАСТОСУВАННЯ ВИНИ В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

2.1 Зарубіжний досвід правозастосування вини в адміністративно-деліктних правовідносинах

Починаючи аналіз зарубіжного досвіду правозастосування вини в адміністративно-деліктних правовідносинах варто вказати, що у країнах усталеної демократії відсутній єдиний нормативно-правовий акт, в якому об'єднується склад адміністративних деліктів.

Утім більшість держав Європейського Союзу (як-то Німеччині, Швейцарії, Австрії, Італії та Португалії тощо) мають закони змішаного характеру, в яких об'єднують загальні матеріальні положення і процедурні положення про порядок застосування адміністративних стягнень [65, с. 63-64].

Варто вказати, що держави Західної та Східної Європи мають особливості щодо питань адміністративного делікту в цілому та підходів розуміння такої категорії, як вина та її правозастосування в адміністративно-деліктних правовідносинах.

Зокрема французьке деліктне право еволюціонувало в такому напрямку, що сьогодні «закон про відповідальність не тільки дозволяє судам захищати тих, хто нехтує правами, які вже визнані існуючими, але також сприяє виникненню і захисту прав, які ще не визнані і не визначені. Таким чином, закон є методом доповнення та вдосконалення правової системи та приведення її до сучасного стану» [259].

Французька концепція відповідальності традиційно виходить з деліктного права та договірною. Наведене впливає з принципу «*non-cumul des responsabilites*» або принципу неузгодженості дій, під яким розуміється, що договірна та деліктна відповідальність є різними видами відповідальності, навіть якщо вони доповнюють одна одну. Договірна відповідальність накладає

санкції за недотримання договірних зобов'язань, тоді як деліктне право пов'язує санкції з порушеннями правил поведінки, які встановлені законом, нормативним актом або судовою практикою.

Зокрема у статті 1382 Цивільного кодексу Франції закріплено, що «будь-яка дія особи, яка заподіює шкоду іншій особі, зобов'язує особу, з вини якої вона сталася, виправити її» [196]. Крім того, Стаття 1383 передбачає, що «Особа несе відповідальність не тільки за свої дії, а й через свою необачність або недбалість» [197].

Формулювання наведених норм чітко показує, що для притягнення до відповідальності необхідні три елементи: діяння; шкода; причинно-наслідковий зв'язок між ними.

Французька доктрина тягар доведення всіх цих елементів покладає на потерпілого, визначаючи вину, як «помилку поведінки, що вимірюється стандартами розумної людини» [227], як нездатність поводитися як «*bon pater familias*» або «*bon pere de famille*» .

Крім того, у французькому праві, щоб вчинити делікт, не обов'язково усвідомлювати протиправний характер своєї поведінки. Не обов'язково має бути конкретний обов'язок дбайливого ставлення до потерпілого. Достатньо доказу вини, шкоди та причинно-наслідкового зв'язку.

Як й у вітчизняному праві та й у французькому, вина є елементом суб'єктивної сторони складу правопорушення. Проте варто вказати, що французька доктрина не виокремлює склад правопорушення у доктринальній площині. Тому саме цей факт надає французьким правозастосовувачам значну свободу розсуду у визначенні відповідальності за конкретних обставин справи.

Варто вказати, що з метою оптимального захисту позивачів у судовій практиці Франції в останні десятиліття з'явилася специфічна категорія, яка визначена, як «втрата можливості», або «втрата шансу» (фр.- *perte d'une chance*). Це поняття використовують, коли шкода полягає у втраті для потерпілого можливості отримати вигоду або уникнути втрати. Щоб

відповідати критеріям прямоти і визначеності, можливість має бути реальною і серйозною (фр.- *reelle et serieuse*), а не тільки гіпотетичною [208].

Отже, відповідальність виходить з вини лише тоді, коли між виною та шкодою існує прямий причинно-наслідковий зв'язок. Ані французьке законодавство, ані прецедентне право не дають точного визначення того, що є прямим причинно-наслідковим зв'язком. Тому суди, і у цьому випадку, мають широку свободу розсуду.

Однак можна відзначити, що саме договірне право закріплює загальний принцип, який застосовується і до деліктного права, як-то принцип щодо вимоги наявності всіх трьох складових необхідних для притягнення особи до відповідальності, і як ці три критерії будуть виконані, особа має право вимагати відшкодування та притягнення винного до відповідальності.

Також французьки дослідники вказують на той факт, що статті 1382 та 1383 *C.civ* не містять жодних обмежень щодо категорії осіб, які перебувають під захистом. Іншими словами, кожен потерпілий, який зможе довести вину, збитки та причинно-наслідковий зв'язок, може вимагати відшкодування та притягнення винної особи до відповідальності.

З цієї точки зору французьке право кардинально відрізняється від англійського та німецького, оскільки воно з самого початку не накладає жодних обмежень на тип прав або групу осіб, які захищаються.

Крім загального деліктного режиму відповідальності, заснованого на вині, французьке право також виокремлює так звану сувору деліктну відповідальність. Наведене обумовлено тим, що принцип вини виявився недостатнім для вирішення окремих соціальних і правових викликів ХХ століття. Головним каталізатором цих змін стала швидка індустріалізація, що відбулася в дев'ятнадцятому столітті, і пов'язані з цим небезпеки епохи вугілля, сталі, електрики та виробництва хімікатів тощо. Це призвело до збільшення випадків неумисних правопорушень.

Отже, стаття 1382 *C.civ* стала інструментом в руках компаній-виробників-відповідачів, і найчастіше потерпілий від тяжкої травми

залишався без компенсації. Французьке право прагнуло знайти компроміс між свободою займатися будь-якою діяльністю і відповідальністю за всі наслідки, які така діяльність приносила.

Ключовим положенням у цьому відношенні є стаття 1384 С.сів, яка передбачає, що: «Особа несе відповідальність не тільки за шкоду, яку вона заподіює своїми власними діями, але й за шкоду, яка заподіяна діями осіб, за які вона відповідає, або речами, які перебувають у її розпорядженні» [200].

Невдовзі серед дослідників переважала точка зору, згідно з якою стаття 1384 С.сів є чітким визнанням того, що відповідальність може бути виправдана на іншій підставі, ніж вина. У 1930 році Касаційний суд у своєму знаменитому рішенні у справі *Jand'heur* постановив, що перше речення статті 1384 С.сів становить правову основу загальної та автономної суворої відповідальності за будь-які правопорушення [207].

Режим такого роду відповідальності є суворим, де не вимагається вина: потерпілий має лише довести, що діяння завдало йому шкоди. Саме такий підхід дозволив останніми роками французьким судам застосовувати помітно більш оптимальний підхід в процесі притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Проте такий підхід часто піддається критиці та вказується, що принцип помилки є важливим елементом, який відрізняє сучасне право від стародавнього. У науковій літературі загальноновизнано, що в первісному праві особа несла відповідальність за будь-яку заподіяну шкоду незалежно від вини (тобто незалежно від того, чи були діяння особи винними чи ні) [257, с. 64].

Іншими словами, єдиною необхідною і достатньою передумовою відповідальності за деліктом був причинно-наслідковий зв'язок між поведінкою деліктодавця і шкодою, якої зазнала потерпіла особа. Цю особливість первісного права розглядав Р. фон Йерінг у своїй праці «*The Spirit of Roman Law at the Various Stages of Its Development*» [230, с. 19-111]. Подальше пояснення можна знайти в «*Pure Theory of Law*» Г. Кельзена [235].

Причиною режиму суворої відповідальності було те, що первісна людина не розрізняла принцип причинності і принцип приписування [235, с. 82-85].

Таким чином, первісна людина тлумачила природу нормативно-анімістичним чином: всі природні явища розглядалися або як нагорода, або як покарання за вчинки людини. А оскільки вирішальна відмінність між діями людини і стихійними лихами залишалася непоміченою, то не було потреби досліджувати зв'язок між шкідливими наслідками і людською волею.

Так, Г. Кельзен писав, що «вирішальний крок у переході від нормативного до каузального тлумачення природи, від принципу приписування до принципу причинності полягає в тому, що людина усвідомлює, що відносини між речами (як такі, що відрізняються від відносин між людьми) не залежать від людської або надлюдської волі, або, яка зводиться до одного і того ж, не визначаються нормами - вона полягає в тому, що людина усвідомлює, що поведінка речей не приписується і не дозволяється будь-якою інстанцією» [235, с. 84-85].

Варто підкреслити, що сучасна європейська доктрина обґрунтовує, що принцип моральної сили вини полягає в тому, що сучасне право звинувачує особу тільки в тих порушеннях закону, які вона вчиняє вільно, тобто перебуваючи свobodною і, отже, маючи можливість робити свідомий вибір.

Як зазначав Г. В. Гегель, людина є суб'єктом права лише як вільна істота [221, с. 36]. Таким чином, принцип вини глибоко вкорінений в самому понятті європейського права. Взаємозв'язок між виною і свободою обґрунтовував А. Тунц, який писав: «Деліктне право, якщо воно бере недолік як критерій відповідальності, визнає свободу людини, його відповідальність, його здатність поводитися соціально або антисоціально, його здатність вибирати між добром і злом. Відповідно до його рішень і поведінки, він звільняє його від відповідальності або накладає на нього покарання» [257, с. 65].

У такому контексті саме існування права залежить від свободи волі людини. Саме свобода людини дозволяє судити про її вчинки. Таким чином,

за умови, що ми розглядаємо деліктне право як сукупність норм, що забороняють заподіяння шкоди та встановлюють відповідальність за неї, справедливо буде зазначити, що у європейській доктрині вина є передумовою деліктної відповідальності саме тому, що свобода є передумовою дії самого закону.

Європейська концепція вини взаємозв'язана з концепцією свободи: в той час як існування свободи дозволяє діяти закону, вина є підтвердженням того, що свобода існувала в момент заподіяння шкоди.

З цієї точки зору легко провести різницю між неправомірністю і виною: в той час як перше означає, що даний факт суперечить закону, друге означає, що вимога уникнути цього факту була чинною за даних обставин.

Встановлюючи вини, правозастосовувач з'ясовує, чи був деліктодавець свободним у своєму виборі в момент заподіяння шкоди. Відповідно вина означає, що формально протиправне діяння було вчинено вільно. Оскільки встановлення вини здійснюється після вчинення протиправного діяння, з цього випливає, що вина є висновком *ex post* свободи.

Запропоноване визначення вини повністю ґрунтується на концепції свободи, яка трактувалася науковцями по-різному. Тому запропонована концепція вини буде досить розпливчатою, якщо не дати чіткого розуміння поняття свободи.

Для цілей даного дослідження свобода має бути визначена як можливість вибору з декількох альтернативних способів дії. Таким чином, деліктодавець винен у тому, що (при заподіянні шкоди) він був вільний у виборі з декількох (не менше двох) альтернативних способів дії, хоча б один з яких був нешкідливим. Якщо такої можливості не було, то немає і вини. Причому, чим більшою була можливість (правильного вибору), тим більша вина. Той факт, що деліктодавець діяв певним шкідливим чином становить протиправність, а той факт, що він міг вчинити по-іншому, вказує на вини.

Свого часу такий підхід обґрунтовував К. Ларенц, який сформулював її наступним чином. «Ми говоримо про вини лише тоді, коли особа може

особисто нести відповідальність за вчинену дію чи бездіяльність. Ми звинувачуємо людину в тому, що вона могла і повинна була вчинити інакше в конкретній ситуації, тому що вона вчинила неправомірно, хоча могла б діяти належним чином, якби проявила необхідну обережність, увагу або добру волю. Свобода у розуміння можливості діяти по-іншому, з одного боку, і порушення зобов'язання, з іншого, складають елементи вини» [251, с. 142].

Таким чином, вина означає, що в момент заподіяння шкоди деліктодавець перебував у ситуації вільного вибору. Але перш за все, вибір можливий тільки в тому випадку, якщо є хтось, кому належить вибирати.

Таким чином, першим елементом ситуації вільного вибору є особистість. Іншими словами, має бути дієздатна особа, тобто особа, яка усвідомлює свої дії та контролює їх. Справді, якщо особа не має зазначених рис, її вибір не може вважатися вільним вибором, а отже, в її діях немає вини. Недієздатні особи не можуть бути притягнуті до відповідальності за шкоду, яку вони завдали саме тому, що не можуть бути винні [228].

Примітно, що цей принцип був чітко сформульований в давньоримському праві. Так, у Дайджесті Юстиніана можна знайти такі слова: «Отже, ми запитуємо, чи буде дія *Lex Aquilia* полягати в тому, що божевільний заподіює шкоду? Ні, бо як може бути недбалим той, хто не при здоровому глузді? Так само, як у випадку, коли тварина завдає шкоди, або коли черепиця падає з даху. Знову ж таки, якщо дитина заподіює будь-яку шкоду, застосовується те саме правило» (Dig. 9.2.5.2)».

Проте європейська концепція вини містить обов'язкову складову цього принципу, а саме: вибирати можна тільки у тому випадку, якщо є якісь варіанти, тобто варіативність вибору.

Таким чином, другим необхідним елементом концепції вільного вибору є варіативний діапазон, тобто кількість доступних альтернатив, принаймні одна з яких не завдасть шкоди. Цілком очевидним є те, що деліктодавець не винен, якщо для того, щоб уникнути заподіяння шкоди, йому довелося зробити те, що було технічно неможливо в даний момент.

Ще один фактор, який може виключити нешкідливий спосіб дії з числа доступних альтернатив, як-то наприклад непереборна сила (так звані стихійні лиха). Наприклад, якщо транспортний засіб відповідача зміло з автомагістралі хвилею селевого потоку і, як наслідок, зруйновано огорожу позивача, то зрозуміло, що вини немає, адже нешкідливий варіант було обрати неможливо, у зв'язку з непереборною силою.

Окрім вибору та альтернативи європейська концепція потребує знань та розуміння (усвідомлення) відповідних обставин. Наприклад особі пропонують натиснути одну з трьох кнопок, не вказуючи, що натискання першої кнопки анулює її банківський рахунок, натискання другої передасть право власності на все її майно іншій особі, а натискання третьої дасть їй можливість отримати певну суму коштів.

Чи буде це вільний вибір особи, звичайно, ні, адже вільний вибір передбачає знання відповідних обставин та усвідомлення правових наслідків кожного варіанту, що є обов'язковою умовою вільного вибору. З цієї причини ми не можемо вести мову про таку категорію, як вина, оскільки особа не могла знати, ані які наслідки спричинять її дії, ані усвідомлювати той факт, що сам спосіб її поведінки сам по собі був протиправним.

Крім того варто вказати, що усвідомлення деліктодавцем юридичних наслідків своїх дій доводиться набагато легше завдяки презумпції того, що закони всі знають належним чином оприлюднено. На відміну від доведення того питання, чи міг деліктодавець передбачити фактичні наслідки своєї поведінки. Вона також відома як проблема передбачуваності та віддаленості шкоди.

За загальним правилом людина повинна нести відповідальність тільки за ті наслідки своїх дій, які вона може передбачити. Якщо заподіяну шкоду не можна було розумно передбачити, то деліктодавець звільняється від відповідальності.

Утім, оцінюючи передбачуваність шкоди, правозастосовувач не намагається з'ясувати, що насправді передбачав деліктодавець, а те, що

деліктодавець повинен був передбачити як розумна і обачна особа. Іншими словами, об'єктивний критерій застосовується, виходячи з того, що можна очікувати від кожного в аналогічна ситуації.

Доцільно вказати, що зарубіжний досвід правозастосування вини у адміністративно-деліктних правовідносин хоч і обґрунтовує елементи ситуації вільного вибору, про які йшлося вище, проте показує, що ці елементи не є достатніми для визначення вини. Зокрема це той випадок, коли деліктодавець міг би уникнути заподіяння шкоди, але з надмірно великими витратами для себе.

Цей варіант найпрямолінійніше окреслив суддя Learned Hand у відомій справі Сполучені Штати Америки проти Carroll Towing Co., 159 F2d 169 (2d. Cir. 1947). Так на думку судді, якщо позначити як P – це витрати, які повинні бути понесені, щоб уникнути заподіяння шкоди; D – розмір збитку; L – ймовірність того, що буде нанесена шкода, тоді деліктодавець винен щоразу, коли $P < DL$.

Тобто будь-яку людську дію можна розглядати як акт обміну, коли щось віддається для того, щоб отримати щось інше. З цієї точки зору розумно діяти, якщо «вартість» отриманого перевищує «вартість» того, що було віддано. У контексті деліктної відповідальності віддається саме інвестиція деліктодавця в запобіжні заходи (необхідні для уникнення заподіяння шкоди); і саме виключення шкоди отримується.

Як слушно зазначили окремі автори «запобіжний захід розумний, коли він раціональний; запобіжний захід є раціональним, якщо він виправданий витратами; і запобіжний захід є економічно виправданим, коли вартість запобіжного заходу менша за очікувану шкоду» [212].

Більше того, теорія європейського права доводить, що навіть якби деліктне право притягало особу до відповідальності незалежно від критерію розумності, люди все одно не вживали б необґрунтованих запобіжних заходів, оскільки було б економічно вигідніше не вживати цих запобіжних заходів, а скоріше завдати шкоди і компенсувати її потім [252].

На підставі наведеного вбачається за доцільне доповнити запропонований підхід ще одним елементом, а саме: деліктодавець винен, якщо заподіяння шкоди було вчинено в ситуації, коли кількість доступних альтернатив склала не менше двох варіантів, і хоча б один з цих варіантів був законним.

Критерій обґрунтованості визнається в Принципах європейського деліктного права. Відповідно до ст. 4:101 Принципів європейського деліктного права особа несе відповідальність за ознакою вини в умисному або необережному порушенні необхідної норми поведінки; і відповідно до цієї ж статті необхідною нормою поведінки є поведінка розумної людини за даних обставин. Крім того, ст. 4:102 Принципів європейського деліктного права містить важливі вказівки щодо того, як моделювати поведінку гіпотетичної розумної людини.

Зокрема, зазначається, що поведінка розумної особи залежить, в першу чергу, від характеру та цінності захищеного інтересу, небезпечності діяльності, експертності, якої слід очікувати від особи, яка її здійснює, передбачуваності шкоди, відносин близькості або особливої довіри між залученими особами, а також наявності та витрат на запобіжні або альтернативні варіанти поведінки.

Таким чином, згідно з Принципами європейського деліктного права, вина встановлюється шляхом зіставлення поведінки деліктодавця з поведінкою розумної людини: те, що фактично було зроблено деліктодавцем, порівнюється з тим, що могло бути зроблено розумною людиною в тих же обставинах. Аналогічний підхід можна знайти також й у системі загального права.

Так, у відомій справі *Blyth v Birmingham Waterworks Company* (1856) 11 Ex Ch 781 барон Олдерсон так визначив недбалість: «Недбалість – це упущення зробити щось, що розумна людина, керуючись тими міркуваннями, які регулюють ведення людських справ, або зробити те, чого розсудлива і розумна людина не зробила б. Відповідачі могли бути притягнуті до

відповідальності за недбалість, якби вони ненавмисно не зробили того, що зробила б розумна людина, або зробили те, що зробила б особа, яка вживає розумних запобіжних заходів не зробили».

Варто вказати, такий підхід був винайдений ще в Стародавньому Римі, хоча стандарт порівняння в той час називався дещо інакше, а саме «*diligens paterfamilias*». У Дайджесті Юстиніана вказано: «недбалість, коли не було вжито заходів обережності, як розумна людина б зробила» (Dig. 9.2.31)».

Отже, поняття вини в західно-європейському деліктному праві ґрунтується на двох елементах:

- свободі та
- розумності.

Коли правозастосовувач приходить до висновку про вину особи, це означає, що особа могла уникнути заподіяння шкоди, якби поведився як розумна людина. Іншими словами, поняття вини означає, що деліктодавець мав вибір, тобто що існувало кілька доступних альтернатив, принаймні одна з яких не завдала б шкоди і була розумною.

У більшості країн Східної Європи, Україна не є виключенням, концепція вини та в цілому розуміння адміністративного делікту було сформовано в середині ХХ ст. та містила такі ознаки:

- 1) протиправність – правопорушення прямо передбачено в законі;
- 2) винність – воно повинно бути вчинене умисно або з необережності;
- 3) правопорушення посягає на охоронювані законом об'єкти;
- 4) адміністративна караність – адміністративними правопорушеннями можуть бути визнані тільки такі діяння, за які передбачені заходи адміністративного стягнення.

Варто вказати, що хоча після розпаду Радянського Союзу та й інших країн так званого соціалістичного табору й було прийнято чимало нормативних актів, проте адміністративно-деліктне законодавство переважної

більшості країн Східної Європи до сьогодні має в арсеналі нормативні акти, які було прийнято ще у 70-80 роки минулого століття.

Прикладом наведеного можна вказати на досвід, який склався у колишній Соціалістичній Федеративній Республіці Югославії, яка припинила своє існування в 1991 році, але Закон про зобов'язання [248], прийнятий у 1978 році, продовжує діяти в законодавстві держав-наступниць [249], деяких з них, наприклад, у Сербії та Чорногорії [248].

В інших, таких як Словенія [247] та Хорватія [263], було прийнято нове законодавство (у 2002 та 2005 роках відповідно), але воно значною мірою ґрунтувалося на положеннях вище згаданого закону. Тобто більшість основних концептуальних засад залишилися незмінними. Серед інших, незмінною залишилася й концепція вини.

Варто вказати, що адміністративне деліктне право Югославії хоч і ґрунтувалося на французькій концепції: «Якщо хто-небудь з власної вини заподіює шкоду іншій особі, він зобов'язаний її відшкодувати», проте адміністративна відповідальність була доповнена відносно широкою системою суворої відповідальності.

Вина визначалася як будь-яка дія, що суперечить виправданим очікуванням суспільства (ст. 127 Закону про зобов'язання). Це мало бути встановлено шляхом порівняння дій деліктодавця з еталоном того, як розумна і обережна людина діяла б за даних обставин [238].

У той же час Закон про зобов'язання не згадував про протиправність, що відрізняло його від чинного законодавства регіону, яким значною мірою було австрійське законодавство, і де неправомірність дій деліктодавця була окремою вимогою відповідальності за вину [211].

Як і в більшості сучасних юрисдикцій, оцінка вини в Законі про зобов'язання є абстрактною – вона ґрунтується на об'єктивному стандарті обережності (*culpa in abstracto*) [262].

Питання, на яке слід відповісти, полягає в тому, як розумна людина діяла б за даних обставин (чи відповідала б вона досить абстрактному стандарту

обережності), а не в тому, як конкретний правопорушник мав би діяти, враховуючи його індивідуальні особливості та можливості (*culpa in concreto*). Останній підхід характерний для австрійського права, де вина вимагає врахування особистого ставлення особи [239].

У Законі про зобов'язання враховуються індивідуальні можливості, оскільки психічно хворі люди та діти не здатні нести відповідальність за шкоду; замість них відповідальність за втрату несуть їхні опікуни [253].

Свого часу югославський законодавець планував запровадити відповідальність за обтяжуючих обставин шляхом скасування тягаря доказування. Це стосувалося шкоди, заподіяної правопорушником у стані тимчасової недієздатності (наприклад, через хворобу або алкоголь). Його відповідальність за свій стан і за шкоду мала презюмуватися, якщо особа не доведе, що не винна у тому, що перебувала у такому стані [237].

Тягар доведення також був скасований щодо відповідальності осіб, яким доручено нагляд за неповнолітніми (з частковою дієздатністю); вони вважаються відповідальними (разом з неповнолітніми), якщо вони не доведуть, що не могли запобігти шкоді і що вони не винні [192].

У подальшому деякі важливі зміни були внесені в Закон, найпомітнішою із яких була ініціатива щода запровадження загальної зміни тягаря доказування вини (так званої презумпції вини). Серед інших новел, був закріплений загальний принцип *neminem laedere*: кожен зобов'язаний утримуватися від будь-яких дій, які можуть завдати шкоди іншій особі (ст. 16 Закону про зобов'язання).

Серед інших змін можна вказати розділ «Особливі випадки відповідальності» (ст. 180–184 Закону про зобов'язання), що складається з низки дещо цікавих норм, як статті 142-144 про відповідальність за шкоду, заподіяну тваринами, які згодом були вилучені [260].

Концепція вини згодом також була видозмінена. Зокрема стаття 127, яка закріплювала те, що вина – це дія, що суперечить очікуванням, стандарту розумної людини, була видалена. Натомість було введено статтю 150, яка

передбачала, що вина може бути у двох формах: або умислом, або недбалістю, але без визначення цих термінів.

Саме таке розуміння та підхід щодо концепції вини, на сучасному етапі, можна знайти в чинному сербському законодавстві [239].

Деякі сербські автори розуміють вину як душевний стан правопорушника, його психологічне ставлення до наслідків свого вчинку, як це традиційно розуміють у кримінальному праві [247].

Визначення вини як такої, що містить когнітивний і добровільний елементи, є досить поширеним серед дослідників цієї країни. Зокрема у спеціальній літературі вказується, що намір може бути як прямим (*dolus directus*): злочинець усвідомлює наслідки своїх дій і бажає їх), так і «непрямим» (*dolus eventualis*): злочинець передбачає наслідки як непрямую можливість і погоджується на них); тоді як недбалість може бути свідомою (злочинець усвідомлює наслідки, але розраховує запобігти їх) або несвідомі (злочинець не усвідомлює наслідків, але мав би бути) [210].

Однак вина описується і по-іншому, тобто як поведінка, що відхиляється від абстрактного стандарту поведінки. Переважає точка зору, принаймні науковцями Словенії, що, хоча умисел розуміється суб'єктивно, в розрізі ставлення правопорушника до діяння і його наслідків, недбалість оцінюється об'єктивно, тобто як дії правопорушника, що відхиляються від абстрактного стандарту належної обачності [323].

Звичайна недбалість (*culpa levis*) розуміється, як відсутність старанності, що вимагається від розумної та розсудливої особи, тоді як груба недбалість (*culpa lata*) означає бездіяльність [217].

З часів Римської імперії поняття *bonus pater familias* використовувалося як еталон розсудливої та розсудливої людини. У цьому аспекті Закон про зобов'язання передбачає певний стандарт розсудливої та обережної людини («*pažnja dobrog domačina*», дослівно «старанність доброго господаря»), який є загальним стандартом турботи, який зобов'язаний проявляти кожен.

Крім того варто вказати, що особливістю цього нормативного акту є те, що ним закріплено різні вимоги до такої старанності щодо осіб, які ведуть господарську діяльність (*pažnja dobrog privrednika*), та органів публічної адміністрації, які обтяжені найвищим стандартом старанності – «хорошого експерта» (*pažnja dobrog stručnjaka*). Останнє має на увазі не тільки найвищий рівень уваги і турботи, але і відповідність професійним правилам і стандартам у сфері публічного адміністрування.

Це обумовлено тим, що фахівці органів публічного адміністрування працюють на підставі договорів (і, як правило, отримують більш високу оплату праці), тому зобов'язані проявляти найвищий рівень старанності в деліктних справах [222]. Іноді це називають відповідальністю за *culpa levissima* [210].

Як виняток, стаття 191 Закону про зобов'язання також згадує про інший (нижчий) стандарт старанності, а саме: якщо особа заподіяла шкоду іншій особі, діючи в інтересах цієї особи (наприклад, допомагаючи їй), суд може зменшити збитки, якщо вважатиме це справедливим; крім того, він може оцінювати її дії, посилаючись на «старанність у своїх власних справах» (*diligentia quam in suis*).

Отже, поняття вини в югославському праві було неоднозначним, оскільки особисті особливості правопорушника враховувалися по-різному: шляхом застосування об'єктивної норми поведінки до обставин і шляхом пристосування стандарту до особливостей особи.

У подальшому, точилися дискусії щодо того, чи слід запровадити загальну зміну концепції вини за радянським прикладом. Презумпції вини дотримувалися всі радянські республіки і ряд країн, таких як Чехословаччина, Угорщина, Німецька Демократична Республіка, Болгарія, Албанія, Монголія тощо [244].

У югославській літературі того часу зазначалося, що презумпція вини є «виправленням буржуазного принципу вини, необхідним у соціалістичному праві для досягнення посилення особистої відповідальності громадян» [247].

Головний аргумент такого підходу полягав у тому, що презумпція була обґрунтованою, оскільки «в більшості випадків» правопорушнику було легше довести, у чому полягали його дії, ніж потерпілій стороні [238].

Традиційно вважалося, що класичний принцип вини є «застарілою концепцією, яка надмірно заохочує індивідуальне прийняття рішень» і «перешкоджає прогресу суспільства в цілому, оскільки не сприяє підвищенню якості виробничих відносин» [247].

Презумпція вини розумілася чимось «серединним» між виною і суворою відповідальністю, яка повинна була сприяти зміцненню соціальної солідарності індивідів і в цілому більше відповідала рівню виробничих відносин і соціальної культури в соціалістичних правових порядках [232]. Крім того вказувалося, що з розвитком і розширенням суворої відповідальності потреба у введенні презумпції вини зменшується [218].

Незабаром після прийняття Закону про зобов'язання сфера застосування презумпції вини була замінена судовою практикою звичайною недбалістю, в той час як груба недбалість і умисел були виключені [213].

Дискусія в югославській літературі зосереджувалася на презумпції вини як засобу захисту колективної власності на засоби виробництва (тобто «суспільної власності») за допомогою стримуючого ефекту. Соціальна власність мала особливий статус за югославським правом [201].

Проте навіть у соціалістичні часи деліктне право було спрямоване насамперед на захист інтересів індивідів, таких як життя, здоров'я, власність. Крім того, «засоби виробництва» були захищені й іншими засобами, наприклад, відповідальністю працівників за збитки, пов'язані з трудовою діяльністю, передбаченої Законом про асоційовану працю. Зокрема працівники несли відповідальність лише за грубу недбалість і умисел, тоді як роботодавці несли відповідальність за будь-яку шкоду, заподіяну працівникам [198].

У порівняльному праві погляди на скасування тягара доказування в деліктному праві, як правило, не дуже позитивні, оскільки воно «приховано» перекладає відповідальність з вини на сувору відповідальність [254].

Дивно, але в законодавстві багатьох країн Східної Європи майже не було дискусій про те, чи потрібне таке посилення відповідальності взагалі, особливо з огляду на досить ґрунтовну концепцію суворої відповідальності [233]. Також не обговорювалися інші можливі наслідки посилення такої відповідальності, такі як наприклад обмеження індивідуальної свободи пересування.

Класичний підхід до тягара доказування, коли кожна сторона повинна довести факти, що підтверджують її позов, відповідає фундаментальним міркуванням справедливості, тому тягар доказування повинен нести позивач [234].

Суди окремих держав знайшли способи пом'якшити або навіть скасувати тягар доказування щодо елементів відповідальності за вину, зокрема вини та причинно-наслідкового зв'язку, у конкретних ситуаціях, коли, виходячи з досвіду, існує особливо висока ймовірність певного (типового) розвитку подій.

У загальному праві такий підхід називається *res ipsa loquitur* [229], тоді як подібна доктрина в цивільному праві називається *prima facie evidence* (у німецькому праві – *Anscheinsbeweis*) [231]. З цієї точки зору підхід, який скасовує тягар доведення щодо вини в цілому, незалежно від обставин, видається дивним.

Звичайно, не можна вважати, що особа, яка завдала шкоди, завжди «краще знає» про те, як була нанесена шкода, і тому повинна бути зобов'язана довести, що вона не винна. Можна припустити, що, особливо у таких випадках, особа, яка несе відповідальність, може навіть не знати про те, що завдано шкоди. Здається дивним очікувати, що будь-який потенційний правопорушник збиратиме та зберігатиме докази виправдання до закінчення строку давності «про всяк випадок», коли буде подано позов про

відшкодування збитків. Крім того, ситуацій, коли хтось притягується до відповідальності через те, що він, хоча і не винен, не зумів довести зворотне, слід уникати.

Деякі прихильники скасованого тягаря доказування вважають, що той факт, що хтось «заподіяв» шкоду, є достатнім свідченням порушення ним загального обов'язку не заподіювати шкоди (*neminem laedere*) [193].

Причинно-наслідковий зв'язок може бути ознакою вини в тих випадках, коли шкода особі або майну була безпосередньо заподіяна, але не у випадках упущення; у таких випадках причинно-наслідковий зв'язок може бути встановлений лише за допомогою гіпотези про те, як повинна була діяти відповідальна особа. Оцінка того, чи була поведінка протиправною чи ні, буде зміщена, принаймні до певної міри, до оцінки причинно-наслідкового зв'язку.

Звичайно, оцінка причинно-наслідкового зв'язку далеко не є просто «фактичною» категорією: вона переплітається з іншими елементами відповідальності, такими як протиправність (наприклад, поведінка, яка не є порушенням обов'язку, навряд чи може вважатися відповідною причиною шкоди) і містить ряд нормативних міркувань, які впливають на приписування шкоди певному правопорушнику [236].

Деякі з цих міркувань іноді називають елементами причинно-наслідкових теорій і правил, таких як передбачуваність, захисна сфера дії правила, адекватність, сфера ризику, вид юридичного інтересу, що стоїть на кону, ступінь вини правопорушника, тип нещасного випадку тощо [225].

Як стверджують окремі автори, якщо презумпція вини дійсно була введена з метою посилення відповідальності в цілому, то можна було б очікувати, що поняття вини залишиться таким, яким його пропонувалося закріпити у Законі про вину. Дотримуючись вимоги протиправності, словенське деліктне право зберегло суб'єктивну відповідальність як основний принцип віднесення шкоди. Тягар доведення ключового елемента цієї відповідальності – того, що правопорушник діяв неправомірно – лежить на позивачі.

Тому елемент протиправності можна розглядати і з точки зору «нейтралізації» ефекту необдуманого презумпції вини. Це специфічна функція протиправності. До інших функцій можна віднести визначення межі між допустимою і неприпустимою (протиправною) поведінкою, що може мати значення і для превентивних заходів, і обмеження відповідальності в аспекті додаткової вимоги.

Справді, практичний ефект презумпції вини – принаймні в словенському праві – був досить незначним. Ключовий елемент відповідальності – питання про те, чи повинен винний нести відповідальність за те, що він вчинив щось не так, – оцінюється в аспекті протиправності.

Звичайно, така система відповідальності не є цілком послідовною. Поняття вини і неправомірності досить схожі і, в якійсь мірі, перетинаються. Обидва містять негативне оціночне судження щодо поведінки правопорушника. Деякі автори дотримуються думки, що їх все ж можна чітко розрізнити: негативне оціночне судження може стосуватися або поведінки винного (неправомірність), або його особи (вина) [250].

Слід, однак, мати на увазі, що більшість вчених не розглядають вини як психологічний феномен, а скоріше як порушення об'єктивного стандарту поведінки, принаймні в тому, що стосується недбалості. Якщо поняття вини об'єктивується, то воно має тенденцію бути дуже схожим або навіть зливатися з протиправністю [262].

Деякі дослідники вказують на непослідовність системи, в якій, по суті, неадекватність поведінки відповідача оцінюється двічі: в аспекті вини і в аспекті неправомірності [233]. Якщо ж брати до уваги презумпцію вини, то ситуація ще більш дивна: якщо позивачу (потерпілій стороні) вдається довести протиправність, шкоду та причинно-наслідковий зв'язок між ними, то презумується недбалість відповідача. Від відповідача очікують, що його поведінка не була неадекватною, що є протилежністю неадекватності його поведінки, яка вже була продемонстрована позивачем [262; 233]. З теоретичної

точки зору, співіснування вини і неправомірності в описаному сенсі далеко не переконливе [223].

Однак, беручи до уваги презумпцію вини, концепція вини з «інтегрованою протиправністю» з усіма її невідповідностями та з можливим ефектом розширення відповідальності видається менш привабливою. Звичайно, можливо використовувати й інші способи встановлення меж відповідальності. Як це відбувається у Сербії, де презумпцію вини розглядають у широкому сенсі.

Варто також вказати на окремі особливості розуміння концепції вини у зарубіжному законодавстві у розрізі відносин між державою та іншими особами. Так, держава несе відповідальність за неправомірну поведінку при здійсненні органами публічної адміністрації і посадовими особами своїх повноважень [199]. Наприклад, суди в Словенії застосовують приватне деліктне право до відносин між державою та індивідом, але з деякими змінами, зокрема щодо елемента протиправності [246].

Проте ми розуміємо, що обов'язки держави відрізняються від обов'язків окремих індивідів. Крім того, необхідно враховувати характер роботи державних органів, включаючи свободу розсуду, яку вони можуть мати. Наприклад, держава несе відповідальність за поведінку судів лише у випадках протиправності з обтяжуючими обставинами, як-то, за очевидне порушення обов'язків, наприклад, якщо суд не застосовує чітке та зрозуміле положення закону або іншим чином діє неприйнятним чином [255].

Крім того, держава несе лише виняткову відповідальність за своє законодавство (так звану законодавчу неправомірність), тобто лише за найсерйозніші порушення Конституції та основних стандартів суспільства: сам факт того, що положення закону суперечить Конституції, не є протиправним як таким [255].

Законодавчий орган отримує свій суверенітет безпосередньо від народу; необмежена відповідальність за дії законодавчого органу втручалася б у принцип поділу влади [246].

В принципі, позивач повинен зазначити (і довести), що представник держави діяв неправомірно. Зокрема, Конституційний Суд Словенії встановив два винятки з цього принципу: по-перше, запровадив спеціальне поняття відповідальності за системні відставання в роботі судів [194].

У цьому випадку держава несе відповідальність без того, щоб позивач доводив конкретну неправомірність: достатньо результату (тобто неприйнятної затримки) [216]. По суті, Конституційний суд Словенії змістив відповідальність з принципу провини на сувору відповідальність. Крім того, (спростовна) презумпція протиправності була встановлена для випадків, коли особа втрачає життя, перебуваючи під вартою держави (наприклад, у в'язниці або під час обшуку приватного будинку, призначеного судом) [215].

Держава також може нести відповідальність за нездатність захистити індивідів від інших осіб або інших загроз (позитивних обов'язків). Тут обов'язки держави залежать від інтересів, про які йде мова: в принципі, держава повинна підтримувати належну та ефективну систему стримування, запобігання, виявлення правопорушень [214].

Слід визнати, що концепція протиправності (поведінка повинна суперечити закону або обов'язку) не зовсім послідовна з огляду на концепцію вини, згідно з якою недбалість оцінюється шляхом порівняння поведінки правопорушника з об'єктивним стандартом поведінки. Частково вина і неправомірність перетинаються. Однак здається дивним припускати провину відповідача з огляду на те, що позивачу потрібно буде лише довести причинно-наслідковий зв'язок і шкоду. Презумпція вини вважалася її прихильниками більш прийнятною для соціалістичного суспільства.

Однак, оскільки вимога протиправності продовжувала застосовуватися на практиці, презумпція виявилася набагато менш значущою, ніж передбачалося. Інший підхід, здається, характерний для сучасного сербського права, де вина розуміється в широкому сенсі і окремий елемент протиправності не потрібен. Звичайно, дивно, що один і той же юридичний текст тлумачиться так по-різному: в той час як французьке поняття вини,

здається, прийнято в Сербії, а німецька концепція неправомірності закріплена в Словенії та Хорватії.

У Словенії неправомірність є центральним елементом відповідальності. У ситуаціях, коли не існує конкретних норм поведінки, встановлення протиправності вимагає збалансування інтересів сторін, при цьому має враховуватися низка критеріїв, таких як тип правового інтересу, рівень шкідливості, що виникає внаслідок діяльності, передбачуваність шкоди та обґрунтованість відповідних охоронних заходів.

Незважаючи на те, що в деліктному праві Словенії не існує чіткого переліку захищених інтересів, очевидно, що не всі інтереси користуються однаковим рівнем захисту.

По-перше, інтерес, про який йде мова, враховується вже при оцінці протиправності.

По-друге, деякі інтереси, наприклад, чисто економічні інтереси, захищаються лише за додаткових умов, таких як поведінка, що суперечить моралі (наприклад, у випадках недобросовісної конкуренції) або лише після всебічного збалансування інтересів (чиста економічна втрата через наклеп).

2.2 Встановлення вини у справах про адміністративні правопорушення

Основним завданням при аналізі суб'єктивної сторони правопорушення є встановлення вини особи у справах про адміністративні правопорушення, оскільки вина, згідно ст. 9 КУпАП, визначена як ключова ознака. Без встановлення вини у справі про адміністративне правопорушення не може бути адміністративної відповідальності, тому що лише винне, протиправне суспільно шкідливе діяння тягне за собою адміністративну відповідальність.

Незважаючи на те, що законодавець у чинному законодавстві хоч і не дає визначення вини, проте прямо вказує на вину як обов'язкову ознаку адміністративного правопорушення.

Крім того у КУпАП визначено форми вини (умисел і необережність). Утім на практиці достатньо часто ця ознака недооцінюється, відповідно при притягненні правопорушника до адміністративної відповідальності увага формі вини суб'єктом правозастосування досить часто не приділяється.

Наведемо декілька прикладів [182] Буський районний суд Львівської області у рішенні від 19 квітня 2018 р. вказав, що адміністративне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, є правопорушенням із формальним складом, для констатації наявності якого встановлення суспільно небезпечних наслідків не вимагається, і суб'єктивна сторона якого може виявлятися як в умисній, так і в необережній формі вини [112].

При цьому диспозицією ч. 1 ст. 172-6 КУпАП форму вини не конкретизовано, як і не передбачено наслідків за вчинене правопорушення, а отже, вказане правопорушення може бути вчинено як умисно, так і з необережності, зокрема, через незнання законодавства. Тому доводи ОСОБА_2 про відсутність суб'єктивної сторони правопорушення є повністю безпідставними, не відповідають вимогам антикорупційного законодавства та не повинні братись до уваги судом [112].

Мурованокуриловецький районний суд Вінницької області виніс рішення від 15 серпня 2018 року, згідно з яким суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, характеризується наявністю вини у формі прямого чи непрямого умислу, а відповідальність настає лише за умови, що особа усвідомлювала протиправний характер своїх дій і мала прямий умисел, спрямований на несвоєчасне подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, керуючись при цьому особистим інтересом чи інтересами третіх осіб, вчинення цього діяння через необережність виключає притягнення особи до адміністративної відповідальності [182].

Суд вказав, що за відсутності суб'єктивної сторони правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, не може наступати відповідальність, а

тому звинувачення ОСОБА_1 у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, є безпідставними та необґрунтованими.

Враховуючи викладені обставини, суд звертає увагу на те, що рішенням ЄСПЛ від 14 жовтня 2010 р. у справі «Щокін проти України» визначено концепцію якості закону, зокрема, з вимогою, щоби він був доступним для заінтересованих осіб, чітким і передбачуваним у своєму застосуванні. Відсутність у національному законодавстві необхідної чіткості й точності порушує вимогу «якості закону».

У разі, коли національне законодавство припустило неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків осіб, національні органи зобов'язані застосувати найбільш сприятливий для осіб підхід. Тобто вирішення колізій у законодавстві завжди тлумачиться на користь особи.

Такий підхід до захисту прав особи зафіксований у ч. 3 ст. 62 Конституції України, відповідно до якого обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Для визнання адміністративного правопорушення таким, що містить ознаки правопорушення, діяльність особи має бути такою, що може однозначно, без сумнівів і застережень, розцінюватись як правопорушення, передбачене тією чи іншою статтею.

Встановлені в суді обставини не підтверджують у бездіяльності ОСОБА_1 суб'єктивної сторони інкримінованого правопорушення, а тому, враховуючи принцип презумпції невинуватості, відповідно до якого всі сумніви у винності особи, що притягується до відповідальності, тлумачаться на її користь, а недоведена вина прирівнюється до доведеної невинуватості, приходжу до висновку, що порушення ОСОБА_1 строків декларування майнового стану не створюють склад адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП [128].

Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області вказав, що неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про суттєві зміни у майновому стані, як це визначено ч. 2 ст. 172-6 КУпАП, незалежно від ознак суб'єктивної

сторони, є адміністративним правопорушенням із формальним складом, поза як обов'язковим складником складу цього проступку є існування об'єктивної сторони, тобто протиправного діяння [148].

Отже, на сучасному етапі в чинному національному законодавстві наявна певна кількість проблемних питань, які також доволі неоднозначними у судовій практиці, серед яких й встановлення вини особи у справах про адміністративні правопорушення. Зокрема питання, які виникають під час закриття провадження про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених статтею 38 КУпАП.

У спеціальній літературі неодноразово вказувалося дослідниками на аналіз даних ЄДРСР, який свідчить, що у переважній більшості випадків суди закривають провадження у справі без встановлення вини особи, яка притягається до відповідальності [125; 130].

Проте наявна й інша практика, де суди говорять в мотивувальній частині постанови про винуватість особи, але в резолютивній частині, посилаючись на ст.38 КУпАП, приймають рішення про закриття провадження [119; 129].

У випадку, коли суд підтримує позицію про відсутність необхідності встановлення вини особи у випадку закриття провадження за закінченням строків накладення стягнення, у переважній більшості випадків суди посилаються на п. 7 ст. 247 КУпАП, якою передбачено, що провадження в справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю, зокрема у разі закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених статтею 38 КУпАП.

Крім того, на даному етапі Єдиний державний реєстр судових рішень налічує більше тисячі судових рішень у справах про адміністративні правопорушення, в яких при закритті провадження на підставі ст. 38 КУпАП суди посилаються на рішення ЄСПЛ у справі «Грабчук проти України» [147], вказуючи на те, що «у зв'язку з закриттям провадження по даній справі на

підставі п. 7 ст. 247 КУпАП питання щодо доведеності вини особи, яка притягається до адміністративної відповідальності не вирішується, з урахуванням положень рішення Європейського суду з прав людини у справі «Грабчук проти України» від 26 вересня 2006 року, відповідно до змісту якого у разі закриття провадження по справі з nereабілітуючих обставин, питання про доведеність вини особи не вирішується» [111; 131].

У зв'язку з наведеним окремі дослідники вказують на неправильне розуміння і нерелевантне застосування практики ЄСПЛ у національних судових рішеннях [26].

Вирішуючи питання про закриття справи на підставі ст. 38 КУпАП, суд має всі повноваження для проведення повноцінного розгляду з дотриманням гарантій права на справедливий суд, в рамках якої може бути встановлена винуватість особи. Водночас, якщо суд займає позицію про відсутність у нього права розглядати справу після спливу строків накладення стягнення, то встановлення вини особи виключається [26].

У зв'язку з наведеним доцільно навести постанову Апеляційного суду Миколаївської області від 27.08.2018 року у справі № 489/3418/18, в якій суд першої інстанції закрив провадження у справі про адміністративне правопорушення на підставі ст. 38 КУпАП, а апеляційний суд зазначив: «Статтею 280 КУпАП встановлено обов'язок суду з'ясувати при розгляді справи про адміністративне правопорушення, поміж іншого, і чи винна дана особа в його вчиненні.

При цьому, норм щодо відсутності у суду повноважень на встановлення обставин щодо вчинення адміністративного правопорушення, наявності вини особи у його вчиненні у разі винесення постанови про закриття провадження за п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП вказаний Кодекс не містить.

Водночас, зі змісту ч. 1 ст. 38 КУпАП вбачається, що закриття провадження на зазначеній підставі можливе за одночасної наявності таких умов: вчинення (виявлення) адміністративного правопорушення; сплив встановленого законом строку.

Тобто для закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення з підстав закінчення строків, передбачених ст. 38 КУпАП, можливо лише за умови встановлення факту вчинення особою протиправної дії чи бездіяльності, що підпадають під визначені законом ознаки адміністративного правопорушення» [109].

У постанові Верховного Суду у складі колегії Касаційного господарського суду від 16.04.2019 року у справі 927/623/18 вказано, що з правового аналізу п. 7 ст. 247 КУпАП вбачається, що її застосування можливе лише у випадку наявності вини особи у вчиненні правопорушення, адже у разі відсутності вини особи провадження у справі підлягає припиненню на підставі пункту 1 частини першої статті 247 Кодексу України про адміністративні правопорушення - через відсутність події і складу адміністративного правопорушення, відтак така обставина як закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених статтею 38 КУпАП, не є реабілітуючою, тобто не є обставиною, яка спростовує факт наявності вини особи [116].

Аналіз судової практики постійно свідчить про неоднаковий підхід до вирішення цього питання. На підставі аналізу судової практики Науково-консультативна рада при Вищому Адміністративному суді України 07.11.2017 року опублікувала висновок [188], в якому встановила неоднаковий підхід судів до вирішення питання щодо встановлення вини особи під час закриття провадження про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених статтею 38 КУпАП. Незважаючи на рекомендаційний характер цього документу, після публікації цього висновку судова практика набула певної одноманітності.

У висновку вказано, що поєднання закриття справи з одночасним визнанням вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення є взаємовиключними рішеннями, і прийняття таких двох взаємовиключних рішень

в одній постанові про закриття справи свідчить про порушення права людини на справедливий суд, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

За правилами статті 284 КУпАП рішенням, що доводить вину особи, є постановою про накладення адміністративного стягнення або застосування заходів впливу, умовою якої є визначення вини.

Отже, наявність або відсутність вини встановлюється саме під час здійснення провадження у справі про адміністративне правопорушення. Таким чином, вина осіб, що притягуються до адміністративної відповідальності, не встановлюється у справах, у яких провадження закривається [162].

У висновку було вказано, що зі змісту норм статей 247, 38 КУпАП закриття провадження можливе за одночасної наявності таких умов:

- 1) вчинення (виявлення) адміністративного правопорушення;
- 2) закінчення встановленого законом двомісячного строку, перебіг якого розпочинається з дня вчинення правопорушення (при триваючому правопорушенні – не пізніше як через два місяці з дня його виявлення).

Крім того у висновку було вказано, що пункт 7 частини першої статті 247 КУпАП не містить положень про наявність у суду повноважень щодо встановлення обставин вчинення адміністративного правопорушення, наявності вини особи у його вчиненні у разі закриття провадження про адміністративні правопорушення [91].

Тлумачення абзацу першого статті 247 КУпАП дає підстави для висновку, що встановлення зазначених у цій статті юридичних фактів є єдиною необхідною підставою для припинення будь-яких дій щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності незалежно від встановлених інших обставин, що підлягають з'ясуванню під час розгляду справи про адміністративне правопорушення (стаття 280 КУпАП), у тому числі й вини особи у його вчиненні [91].

Відповідно у висновку було обґрунтовано, що поєднання закриття справи з одночасним визнанням вини особи у вчиненні адміністративного

правопорушення є взаємовиключними рішеннями, оскільки прийняття таких двох взаємовиключних рішень в одній постанові про закриття справи свідчить про порушення права людини на справедливий суд, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

За правилами статті 284 КУпАП рішенням, що доводить вину особи, є постанова про накладення адміністративного стягнення або застосування заходів впливу, умовою якої є визначення вини.

Таким чином, під час закриття провадження у справах про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених статтею 38 КУпАП, вина особи не встановлюється [91].

Після оприлюднення вказаного висновку почала формуватися судова практика щодо закриття судами провадження у справах про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків накладення адміністративного стягнення без встановлення вини.

Так у Постанові від 21 листопада 2017 року Солом'янського районного суду м. Києва у справі № 3/8163/17 суд, розглянувши матеріали, які надійшли від Управління патрульної поліції в м. Києві про притягнення до адміністративної відповідальності ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, громадянина України, тимчасово непрацюючого, який проживає за адресою: АДРЕСА_1, за ст. 185 КУпАП, встановив зі змісту протоколу про адміністративне правопорушення серії КИ № 028490 від 12.06.2017 вбачається, що ОСОБА_1, 12.06.2017 о 00 год. 30 хв. знаходячись в АДРЕСА_2, з явними ознаками алкогольного сп'яніння, порушував тишу, а саме головно слухав музику та кричав, на законну вимогу поліцейського припинити адміністративне правопорушення почав висловлюватися в грубій формі на адресу поліцейських, тобто скоїв правопорушення, передбачене ст. 185 КУпАП.

ОСОБА_1 в судові засідання з'явився разом із своїм захисником - адвокатом, який в свою чергу, долучила до матеріалів справи письмове клопотання про закриття провадження у справі в порядку п. 7 ч. 1 ст. 247

КУпАП, та просила врахувати узагальнений науково-консультативний висновок науково-консультативної ради при Вищому адміністративному суді України від 07.11.2017, відповідно до якого, при закритті провадження у справах про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених ст. 38 КУпАП, вина особи не встановлюється.

Суд вказав, що відповідно до п.7 ч. 1 ст. 247 КУпАП провадження у справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочате, а розпочате підлягає закриттю у зв'язку із закінченням на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених статтею 38 цього Кодексу. Згідно ч.2 ст.38 КУпАП якщо справи про адміністративні правопорушення відповідно до чинного законодавства, стягнення може бути накладено не пізніш як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні не пізніш як через три місяці з дня його виявлення.

Враховуючи, що з дня вчинення минуло більш як три місяці, на даний час закінчився строк, встановлений статтею 38 КУпАП, в межах якого може бути накладене адміністративне стягнення, тож провадження в даній справі підлягає закриттю на підставі п.7 ч. 1 ст. 247 КУпАП. Суд постановив провадження по справі відносно ОСОБА_1 закрити у зв'язку з закінченням строків притягнення його до адміністративної відповідальності [91].

Крім того, яскравим прикладом застосування вищезазначених положень є постанова Мостиського районного суду Львівської області по справі 448/1231/17 від 13 грудня 2017 року [127], відповідно до якої було закрито провадження відносно народного депутата Тимошенко Ю.В. у зв'язку із закінченням на момент розгляду справи про адміністративні правопорушення строків, передбачених ст. 38 КУпАП. Вина притягнутої до відповідальності особи не встановлювалась, зокрема, з мотивів, наведених у висновку Ради.

Зокрема суд проаналізувавши матеріали справи, вказав на те, що провадження у справі підлягає закриттю з таких міркувань. Відповідно до ст.1

КУпАП завданням Кодексу України про адміністративні правопорушення є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції України і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством [117].

Положення КУпАП відображають принцип індивідуалізації адміністративної відповідальності, який означає відповідність заходу впливу, який обирається для порушника, меті адміністративної відповідальності.

Він передбачає як індивідуальний підхід до застосування примусових заходів залежно від особистих якостей порушника та характеру і обставин вчинення проступку, так і можливість пом'якшення і навіть відмови від застосування заходів відповідальності, якщо її мета може бути досягнута іншим шляхом.

Реалізація принципу індивідуалізації адміністративної відповідальності тісно пов'язана із інститутом звільнення від неї. Адміністративна відповідальність має подвійну мету - захист правопорядку і виховання громадян у дусі поваги до закону та правил співжиття. Зазначену мету можна конкретизувати через дві основні функції адміністративної відповідальності [117].

Перша з них, репресивно-каральна (або «штрафна»), полягає в тому, що адміністративна відповідальність є, по-перше, актом відплати держави щодо правопорушника, а, по-друге, засобом, який попереджає нові правопорушення.

Друга функція, запобіжно-виховна, тісно пов'язана з попередньою. Вона покликана забезпечити формування в адресатів адміністративно-правових норм мотивів, які б спонукали їх дотримуватись вимог законів, поважати права і законні інтереси інших осіб.

Відповідно до ч.2 ст.38 КУпАП якщо справи про адміністративні правопорушення підвідомчі суду (судді), стягнення може бути накладено не пізніше як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні не пізніше як через три місяці з дня його виявлення [117].

Обставини, що виключають провадження в справі про адміністративне правопорушення унеможливають встановлення суспільної небезпечності (шкідливості) діяння, протиправності, карності, вини особи.

Стаття 247 КУпАП, чітко передбачає, що закінчення строків накладення адміністративних стягнень є підставою, що виключає провадження у справі на будь-якій стадії. Після виключення провадження втрачається можливість здійснення будь-яких заходів, спрямованих на притягнення особи до адміністративної відповідальності. Це дає підстави стверджувати про відсутність у судді необхідності з'ясувати і встановлювати вину чи невинуватість особи в постанові про закриття справи [117].

Такий висновок судді прямо переплітається з науково-консультативним висновком НКР при ВАСУ, а саме, під час закриття провадження у справах про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених статтею 38 КУпАП, вина особи не встановлюється.

Як вбачається з матеріалів справи, ОСОБА_1, вчинила адміністративне правопорушення 10.09.2017 року, таким чином, на момент розгляду вказаної справи, закінчилися строки накладення адміністративного стягнення, передбачені ст.38 КУпАП [117].

Для закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення на підставі п.7 ст.247 КУпАП, достатньо встановити:

- вид правопорушення, наявність щодо нього спеціального законодавства;
- момент вчинення правопорушення;
- строк, що спливає з моменту вчинення правопорушення до моменту розгляду справи судом, провадження підлягає закриттю при закінченні на

момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених ст.38 КУпАП [17].

Отже, при вирішенні питання щодо закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення у зв'язку із закінченням (на момент розгляду такої справи) строків накладення адміністративного стягнення, Науково-консультативна рада вказала на доцільність врахування положення ст. 6 Конституції України, згідно з якою органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України [17].

Водночас Рада зазначила, що п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП не містить положень про наявність у суду повноважень щодо встановлення обставин вчинення адміністративного правопорушення, наявності вини особи у його вчиненні у разі закриття провадження про адміністративні правопорушення.

Таким чином, поєднання закриття справи з одночасним визнанням вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення є взаємовиключними рішеннями, і прийняття таких двох взаємовиключних рішень в одній постанові про закриття справи свідчить про порушення права людини на справедливий суд [17].

Проте варто вказати, що незважаючи на обґрунтованість своєї позиції, все ж окремі члени Науково-консультативної ради не погодились із її висновками і запропонували свої міркування, обґрунтувавши окремі думки з досліджуваного питання.

Зокрема, слухними є обґрунтування Коломоєць Т.О., яка вказала, що ст. 280 КУпАП встановлено обов'язок суду з'ясувати при розгляді справи про адміністративне правопорушення, поміж іншого, і чи винна дана особа в його вчиненні. При цьому норм щодо відсутності у суду повноважень на встановлення обставин щодо вчинення адміністративного правопорушення, наявності вини особи у його вчиненні у разі винесення постанови про закриття провадження за п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП вказаний Кодекс не містить [17].

Проте для обчислення встановленого законом строку для накладення адміністративного стягнення та закриття провадження у справі у зв'язку з його впливом необхідним є, поміж іншого, встановлення факту вчинення адміністративного правопорушення – протиправної, винної дії чи бездіяльності.

Таким чином закриття провадження у справі за п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП можливе лише за умови визначення вини особи для встановлення судом факту вчинення особою винної протиправної дії чи допущення винної протиправної бездіяльності, що підпадає під ознаки адміністративного правопорушення.

Крім того доцільно зазначити, що зважаючи на окреслене, насьогодні наявні судові рішення, прийняті після публікації висновку Ради, в яких обґрунтовано доцільність відходу від положень висновку та не врахування його при прийнятті рішень.

Так у постанові апеляційного суду Львівської області по справі 463/3484/17 від 13.12.2017 року [154] суд вказав, що вина ОСОБА_1 у вчиненні адмінправопорушення, передбаченого ст.163-1 ч.1 КУпАП, доведена зібраними в матеріалах справи доказами, а саме: актом № 836/13-01-14-02/31657990 від 23.06.2017р. проведеної ДФС у Львівській області перевірки ТзОВ «ТОІ ТОІ Системи санітарні» з питань дотримання податкового законодавства при проведенні господарських операцій з ПП «Секюріті Профі» за період з 01.01.2016р. по 31.12.2016р., з якого вбачається, що ТзОВ «ТОІ ТОІ Системи санітарні» було допущено порушення Податкового законодавства України, в результаті чого занижено податок на додану вартість за період березень-квітень 2016 року на загальну суму 26333 грн. та занижено податок на прибуток підприємства за 2016 рік в сумі 33780грн., чим порушив вимоги п.п.134.1.1, п.134.1 ст.134, п.198.1, п.198.3 ст.198 Податкового кодексу України. На даний акт ОСОБА_1 заперечення у відповідності до вимог закону подані не були, від підписання акту ОСОБА_1 відмовився, а на час розгляду справи його висновки у встановленому порядку не спростовані.

Покликання представника ОСОБА_1 на те, що ними було оскаржено податкові повідомлення рішення, які були винесені на підставі акту перевірки та оскаржено вирок суду, яким було засуджено директора ПП «Секюриті Профі» Бендель О.М., не спростовують правильних висновків місцевого суду щодо винуватості ОСОБА_1 у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ст.163-1 ч.1 КУпАП [107].

Апеляційний суд не погоджується з висновком науково-консультативної ради при Вищому адміністративному суді України про те, що під час закриття провадження у справах про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених ст.38 КУпАП, вина особи не встановлюється, оскільки ця стаття регулює лише строки накладення адміністративного стягнення на особу, тому правових підстав для закриття справи відносно гр.ОСОБА_1 – немає [107].

Утім у справі 405/3701/17, в якій у постанові апеляційного суду Кіровоградської області від 19.12.2017 року [108] було вказано, що вина ОСОБА_3, підтверджується дослідженими в судовому засіданні суду першої та апеляційної інстанції доказами і, зокрема, протоколом про адміністративне правопорушення серії БД № 157345 від 13.07.2017 року (а. с. 1), відеозаписом події оглянутим та дослідженим у судовому засіданні суду першої та апеляційної інстанції на якому наявне відео продукту ОСОБА_3 приладу «Драгер», актами огляду на стан сп'яніння з використанням технічних засобів та результатами тесту «Драгер» (а. с. 3,4,5), з яких вбачається, що ОСОБА_3 перебував в стані алкогольного сп'яніння 0,73‰, письмовими поясненнями свідків ОСОБА_8 та ОСОБА_7 (а. с. 6,7), показаннями інспектора поліції ОСОБА_11 допитаного в якості свідка у судовому засіданні суду першої інстанції. На переконання апеляційного суду вказані докази є належними та допустимими взаємоузгоджуються між собою та повністю відповідають встановленим у судовому засіданні суду першої інстанції дійсним фактичним обставинам справи [107].

Крім того, вина ОСОБА_3 також підтверджується поясненнями інспектора поліції ОСОБА_11, наданими в судовому засіданні суду першої інстанції, з яких вбачається, що на планшет надійшло орієнтування, що транспортним засобом марки «Fiat» керує водій, який перебуває в стані алкогольного сп'яніння. Після зупинки автомобілю, почувши запах алкоголю, запропонували ОСОБА_3 пройти медичний огляд на стан сп'яніння із застосування приладу «Драгер», на що останній погодився та в присутності свідків ОСОБА_7 та ОСОБА_8 продув технічний прилад "Драгер", результат тесту якого був позитивний. ОСОБА_3 не погодився з результатом тестування тому йому працівники поліції запропонували проїхати в медичний заклад для того, щоб там пройти медичний огляд. Однак, ОСОБА_3 відмовився, після чого склали протокол про адміністративне правопорушення. Щодо громадян ОСОБА_5 та ОСОБА_6, які зазначені в протоколі пояснив, що останні були свідками того, що ОСОБА_3 відмовився від підписання протоколу про адміністративне правопорушення [107].

Необґрунтованими та безпідставними є посилання ОСОБА_3 на узагальнений науково-консультативний висновок Науково-консультативної ради при Вищому адміністративному суді України, а саме стосовно того, що під час закриття провадження у справах про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених статтею 38 КУпАП, вина особи не встановлюється, оскільки даний висновок носить суто рекомендаційний характер та не має сили закону, тому апеляційний суд не враховує його при вирішенні даної справи про адміністративне правопорушення.

Відповідно до положень ст. 245 КУпАП, завданнями провадження у справах про адміністративні правопорушення є: своєчасне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності з законом, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень,

запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності [107].

Враховуючи викладене у сукупності, суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що суд першої інстанції, відповідно до вимог ст.ст. 245, 251 КУпАП, об'єктивно зясував обставини даної справи із урахуванням наявних та досліджених в судовому засіданні доказів, дійшов до правильного висновку про наявність в діях ОСОБА_3 складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст.130 ч.1 КУпАП, оскільки як встановлено у судовому засіданні суду першої та апеляційної інстанції останній керував транспортним засобом в стані алкогольного сп'яніння. Огляд на стан сп'яніння проводився із застосуванням приладу «Драгер». ОСОБА_3 не погодився з результатом тесту, відмовився від проходження медичного огляду для визначення стану сп'яніння в КЗ «КОНД» у присутності двох свідків [107].

Отже, враховуючи викладене суд першої інстанції дійшов до правильного висновку визнавши винним ОСОБА_3 у вчиненні інкримінованого йому правопорушення за ч. 1 ст. 130 КУпАП та обґрунтовано закрит провадження по справі за закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, визначених ст. 38 КУпАП, оскільки на момент розгляду справи закінчився трьохмісячний строк притягнення ОСОБА_3 до адміністративної відповідальності [107].

У справі № 372/2538/19 у постанові від 05 березня 2020 року [153] суддя Обухівського районного суду Київської області Зінченко О.М., розглянувши адміністративний матеріал, що надійшов від Обухівського ВП ГУ НП в Київській області про притягнення до адміністративної відповідальності, суд вказав, що вирішуючи питання про встановлення вини ОСОБА_1 у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ст.124 КУпАП, судом враховано положення ст.6 Конституції України, згідно з якою органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України.

Судом також враховано, що п.7 ч.1 ст.247КУпАП не містить положень про наявність у суду повноважень щодо встановлення обставин вчинення адміністративного правопорушення, наявності вини особи у його вчиненні у разі закриття провадження в справі про адміністративні правопорушення [121].

Крім того, логічне тлумачення абз.1 ст.247КУпАП дозволяє дійти висновку, що встановлення зазначених у цій статті юридичних фактів є єдиною необхідною підставою для припинення будь-яких дій щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності незалежно від встановлених будь-яких інших обставин, що підлягають з'ясуванню при розгляді справи про адміністративне правопорушення (ст.280 КУпАП), у тому числі й вини особи у його вчиненні.

Таким чином, закриття справи з одночасним визнанням вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення є взаємовиключними рішеннями, і прийняття таких двох взаємовиключних рішень в одній постанові про закриття справи свідчить про порушення права людини на справедливий суд, передбаченого ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [121].

За правилами ст.284 КУпАП рішенням, що доводить вину особи, є постановою про накладення адміністративного стягнення або застосування заходів впливу, умовою якої є визначення вини [124]

Отже, наявність або відсутність вини встановлюється саме під час здійснення провадження у справі про адміністративне правопорушення. Тобто, під час закриття провадження у справах про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків накладення адміністративного стягнення, передбачених статтею 38 КУпАП, вина особи не встановлюється.

Таким чином, на даний момент розгляду зазначеної справи про адміністративне правопорушення, передбаченого ст. 124 КУпАП, минуло більше трьох місяців з дня виявлення цього правопорушення, тобто минув

встановлений ст. 38 КУпАП строк давності накладення адміністративного стягнення, а тому на підставі п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП провадження по справі підлягає закриттю у зв'язку із закінченням на момент розгляду справи строків накладення адміністративного стягнення [124]

У постанові від 12 липня 2020 року у справі № 757/52971/20-ц [124] Київський апеляційний суд у складі судді Мостової Г.І. розглянувши апеляційну скаргу ОСОБА_1 на постанову Печерського районного суду міста Києва від 08 лютого 2021 року, вирішуючи питання про встановлення вини ОСОБА_1 у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого 2 статті 172-13 КУпАП, врахував положення статті 19 Конституції України, згідно з якою органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Апеляційним судом також враховано, що пункт 7 частини 1 статті 247 КУпАП не містить положень про наявність у суду повноважень щодо встановлення обставин вчинення адміністративного правопорушення, наявності вини особи у його вчиненні у разі закриття провадження в справі про адміністративні правопорушення [124]

Крім того, логічне тлумачення частини 1 статті 247 КУпАП дозволило дійти висновку, що встановлення зазначених у цій статті юридичних фактів є єдиною необхідною підставою для припинення будь-яких дій щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності незалежно від встановлених будь-яких інших обставин, що підлягають з'ясуванню при розгляді справи про адміністративне правопорушення (стаття 280 КУпАП), у тому числі й вини особи у його вчиненні.

Отже, закриття справи з одночасним визнанням вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення є взаємовиключними рішеннями, і прийняття таких двох взаємовиключних рішень в одній постанові про закриття справи свідчить про порушення права людини на справедливий суд,

передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [124]

За правилами статті 284 КУпАП рішенням, що доводить вину особи, є постанова про накладення адміністративного стягнення або застосування заходів впливу, умовою якої є визначення вини. Отже, наявність або відсутність вини встановлюється саме під час здійснення провадження у справі про адміністративне правопорушення.

Під час закриття провадження у справах про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків накладення адміністративного стягнення, передбачених статтею 38 КУпАП, вина особи не встановлюється.

Таким чином, на день ухвалення постанови Печерським районним судом міста Києва від 08 лютого 2021 року у справі про адміністративне правопорушення, минуло більше місяця з дня прийняття рішення про закриття кримінального провадження (26 листопада 2020 року). Оскільки минув встановлений статтею 38 КУпАП строк давності накладення адміністративного стягнення, на підставі пункту 7 частини 1 статті 247 КУпАП провадження у справі підлягає закриттю у зв'язку із закінченням на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених статтею 38 КУпАП [124]

Суддя Верховинського районного суду Івано-Франківської області Чекан Н.М. [106], розглянувши матеріали, які надійшли від Коломийського відділу камеральних перевірок управління з питань виявлення та опрацювання податкових ризиків ГУ ДПС в Івано-Франківській області про притягнення до адміністративної відповідальності, вивчивши та дослідивши матеріали справи №938/65/22, у постанові від 22.02.2022 року [106] суддя дійшов до таких висновків.

Відповідно до ч.2ст.38 КУпАП якщо справи про адміністративні правопорушення відповідно до цього Кодексу чи інших законів підвідомчі суду (судді), стягнення може бути накладено не пізніше як через три місяці з

дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні - не пізніш як через три місяці з дня його виявлення, крім справ про адміністративні правопорушення, зазначені у частині третій- п'ятій цієї статті [106].

Дана справа про адміністративні правопорушення не відноситься до справ, зазначених у частині третій- п'ятій ст. 38 КУпАП.

Встановлено, що протоколом про адміністративне правопорушення про адміністративне правопорушення №145 від 25.01.2022 року ОСОБА_1 обвинувачується у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 163-1 КУпАП, за несвоєчасне подання податкової звітності з податку на додану вартість за травень 2021 року, граничний термін подання 21.06.2021 року [106].

Оскільки, відповідно до зазначеного протоколу адміністративне правопорушення ОСОБА_1 було вчинено 21.06.2021 року та не є триваючим, то строк давності накладення адміністративного стягнення, передбачений ч.2 ст.38 КУпАП, закінчився 21.09.2021 року.

Крім того, суд звертає увагу, що на сьогодні не існує єдиної судової позиції з приводу того, чи потрібно визнавати винною особу у вчиненні адміністративного правопорушення у разі закриття справи у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності.

Наприклад, у листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Щодо притягнення до адміністративної відповідальності за окремі правопорушення, пов'язані з корупцією» №223-943/0/4-17 від 22.05.2017 р. визначено, що вказівка законодавця у п. 7 ст. 247 КУпАП «на момент розгляду справи» означає, що провадження у справі про адміністративне правопорушення підлягає закриттю, якщо на початок розгляду справи закінчилися строки, встановлені ст.38 КУпАП [106].

Водночас розгляд справи про адміністративне правопорушення та його закінчення не обтяжений строками, визначеними ст.38 КУпАП, а передбачений ст.277 КУпАП, що є гарантією всебічного, об'єктивного та повного з'ясування всіх обставин, які мають значення для вирішення справи.

При цьому, якщо на момент розгляду справи в суді закінчилися строки притягнення особи до адміністративної відповідальності, то суд у разі заперечення особою своєї вини чи наявності в її діях складу адміністративного правопорушення, спочатку в повному обсязі досліджує всі обставини справи, встановлює, чи містить діяння ознаки та склад адміністративного корупційного правопорушення, чи належить особа до суб'єктів цього правопорушення, чи винна вона в його вчиненні, та лише після цього закриває провадження у справі [106].

У подальшому 07.11.2017 р. Науково-консультативна рада при Вищому адміністративному суді України (далі НКР при ВАСУ) на відміну від Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ прийняла Висновок «Щодо встановлення вини особи під час закриття провадження про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності».

У Висновку зазначено, що п.7 ч. 1 ст. 247 КУпАП не містить положень про наявність у суду повноважень щодо встановлення обставин вчинення адміністративного правопорушення, наявності вини особи у його вчиненні у разі закриття провадження про адміністративні правопорушення.

Окрім того, логічне тлумачення абз. 1 ст. 247 КУпАП дозволяє дійти висновку, що встановлення зазначених у цій статті юридичних фактів це єдина необхідна підстава для припинення будь-яких дій щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності незалежно від встановлених будь-яких інших обставин, що підлягають з'ясуванню у процесі розгляду справи про адміністративне правопорушення (ст. 280 КУпАП), у тому числі вини особи у його вчиненні.

Таким чином, поєднання закриття справи з одночасним визнанням вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення є взаємовиключними рішеннями. Прийняття двох таких взаємовиключних рішень в одній постанові про закриття справи свідчить про порушення права людини на справедливий

суд, передбаченого ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [106].

Відповідно до ст.284 КУпАП, рішенням, що доводить вину особи, є постанова про накладення адміністративного стягнення або застосування заходів впливу, умовою якої є визначення вини.

Таким чином, НКР при ВАСУ зроблено висновок, що під час закриття провадження у справах про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених ст.38 КУпАП, вина особи не встановлюється [106].

З вищевказаного приводу на даний час немає сформованої правової позиції Верховного Суду (Великої Палати чи Касаційного адміністративного суду), у зв'язку з чим місцевими та апеляційними судами ухвалюються рішення (постанови) про визнання винуватим або без встановлення вини особи, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення.

Враховавши наявність вищевказаної юридичної невизначеності, суддя звернув увагу на те, що у рішенні Європейського суду з прав людини від 14 жовтня 2010 року у справі «Щокін проти України» визначено концепцію якості закону, зокрема з вимогою, щоб він був:

- доступним для заінтересованих осіб, чітким та передбачуваним у своєму застосуванні;
- відсутність у національному законодавстві необхідної чіткості і точності порушує вимогу «якість закону»;
- якщо в національному законодавстві допущено неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків осіб, то національні органи мають застосувати найбільш сприятливий для осіб підхід, тобто вирішення колізій у законодавстві завжди тлумачиться на користь особи [106].

Таким чином, суддя керуючись принципом застосування до винної особи найбільш сприятливого закону, у зв'язку з чим дійшов висновку, що провадження в цій справі слід закрити без підтвердження чи спростування вини ОСОБА_1 на підставі ст.247п.7КУпАП за строком давності [106].

Окремі автори вказують на те, що однозначність судової практики з цього питання може відбутись лише після внесення відповідних законодавчих змін [103]. Наразі ж маємо ситуацію, коли кожна із сторін посилається на вигідну їй правову позицію, як наслідок, спрогнозувати судове рішення дуже складно, і цей процес і надалі залишається суто суб'єктивним [40].

Наявна ситуація з тих підстав, що законодавець не встановив обов'язку встановлювати вину особи у вчиненні адміністративного правопорушення після закінчення строків накладання адміністративного стягнення, встановлених у ст. 38 КУпАП. Проте і заборони на встановлення вини особи КУпАП не містить.

Аналіз судової практики свідчить про неоднаковий підхід судів до вирішення питання щодо встановлення вини особи під час закриття провадження про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених статтею 38 КУпАП.

Один з них полягає в тому, що суд установлює обставини справи, досліджує докази та на їх підставі визнає особу винною і закриває провадження на підставі п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП.

Відповідно до іншого підходу, суд взагалі не оцінює докази та не робить висновків щодо наявності чи відсутності вини особи у правопорушенні, а констатує, що закінчився строк накладання адміністративного стягнення та закриває провадження, зазначаючи, що суд не має права з'ясовувати обставини та визнавати особу винною чи невинною у вчиненні адміністративного правопорушення, оскільки закінчилися строки накладання адміністративного стягнення.

Отже, як відзначають дослідники, судова практика характеризується безсистемністю та варіативністю форм встановлення вини у постанові суду [161, с. 138].

Окремі вчені вказують на те, що закрити справу відповідно до ст. 38, п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП можна лише в тому випадку, якщо вина порушника у вчиненні адміністративного проступку доведена судом [95, с. 215].

Проте, на думку Т.О. Коломоєць, у ст.ст. 38, 247 КУпАП немає чіткої вказівки на те, що суд має встановити вину правопорушника, коли строки накладення адміністративного стягнення вже закінчилися [54].

Отже, всі автори вказують саме на необхідність встановлення вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення, яка не має встановлюватись та доводитись у випадку закінчення строків накладання адміністративного стягнення.

Проте наявні випадки, коли особа не вчиняла адміністративного правопорушення. Відповідно, на підтвердження вини такої особи немає доказів, утім суд закриває провадження на підставі закінчення строків накладання адміністративного стягнення [126], вказавши, що на час постановлення судового рішення тримісячний термін накладення адміністративного стягнення, визначений КУпАП, сплинув.

Відповідно, суд не має правових підстав встановлювати винність або невинуватість ОСОБА_1 у вчиненні зазначеного у протоколі правопорушення. Крім того суд апеляційної інстанції залишив таке рішення без змін, незважаючи на недопустимість доказів, якими начебто підтверджувалась вина особи.

Такий підхід у спеціальній літературі було розкритиковано, зокрема дослідники вказують, що суд не мав правових підстав накладати адміністративне стягнення, в той час як ніяких обмежень чи заборон на встановлення винності чи невинуватості особи законодавство не містить. Більш того, якщо особа надає докази своєї невинуватості, їх ігнорування та недослідження є порушенням прав людини на справедливий суд [103].

Крім того окремі автори вказують, що зважаючи на репресивно-каральну та запобіжно-виховну функції адміністративної відповідальності, на нашу думку, у разі закриття провадження у справі про адміністративне

правопорушення у зв'язку із закінченням на момент розгляду такої справи строків накладення адміністративного стягнення суддям все ж доцільно встановлювати вину особи, що притягається до відповідальності [40].

Цікавою у цьому аспекті є справа № 463/1352/16-а (постанова КАС ВС від 08.07.2020 (К/9901/21241/18) [122], в якій позивач звернувся до суду з адміністративним позовом до Управління патрульної поліції у місті Львові Департаменту патрульної поліції, у якому просив: визнати незаконними дії інспектора Управління патрульної поліції у місті Львові Департаменту патрульної поліції, скасувати постанову інспектора Управління патрульної поліції у місті Львові Департаменту патрульної поліції, якою позивача притягнуто до адміністративної відповідальності у вигляді штрафу за вчинення адміністративного правопорушення передбаченого ч.1 ст.122 КУпАП; закрити провадження у справі про адміністративне правопорушення, за відсутністю у діях позивача складу правопорушення.

Вимоги адміністративного позову було мотивовано тим, що постановою інспектора Управління патрульної поліції у місті Львові Департаменту патрульної поліції на позивача накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу за вчинення адміністративного правопорушення передбаченого ч.1 ст.122 КпАП України.

У даній постанові вказано, що ОСОБА_1 керуючи автомобілем не виконав вимогу дорожньої розмітки п.1.1., здійснивши поворот ліворуч, перетнувши її чим порушив Правила дорожнього руху України. Указує, що зазначені у постанові обставини не відповідають дійсності, оскільки при складанні оскаржуваної постанови інспектором патрульної поліції не було всебічно, повно та об'єктивно досліджено всі матеріали справи.

З урахуванням наведених мотивів просить визнати незаконними дії інспектора Управління патрульної поліції у місті Львові Департаменту патрульної поліції, скасувати постанову інспектора Управління патрульної поліції у місті Львові Департаменту патрульної поліції, якою позивача притягнуто до адміністративної відповідальності у вигляді штрафу за

вчинення адміністративного правопорушення передбаченого ч.1 ст.122 КУпАП, провадження у справі закрити [122].

Постановою Личаківського районного суду м.Львова від 03 листопада 2016 року, залишеною без змін ухвалою Львівського апеляційного адміністративного суду від 14 червня 2017 року у задоволенні адміністративного позову було відмовлено.

Суд першої інстанції відмовляючи у задоволенні позовних вимог, з позицією якого погодився суд апеляційної інстанції, виходив із того, що позивачем в силу вимог статті 71 КАС України був доведений факт вчинення правопорушення [122].

КАС ВС вказав, що зі змісту спірної постанови про адміністративне правопорушення вбачається, що позивач керуючи автомобілем, не виконав вимоги дорожньої розмітки 1.1, здійснив поворот ліворуч, чим порушив ч.1 ст. 122 КУпАП. Згідно даної постанови позивача визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення передбаченого ч.1 ст.122 КпАП України та накладено адміністративне стягнення у виді штрафу.

Крім того Суд зазначив, що процесуальний обов'язок щодо доказування правомірності винесення постанови про притягнення особи до адміністративної відповідальності відповідно до положень діючого на час виникнення спірних правовідносин процесуального законодавства покладено на відповідача як на суб'єкта владних повноважень.

Колегія суддів вказала, що оскаржувана постанова відповідача не містить опису обставин справи, встановлених під час розгляду справи, до неї не додано жодних доказів, а також пояснень свідків, що свідчили би про наявність у позивача вини у вчиненні адміністративного правопорушення, за яке він притягнутий до відповідальності [122].

Ураховуючи те, що відповідачем не було надано до судів попередніх інстанцій жодних належних доказів вчинення позивачем адміністративного правопорушення, колегія суддів вважає, що суди першої та апеляційної

інстанції дійшли передчасного висновку про відсутність підстав для скасування спірної у цій справі постанови.

Також колегія суддів вважає безпідставним врахування судом першої та апеляційної інстанції пояснень відповідача в якості доказу вчинення позивачем адміністративного правопорушення, адже під час складення постанови у справі про адміністративне правопорушення відповідач діяв як службова особа - інспектор патрульної поліції.

Суд зазначив, що свідчення тільки такої особи у цій справі не можуть вважатись об'єктивними доказами у справі, оскільки така особа є представником суб'єкта владних повноважень, який виконував функції нагляду та контролю за безпекою дорожнього руху.

З огляду на викладене, Суд визнав необґрунтованими висновки суду першої та апеляційної інстанції щодо того, що позивачем при розгляді цієї справи не було доведено невинуватості про адміністративне правопорушення, оскільки що процесуальний обов'язок щодо доказування правомірності винесення постанови про притягнення особи до адміністративної відповідальності відповідно до положень діючого на час виникнення спірних правовідносин процесуального законодавства покладено на відповідача як на суб'єкта владних повноважень [122].

Крім того, Суд вказав, що відповідно до п. 24 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» встановлено, що зміст постанови має відповідати вимогам, передбаченими ст. 283 і 284 КУпАП. У ній, зокрема, потрібно навести докази, на яких ґрунтується висновок про вчинення особою адміністративного правопорушення, та зазначити мотиви відхилення інших доказів, на які посилався правопорушник, чи висловлених останнім доводів [122].

Оцінюючи оскаржувану постанову на предмет її обґрунтованості (п. 3 ч. 3 ст. 2 КАС України), суд констатував, що працівником Національної поліції

факт вчинення правопорушення, в якому звинувачено позивача, жодним чином не зафіксовано та не підтверджено жодним допустимим й належним доказом, що міг бути забезпечений для такого роду порушень правил дорожнього руху.

Отже, відповідачем у своїй діяльності порушені принципи всебічного, повного і об'єктивного з'ясування обставин, оскільки при розгляді справи було застосовано спрощений підхід, а саме: обґрунтування вини сформовано лише на одних даних сприйняття співробітників поліції, з яких неможливо визначити наявності або відсутності правопорушення, тобто без застосування будь-яких інших фактів, які б підтверджували наявності або відсутності вини певної особи (показання свідків, відеофіксація тощо) [122].

На підставі викладеного, колегія суддів дійшла висновку, що при розгляді справи не знайшов свого підтвердження факт вчинення правопорушення позивачем. У матеріалах справи такі підтвердження відсутні, є в наявності лише постановою про притягнення до відповідальності, що не дає підстав стверджувати про допущення позивачем порушень Правил дорожнього руху України в той день та час, оскільки зазначені твердження не знайшли обґрунтування під час розгляду справи.

У силу принципу презумпції невинуватості, що підлягає застосуванню у справах про адміністративні правопорушення, всі сумніви щодо події порушення та винності особи, що притягується до відповідальності, тлумачаться на її користь. Недоведені подія та вина особи мають бути прирівняні до доведеної невинуватості цієї особи. За таких обставин факт вчинення позивачем правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 122 КУпАП є недоведеним [122].

Щодо вимог про визнання протиправними дій відповідача, колегія суддів зазначила, що судами попередніх інстанцій процедурних порушень під час складання постанови інспектором не встановлено, а позивач не обґрунтував у цій частині свій позов. Самі по собі дії інспектора при складанні

постанови про правопорушення, яку було скасовано у судовому порядку за недоведеністю вини не можна вважати неправомірними.

Таким чином, розглянувши доводи касаційної скарги, перевіrivши матеріали справи, проаналізувавши правильність застосування судами норм процесуального права, колегія суддів дійшов висновку, що суди попередніх інстанцій неправильно застосували вимоги частини другої статті 77 КАС України та помилково дійшли до висновку про доведеність вини позивача [122].

З огляду на викладене, ураховуючи те, що висновки суду ґрунтуються на неправильному застосуванні норм матеріального права, оскаржувані постанова суду першої інстанції та ухвала апеляційної інстанції підлягають скасуванню, а касаційна скарга – частковому задоволенню.

Таким чином, в силу принципу презумпції невинуватості, що підлягає застосуванню у справах про адміністративні правопорушення, всі сумніви щодо винності особи, яка притягається до відповідальності, тлумачаться на її користь, недоведені подія та вина мають бути прирівняні до доведеної невинуватості особи [122].

Крім того слушною є пропозиція щодо доцільності розрізняти «встановлення вини» при закритті провадження і «висловлення думки про наявність вини» (як мало місце на прикладі справи «Рибка проти України») [26]. Оскільки встановлення вини відбувається шляхом обґрунтування такої позиції у рішенні і базується на аналізі доказів по справі, при цьому особа визнається винуватою у вчиненні правопорушення, але справа закривається на підставі ст. 38 КУпАП.

Обґрунтування позиції про наявність вини має місце у випадку, коли суд надав оцінку діям особи та у мотивувальній частині рішення вказав на вчинення особою правопорушення, з посиланням на підтвердження цього певними доказами (без їх аналізу і дослідження), або про наявність складу правопорушення в діях особи. При цьому, у рішенні не визнається вина особа, а лише вказується про закриття справи [25].

Проведений аналіз даного питання дає можливість дійти висновку, що вина особи при закритті провадження зі спливом строку накладення стягнення або не має аналізуватися взагалі, або має чітко встановлюватись із дотриманням всієї процедури, яким особа має визнаватись винуватою із закриттям провадження на підставі ст. 38 КУпАП. З метою усунення протиріч, які наявні у провадженні практики, доцільно внести зміни до КУпАП шляхом закріплення обов'язу суб'єкта, який розглядає адміністративну справу, встановлювати вину особи у справах про адміністративні правопорушення, у випадку закриття справи.

Ще одним дискусійним питанням у правозастосовній практиці є питання, пов'язане з труднощами або взагалі неможливістю визначити форму вини в окремих складах адміністративних правопорушень [191]. Прикладом наведеного може бути правопорушення зі спеціальним суб'єктом, як-то водій автомобіля. У випадку, коли, внаслідок того, що він не помічає певний дорожній знак чи розмітку, порушує правила дорожнього руху, у діях водія є ознаки складу адміністративного правопорушення, передбаченого КУпАП, утім в момент вчинення правопорушення, водій не усвідомлював протиправного характеру свого діяння, оскільки відволікся, тобто про умисел йтися не може [191].

Проте визначення необережної форми вини обумовлюється оцінкою ставлення правопорушника до наслідків вчиненого ним діяння, проте більшістю норм, зокрема ч. 2 ст. 122 КУпАП, наслідків в якості ознаки об'єктивної сторони не передбачено, тому не може бути кваліфікована необережна форма вини. Відповідно вина водія відсутня і у формі умислу, і у формі необережності [75].

У теорії адміністративного права традиційно умисел поділяється на два види: прямий і непрямий. Проте в сфері дорожнього руху розподілити дані види умислу в окремих випадках доволі проблематично. Виходячи з того, що законодавча конструкція визначень і умисної, і необережної вини належить лише до матеріальних складів адміністративних правопорушень, а більшість

складів адміністративних правопорушень у сфері дорожнього руху є формальними, тому визнавати вину доцільно виходячи з того, що при виконанні формальних складів умисел полягає в усвідомленні протиправності дій у даних обставинах і бажанні їх вчинити, навмисності протиправної поведінки [191].

Можна сказати, що більшість складів адміністративних правопорушень у сфері дорожнього руху не передбачає як ознаку будь-яку з форм вини, тому достатньо у таких випадках встановити лише вину як таку. Найчастіше вина матиме значення лише для диференціації відповідальності при накладанні адміністративного стягнення [191].

Згідно з КУпАП знання закону прямо впливає на встановлення вини, проте ст. 68 Конституції України незнання закону не звільняє від відповідальності. Тому окремі автори вказують на те, що принцип презумпції знання закону фактично суперечить принципу презумпції невинуватості [191].

Утім набуття спеціального статусу (наприклад водія), пов'язано переважно саме зі знанням певних правових норм, тому для визначення вини варто застосовувати принцип презумпції усвідомлення протиправності діяння.

З огляду на наявність презумпції усвідомлення протиправності діяння та формальність більшості складів адміністративних правопорушень у сфері дорожнього руху, перевагу у визначенні вини спеціального суб'єкта законодавець віддає вольовому моменту. Проте інтелектуальний момент не повинен відкидатися взагалі, оскільки саме його наявність дає можливість відмежувати правопорушення від протиправних діянь, вчинених у стані неосудності [75].

Зважаючи на наведене, потребує найскорішого врегулювання зазначеного питання на законодавчому рівні шляхом внесення відповідних змін до КУпАП.

2.3 Вина юридичної особи як елемент адміністративно-деліктних правовідношень

Теоретичне осмислення юридичної категорії вини щодо юридичних осіб вже традиційно викликає широку як наукову дискусію, так і дискусію серед юристів-практиків. Узагальнюючи наявні точки зору та чисельні наукові погляди щодо розуміння вини юридичної особи як елемента деліктних правовідносин, їх можна звужити до двох концептуальних підходів: психологічного підходу та підходу «поведінської теорії».

Якщо більш детально дослідити перший підхід вчених, які розуміють вину як психічне відношення особи до своєї поведінки, зокрема протиправної. Цей підхід викликав низку критичних зауважень [85, с. 55; 31, с. 15]

Проте прихильники цієї теорії обґрунтовують, що діяльність юридичної особи виражається через дії людей (рішення органів, правочини представників, дії учасників і працівників), а відповідно психічне ставлення цих людей і варто визнавати змістом вини юридичної особи [32].

У спеціальній літературі головним недоліком психологічної теорії вини визначається в тому, що її прибічники фактично ототожнюють поняття вини, як правової категорії з поняттям вини, як категорія психології [31, с. 30–31].

Разом з тим окремими авторами вказується, що підхід, згідно якого вина визначається як психічне ставлення «суперечить функціям цивільно-правової відповідальності, яка не передбачає ані оцінки особистості правопорушника, ані покарання його як особи, а натомість спрямована винятково на відшкодування шкоди, завданої кредитору за рахунок суб'єкта відповідальності» [85, с. 55].

Протилежний підхід у розумінні вини юридичної особи становить «поведінська теорія». Згідно цієї теорії при визначенні вини використовується абстрактна модель очікуваної поведінки у конкретній ситуації розумного і добросовісного суб'єкта. Цей підхід обґрунтовано тим, що особа визнається

невинуватою, якщо за умови того ступеня обачності, яка від неї вимагалась, вона здійснила всі заходи належного виконання зобов'язання [83].

Вина – це невжиття особою хоча б одного із залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання [31, с. 39].

Для визначення ознак адміністративного делікту, що тягне відповідальність юридичної особи, вимагається, щоб таке правопорушення було вчинено належним органом, який діє відповідно до наданих йому повноважень і в належній формі. Інші дії доцільно кваліфікувати як вчинені особами, які беруть в них участь, проте не діями самої юридичної особи. Тому, оскільки через органи діє сама юридична особа, то будь-який делікт за її участю породжує для неї обов'язок відшкодування шкоди як відповідальність за власну вину [171, с. 16].

Варто вказати, що чинне законодавство щодо юридичної особи, не визнає її суб'єктом адміністративного правопорушення, зокрема подібного підходу не закріплено в КУпАП. Національне законодавство регламентуюче адміністративну відповідальність юридичних осіб на сучасному етапі не достатньо розроблене та є не кодифікованим й розрізненим.

Саме тому у професійних колах точаться дискусії щодо розуміння вини юридичної особи у вчиненні адміністративного правопорушення. Найбільш широкої підтримки знайшов підхід щодо розуміння вини юридичної особи, як невиконання юридичною особою зусиль, які допускаються і вимагаються законодавством, для виконання покладених на неї обов'язків, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність, а також як невикористання наданих прав і можливостей для усунення причин адміністративного правопорушення [32].

У зв'язку з наведеним важливо вказати, що можливість адміністративної відповідальності юридичних осіб ніколи не заперечувалася науковцями у сфері адміністративного права. Згідно з історією, у вітчизняній науці та правотворчій практиці чітко можна виділити етапи виникнення та розвитку праць про адміністративну відповідальність юридичних осіб.

Перший етап пов'язаний з виникненням та визначенням адміністративної відповідальності юридичних осіб в Україні. За цей час законодавцями було прийнято багато нормативних актів, які встановлювали адміністративну відповідальність юридичних осіб. Наприклад, Постанова Ради Народних Комісарів Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) від 17.10.1921 р. «Про реквізицію та конфіскацію майна осіб та об'єднань». Не можна не згадати і про Кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – УРСР).

Глава 3 цього нормативно-правового акта складається з двох підрозділів. Перша називається «Заходи адміністративного впливу, що застосовуються за порушення обов'язкових постанов», друга має назву «Заходи адміністративного впливу, що застосовуються при нечастому порушенні закону». Правила першого передбачали адміністративну відповідальність фізичних осіб, правила другого передбачали відповідальність фізичних та юридичних осіб [195].

Також про адміністративну відповідальність юридичних осіб йшлося в главі 4 КпАП УРСР, де юридична особа визначена як суб'єкт адміністративної відповідальності. Положеннями глави 5 встановлено вид адміністративного стягнення як заподіяння коштів зобов'язаної особи, а також надав адміністративні правопорушення, за вчинення яких застосовано стягнення. Стаття 162 глави 5 встановлює: «Сума коштів, витрачених на виконання необхідних робіт для усунення недбалості, стягується з фізичних осіб і організацій за рахунок коштів цих робіт в судовому порядку». Також таке адміністративне стягнення, як конфіскація, могло бути застосовано до юридичної особи відповідно до підрозділу 4 глави 6 КпАП УРСР [195].

Другий етап розпочався з постанови Президії Верховної Ради УРСР від 21 червня 1961 року «Про подальше обмеження застосування штрафів, накладених згідно з адміністративним наказом» [164].

У цьому Указі наголошується, що адміністративна відповідальність юридичних осіб має бути замінена особистою відповідальністю їх керівників

та посадових осіб. На той час це було розумним рішенням, адже запровадження економічних санкцій органами державної влади щодо державних підприємств, які не завжди були зацікавлені в кінцевих результатах своєї діяльності, було неефективним.

Обмежуючи застосування адміністративної відповідальності юридичних осіб, постанова поставила питання про ефективність та доцільність її подальшої реалізації. Переважна більшість науковців визнавала існування адміністративної відповідальності юридичних осіб [204].

Третій етап включає в себе прийняття Основ законодавства СРСР про адміністративні правопорушення [93], а потім на основі зазначеного документа був прийнятий Кодекс Української РСР про адміністративні правопорушення.

Ці нормативні акти не заперечували можливості притягнення до адміністративної відповідальності, більше того, в Указі Президії Верховної Ради УРСР від 19 лютого 1981 року окремо підкреслювалося, що набрання чинності Основами законодавства про адміністративні правопорушення не впливає на чинні законодавчі документи про відповідальність юридичних осіб в адміністративному порядку [163].

При цьому Кодекс УРСР про адміністративні правопорушення встановив, що відповідальність покладається лише на фізичних осіб. Такий суб'єктивний склад можна розглядати як один із критеріїв, що дозволяють відрізнити адміністративну та цивільну відповідальність один від одного.

Четвертий етап цілком можна назвати українським етапом. Розвиток правових інститутів в Україні тісно пов'язаний з еволюцією суспільних відносин, змінами в економічній і політичній структурі суспільства, національним законодавством, що почалися після здобуття Україною незалежності та триває до сьогодні [102].

Найважливішим атрибутом адміністративної відповідальності юридичних осіб є застосування адміністративних стягнень до юридичних осіб за адміністративні правопорушення [102].

Основні ознаки адміністративної відповідальності юридичних осіб практично не відрізняються від атрибутів цього виду відповідальності фізичних осіб. Юридична особа як фізична особа може бути притягнута до адміністративної відповідальності після вчинення адміністративного проступку (правопорушення), тобто незаконного, винного, суспільно шкідливого порушення правил, які вчиняються державою.

Порівнюючи адміністративне правопорушення, вчинене юридичною особою та фізичною особою, на наш погляд, вони мають деякі відмінності. Це одна з причин того, що правові норми про відповідальність юридичних осіб не були включені до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Вони пов'язані саме з характером правопорушника, суб'єктом проступку і суб'єктивною стороною правопорушення.

Підставою адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення (делікт). Підставами юридичної відповідальності юридичних осіб є наявність системи правових норм, які вводять адміністративну відповідальність (нормативна база), факт правопорушення (фактична підстава) і акт (документ) компетентного суб'єкта накладення конкретних стягнень (процесуальна основа) [15].

На думку деяких дослідників, визначення підстави для визначення юридичної особи суб'єктом адміністративних проступків на рівні законодавства Кодексу України про адміністративні правопорушення зупинять існуючі наукові дискусії, дозволять своєчасно та ефективно протидіяти адміністративним правопорушенням [101].

Накладення адміністративних стягнень на юридичних осіб призводить до виникнення для них негативних фінансових або організаційних наслідків. Ця ознака збігається з аналогічною ознакою адміністративної відповідальності фізичних осіб, хоча види стягнень різні. Наприклад, види фінансових санкцій, які застосовуються саме до юридичних осіб, починають бути більш різноманітними.

Специфіка адміністративної відповідальності юридичних осіб пов'язана з особливостями правової природи юридичної особи як учасника правовідносин. Загальні ознаки адміністративної відповідальності юридичних та фізичних осіб підкреслюють ті особливості, відмінності, які притаманні адміністративній відповідальності юридичних осіб.

Перш за все, суб'єктом цієї відповідальності є юридична особа, тобто суспільне утворення, яке має одну важливу ознаку, яка вирізняє його з-поміж інших.

Цією ознакою є правосуб'єктність, тобто здатність мати права і брати на себе певні юридичні обов'язки, а отже, бути суб'єктом не тільки суспільних, а й правовідносин.

Правоздатність юридичної особи виникає з моменту її утворення, тобто державної реєстрації (внесення до державного реєстру), і припиняється її припинення шляхом ліквідації або реорганізації з моменту виключення з державного реєстру.

Аналіз чинного законодавства дає можливість наполягати на тому, що в Україні юридичні особи мають особливу правоздатність, особливістю якої є те, що вона обмежена метою, завданнями діяльності, які визначені на момент створення юридичної особи та зафіксовані в її установчих документах.

Існує група правопорушень, які можуть бути вчинені тільки юридичною особою, яка відноситься до одного конкретного виду. Так, Законом України «Про громадські об'єднання» встановлено види адміністративних правопорушень, які можуть допускатися лише політичними партіями та громадськими організаціями. Тому, відповідальність за такі правопорушення можуть нести тільки організації або підприємства, а не установа, що є відображенням в адміністративному праві категорії «специфічна правосуб'єктність юридичних осіб».

На думку вчених, у світі розвивається тенденція до визнання загальної правоздатності юридичних осіб, яка дорівнює правоздатності людини [156]. Такий підхід, на нашу думку, сприятиме оптимізації відповідальності

фізичних та юридичних осіб, удосконаленню чинного законодавства у цій сфері та практики його реалізації.

Крім того, наявність дієздатності юридичних осіб не створює автоматично механізму, який би надавав їм можливість безпосередньо брати участь у правовідносинах. Юридична особа є цілісним колективним утворенням, і воно реалізує невід'ємні права та обов'язки, здійснюючи певні дії конкретних осіб, які призводять до наслідків для всього колективу.

Разом з тим, штрафні санкції, які застосовуються до юридичних осіб у разі притягнення їх до адміністративної відповідальності, мають негативні наслідки не тільки безпосередньо для колективного формування щодо предмета відповідальності, а й опосередковано перекладаються на засновників цього формування.

Це пов'язано з тим, що правопорушення, які вчиняються юридичною особою у звичайному порядку, повинні сприяти досягненню її мети, а досягнення цієї мети має задовольняти інтереси окремих засновників. Примусове стягнення юридичної особи завдає її засновникам певних прямих і непрямих збитків.

Слід також зазначити, що максимальна ефективність адміністративної відповідальності юридичних осіб досягається її поєднанням з адміністративною відповідальністю фізичних осіб, особливо посадових осіб. У цій комбінації перша передбачає виключення негативних наслідків правопорушення, а друга створює негативні наслідки для безпосереднього винуватця.

У багатьох країнах юридичні особи можуть бути санкціоновані не тільки за адміністративні порушення, а й за злочини, вчинені їх керівниками (або працівниками) в деяких випадках [242].

Існування корпоративної відповідальності є добре відомим явищем у Бельгії, Чехії, Франції, Німеччині, Італії, Люксембурзі, Нідерландах, Румунії, Словаччині, Іспанії, Великій Британії [209].

В Італії адміністративна відповідальність юридичних осіб за правопорушенні, вчинені особою, яка має функції представництва, адміністрації або суб'єкта управління, є третім видом відповідальності, оскільки ця особа діє в інтересах юридичних осіб [219].

Врахування особливостей підтверджує існування адміністративної відповідальності юридичних осіб як одного з підвидів юридичної відповідальності. Історія розвитку адміністративної відповідальності юридичних осіб в Україні, чинне законодавство з цього питання дозволяють визначити особливості та особливості цього виду юридичної відповідальності, який має всі основні ознаки адміністративної відповідальності.

В українському законодавстві цей вид відповідальності існує ще з часів нової економічної політики (НЕП). За час свого існування вона зазнала багато змін і трансформацій, але завжди розглядалася як форма примусу, як інструмент державного управління.

Особливо важлива роль цього інструменту у сфері адміністрування господарської діяльності, оскільки виконання адміністративних стягнень суттєво впливає на стан суб'єктів підприємництва.

Слід також зазначити, що максимальна ефективність досягається за рахунок поєднання адміністративної відповідальності юридичних та фізичних осіб, особливо посадових осіб.

У сфері науки адміністративного права прийнято говорити про систему нормативно-правових актів, що встановлюють адміністративну відповідальність. Адміністративна відповідальність фізичних осіб регулюється різними нормативно-правовими актами, і Кодекс України про адміністративні правопорушення займає серед них центральне місце.

Як обґрунтовується у спеціальній літературі, сукупність чинних законодавчих актів, що регулюють адміністративну відповідальність юридичних осіб, може здійснюватися двома способами.

Перший спосіб – це включити до Кодексу України про адміністративні правопорушення нормативні акти про адміністративну відповідальність

юридичних осіб, але не як формальне включення до його Особливої частини кількох складів правопорушень, суб'єктом яких є юридична особа, а шляхом визначення механізму примусового стягнення шляхом врегулювання порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення, вчинені юридичними особами.

Інший пропонує об'єднати норми, що регулюють адміністративну відповідальність юридичних осіб, в окрему систему для того, щоб було розроблено та прийнято окремий закон загального характеру, який би містив усі засади адміністративної відповідальності юридичних осіб.

Такий підхід допоможе внести ряд загальних положень щодо адміністративної відповідальності юридичних осіб, але не вимагатиме одночасної кодифікації всіх прямо встановлених норм відповідальності юридичних осіб, які вже перевірені на практиці.

Крім того розробка та прийняття нормативно-правового акта видається простішим завданням, ніж кодифікація всіх норм про адміністративну відповідальність юридичних осіб шляхом включення їх до Кодексу України про адміністративні правопорушення, що, окрім вищезазначеного розвитку, потребуватиме ще й детального узгодження нових та існуючих норм.

Прийняття окремого закону про адміністративну відповідальність юридичних осіб не виключає можливості майбутньої кодифікації та включення до Кодексу викладених у ньому положень. Таким кодексом може бути Кодекс України про адміністративні правопорушення або спеціальний Кодекс про адміністративну відповідальність юридичних осіб. Закон дозволить проводити таку кодифікацію більш ефективно та виважено, проводячи попередню апробацію нових основоположних положень перед включенням їх до єдиного фундаментального акта [204].

Оскільки участь юридичних осіб у суспільних відносинах постійно розширюється, все частіше виникають питання щодо їх відповідальності за вчинення протиправних дій [243]. Основним принципом адміністративного права у країнах континентальної Європи, таких наприклад як Німеччина, є

принцип, згідно з яким адміністративна відповідальність приписується тільки фізичним особам, а не юридичним особам, відповідно до принципу «*societas delinquere non potest*», згідно з яким юридичні особи не можуть стати суб'єктами такої відповідальності

Цей принцип ґрунтується на переважаючій точці зору, згідно з якою юридичні особи вважаються суб'єктами прав та обов'язків лише юридичною фікцією, оскільки їхня воля виражається через дії та бездіяльність їхніх органів. Крім того, відповідно до основоположного принципу вини за законодавством умовою притягнення до адміністративної відповідальності є можливість приписати діяння його винуватцю.

Однак ризик порушення правових благ в результаті дій юридичних осіб, а також складність визначення відповідальних фізичних осіб зумовлюють необхідність прийняття положень, які накладатимуть на юридичних осіб ефективні, пропорційні та стримуючі санкції.

Крім того, у випадках, коли фізичні особи діють від імені або в інтересах юридичної особи, не можна вважати, що вона не несе відповідальності.

Варто вказати, що на рівні ЄС було прийнято кілька законодавчих ініціатив щодо відповідальності юридичних осіб. ЄС надав державам-членам можливість вибору засобів досягнення поставлених цілей, оскільки держави самі визначали характер санкцій, що накладаються на юридичних осіб, тобто чи будуть вони мати кримінальний, адміністративний або цивільний характер.

Після набрання чинності Лісабонським договором та надання ЄС прямої законодавчої компетенції на підставі пункту 1 та 2 статті 83 (Договір про функціонування ЄС), не лише визначають переслідувану мету, а й формувати мінімальний зміст нормативних положень.

Система адміністративної відповідальності юридичних осіб вже була передбачена в кількох Рамкових рішеннях і, враховуючи, що тепер вона може бути включена до нормативної сфери дії Директив, вона створює проблеми сумісності з правовими системами багатьох держав, таких як наприклад України, оскільки є несумісною з фундаментальним принципом вини.

Рамкові рішення були поступово замінені Директивами, які, хоча і могли б надати визначеного характеру відповідальності юридичних осіб, утім вирішили не визначати характер цієї відповідальності, залишаючи рішення національному законодавцю.

Тому законодавець ЄС, усвідомлюючи заперечення, які будуть висунуті деякими державами-членами, вирішив не робити акцент на запровадженні адміністративної відповідальності юридичних осіб обов'язковим.

Варто вказати, що серед держав-учасниць Греція є однією з країн жорстко дотримуючись доктрини «*societas delinquere non potest*» і в більшості випадків передбачає накладення адміністративних санкцій проти юридичних осіб. Грецький законодавець, як правило, вибирає для визначення правопорушення дії або бездіяльність представників юридичних осіб і таким чином закріплює конкретні діяння, вчинення яких передбачає наявність у правопорушника статусу представника або керівника юридичної особи.

Практика, якої дотримується законодавець при включенні нормативно-правових актів ЄС, також є такою самою. Релевантними прикладами є Закон № 1882/1990 про несплату боргів державі, Закон № 2523/1997 про податкові правопорушення, Закон № 2960/2001 про митні правопорушення, Закон № 3959/2011 про захист вільної конкуренції тощо.

У таких випадках адміністративні стягнення накладаються на юридичних осіб за умови, що правопорушення вчинено фізичною особою, яка є представником або керівником. Адміністративні покарання, які зазвичай накладаються, - це штрафи, тимчасове відкликання або анулювання ліцензії на підприємницьку діяльність, публікація в пресі накладених санкцій і виключення з державних виплат, субсидій або тендерів.

У багатьох випадках ці адміністративні стягнення є вкрай обтяжливими для юридичної особи, тобто накладають надзвичайно високі штрафи. Однак у будь-якому випадку вони не можуть розглядатися як такий же стримуючий фактор, як і накладення кримінального покарання.

Крім того, коли адміністративне стягнення може розглядатися як «приховане покарання» через його суворість, процедура його виконання повинна супроводжуватися правовими гарантіями, які надаються у кримінальному провадженні, на що вказує Європейський суд з прав людини.

Існують окремі положення про адміністративну відповідальність юридичних осіб за грецьким правом. Зокрема стаття 4 Закону № 4042/2012 щодо охорони навколишнього природного середовища передбачає відповідальність юридичних осіб, якщо правопорушення вчинено в інтересах юридичної особи особою, яка займає керівну посаду, незалежно від того, діє вона індивідуально чи як член органу юридичної особи, а також у разі відсутності контролю чи нагляду з боку цієї особи і, таким чином, стало можливим вчинення правопорушення в інтересах юридичної особи.

Проте окремі автори вказують, що на відміну від зазвичай низького стримуючого ефекту адміністративних стягнень, застосування кримінальних санкцій є більш ефективним за своєю загальною превентивною функцією. І особливо, якщо врахувати складність визначення фізичної особи, яка повинна нести відповідальність за злочин, головним чином через внесок більшої кількості керівників у корпоративний позов, з якого виник цей акт, стає зрозумілим, що прийняття кримінальної відповідальності для самої юридичної особи є необхідним. У правових системах США та Англії зазначені підстави призвели до запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб [264].

Варто вказати, що у національному законодавстві наразі вина юридичної особи знайшла своє закріплення. Прикладом доцільно навести зміни до Податкового кодексу України, які були внесені з 1 січня 2021 року, якими запроваджено притягнення платника податків до матеріальної відповідальності за вчинення податкових правопорушень у разі наявності вини в його діях у випадках, передбачених Податковим кодексом України.

Зокрема, п. 109.1 ст. 109 визначає податкове правопорушення як незаконне, винне (у випадках, прямо передбачених кодексом) дію (дію або

бездіяльність) платника податків (у тому числі прирівняних до нього осіб), контролюючих органів та/або їх посадових осіб (посадових осіб), інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених Податковим кодексом України.

П. 109.3 ст. 109 Податкового кодексу України наведено перелік випадків, у яких встановлення контролюючими органами вини особи є необхідною умовою для притягнення її до матеріальної відповідальності за вчинення податкового правопорушення.

До 1 січня 2021 року п. 109.1 ст. 109 Податкового кодексу України визначали податкові правопорушення як «протиправні дії (дії або бездіяльність) платників податків, податкових агентів та/або їх посадових осіб, а також посадових осіб регулюючих органів, що призвели до недотримання або неналежного виконання вимог цього Кодексу та інших законодавчих актів, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи».

Порівняння обох версій п. 109.1 ст. 109 Податкового кодексу України дозволяє зробити висновок, що їх головною відмінністю у визначенні «податкове правопорушення» є введення такої складової, як вина платника податків.

Так, до 1 січня 2021 року національне податкове законодавство передбачало відповідальність без встановлення вини платника податків (як обов'язковий елемент податкового правопорушення у наведених випадках), що призводило до застосування фінансових санкцій у разі доведення правопорушення. Як би там не було, деякі вчені вважають, що безневинна відповідальність прямо суперечить цілям, функціям і принципам юридичної відповідальності. Таким чином, невинна відповідальність породжує у громадян зневагу до закону та відповідних органів державної влади [203].

Особливе значення розуміння вини набуває в контексті відповідальності юридичних осіб. Цей аспект викликав бурхливі дискусії серед радянських вчених, представників загальної теорії права, цивільного та адміністративного права.

Зокрема, так званий об'єктивний підхід до визначення вини (поняття об'єктивної провини або поведінкова концепція) притаманний англо-американському та континентальному праву. Аналіз спеціальної літератури свідчить, що в загальному праві та в німецькому праві поняття об'єктивної вини домінує в юридичній практиці, зокрема, при здійсненні правосуддя [240, с. 130].

Грунтовне вивчення вини як умови деліктної відповідальності в країнах англо-американської правової сім'ї, вказує на те, що філософським підґрунтям і вихідним пунктом юридичного тлумачення вини в англо-американських юрисдикціях є твердження про те, що вина юридично відрізняється від вини в морально-етичному сенсі.

Виходячи з таких філософських витоків, англійські вчені відзначають, що почуття провини – це відхилення від стандарту хорошої поведінки, а не психічне ставлення до дії [257, с. 63-86].

Наприклад, Д. Флемінг підкреслює: «Ми повинні виходити з того, що почуття провини - це не психічне почуття, а спосіб поведінки, який не відповідає відповідним стандартам, встановленим в суспільстві» [220, с. 105].

У законодавстві Великобританії і США такою нормою розсудливості, яка повинна бути метою поведінки, вважається «поведінка розумної людини». Інтелігентна людина – абстрактне поняття, яке використовують судді, порівнюючи поведінку кожного окремого підсудного зі стандартом поведінки цього абстрактного розумного людини. Це так званий тест, в якому основна відповідь на питання: «Як би поведилася розумна людина в даній ситуації?». [224, с. 37].

У Сполучених Штатах платник податків звільняється від відповідальності, якщо є докази того, що особа вжила належних запобіжних заходів і розсудливості у веденні бізнесу, тобто відповідність моделі поведінки, обраної особою, яка має право на підприємницьку діяльність.

Таким чином, порушення законодавства сталося за обставин, що не залежать від платника податків. Розумність поведінки і добросовісність для

цих цілей визначається окремо в кожному конкретному випадку [241, с. 104]. Іншими словами, вина розглядається як невжиття запобіжних заходів, до яких розумна людина вдалася би за тих самих обставин.

У Податковому кодексі України не закріплено поняття вини, але п. 112.2 ст. 112 ПКУ зазначено, що особа, у тому числі й юридична особа, вважається винною у вчиненні правопорушення, якщо встановлено, що вона мала можливість дотримуватися норм і правил, за порушення яких Податковий кодекс України покладає відповідальність, але не вжив достатніх заходів, щоб їх дотримуватися.

Заходи, вжиті юридичною особою для дотримання норм податкового законодавства, вважаються достатніми, якщо контролюючий орган не довів, що, вчинивши певні дії або бездіяльність, за які передбачена відповідальність, юридична особа діяла необґрунтовано, недобросовісно та без належної обачності.

Іншими словами, можливість для юридичної особи дотримуватися норм і правил, за які Податковим кодексом України накладена відповідальність, але невжиття достатніх заходів для їх дотримання діями, які можуть бути віднесені до категорії неправомірних, несправедливих та без належної обачності, за умови, що контролюючий орган доведе вчинення юридичною особою податкового правопорушення.

Вченими обґрунтовується, що вина як елемент адміністративного правопорушення є формою поведінки правопорушника. Таке розуміння вини в адміністративному праві кардинально відрізняється від змісту поняття вини як інституту кримінального права.

Ключ до розуміння вини у кримінальному праві полягає в тому, щоб зрозуміти, чи усвідомлювала особа характер свого діяння і чи передбачала вона або могла передбачити його наслідки, що фактично унеможлиблює визнання юридичної особи суб'єктом кримінальної відповідальності.

Натомість наявність вини юридичної особи у вчиненні адміністративного правопорушення визначається зовнішніми ознаками

самого діяння і не потребує з'ясування ставлення правопорушника до своїх дій.

Таким чином, вина в адміністративному праві є елементом об'єктивної частини складу адміністративного правопорушення, а не його суб'єктивною частиною. Саме такий підхід можна знайти й у спеціальній літературі [105].

Отже, аналіз норм законодавства дає підстави зробити висновок, що вина як елемент адміністративного правопорушення виражається в моделі поведінки правопорушника та характеризує його дії як такі, що не відповідають встановленим критеріям у конкретних випадках, передбачених чинним законодавством, що узгоджується з поняттям поведінкової (об'єктивної) вини.

Відповідно вина юридичної особи як елемент адміністративно-деліктних правовідносин визначається об'єктивною складовою адміністративного правопорушення, тому при доведенні вини важливі об'єктивні обставини адміністративного правопорушення, а не суб'єктивне ставлення юридичної особи до правопорушення.

Слід також зазначити, що чинне законодавство закріплює поняття (тлумачення цих понять не передбачено), які є основними критеріями при доведенні вини юридичної особи як однієї з обов'язкових умов для притягнення його до адміністративної відповідальності.

Сукупність взаємопов'язаних оціночних понять «розумність», «добросовісність», «належна обачність» тощо є підставою для висновку про те, чи було вжито юридичною особою достатніх заходів для запобігання вчиненню правопорушення (маючи можливість дотримуватися норм і правил), але недостатньо лише висновку, що наприклад контролюючий орган зобов'язаний надати переконливі докази вини.

Зокрема постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 14 січня 2020 року у справі № 826/16482/15/ встановлено, що добросовісність дій платника податків відповідає діям, вчиненим ним у господарських цілях.

Відповідно, платник податків, крім оцінки комерційної привабливості умов договору, повинен враховувати ризики, які свідчать про недобросовісність контрагента, а його дії повинні відповідати економічній меті (Постанова Верховного суду від 14.01.2020 у справі № 826/16482/15/).

Підсумовуючи вищевикладене варто вказати, що відповідно до положень чинного законодавства вина як елемент адміністративного правопорушення виражається в моделі поведінки правопорушника і характеризує його дії як такі, що не відповідають критеріям, передбаченим законодавством, що узгоджується з розумінням поведінкової теорії.

Відповідно вина юридичної особи визначається об'єктивною стороною адміністративного правопорушення, тому при її доведенні важливі об'єктивні обставини адміністративного правопорушення, а не суб'єктивне ставлення юридичної особи до правопорушення.

Поєднання понять «добросовісність» та «належна обачність» є підставою для висновку про те, чи було вжито юридичною особою достатніх заходів для запобігання вчиненню адміністративного правопорушення, доводячи свою винуватість.

Таким чином, вина юридичної особи розглядається як невжиття запобіжних заходів, до яких вдалася б «особа, яка підлягає відповідальності» в тих самих обставинах. При цьому поняття «добросовісність», «належна обачність», «обережність» взаємопов'язані і визначають особливості поведінки «розумної людини», яка використовується як відповідний еталон обачності і може вважатися метою належної поведінки особи [257].

Надання суб'єктам владних повноважень дискреційних повноважень щодо оцінки дій юридичної особи щодо доведення її вини, виходячи з критеріїв надійності, добросовісності та належної обачності, можна розглядати як необхідну відповідь держави на виклики сьогодення. Водночас, такий підхід потребує балансу між спроможністю держави виконувати свої завдання та функції та дотриманням законних прав та інтересів юридичних осіб.

Висновки до розділу 2

1. Констатовано, що поняття вини в західно-європейському деліктному праві ґрунтується на двох елементах: свободі та розумності. Коли правозастосовувач приходить до висновку про вину особи, це означає, що особа могла уникнути заподіяння шкоди, якби поведився як розумна людина. Іншими словами, поняття вини означає, що деліктодавець мав вибір, тобто що існувало кілька доступних альтернатив, принаймні одна з яких не завдала б шкоди і була розумною.

2. Вказано, що у більшості країн Східної Європи, Україна не є виключенням, концепція вини та в цілому розуміння адміністративного делікту було сформовано в середині ХХ ст. та містила такі ознаки:

- 1) протиправність – правопорушення прямо передбачено в законі;
- 2) винність – воно повинно бути вчинене умисно або з необережності;
- 3) правопорушення посягає на охоронювані законом об'єкти;
- 4) адміністративна караність – адміністративними правопорушеннями можуть бути визнані тільки такі діяння, за які передбачені заходи адміністративного стягнення.

3. Доведено, що зарубіжний досвід правозастосування вини у адміністративно-деліктних правовідносин хоч і обґрунтовує елементи ситуації вільного вибору, проте показує, що ці елементи не є достатніми для визначення вини.

На підставі наведеного запропоновано доповнити існуючий підхід до інституту вини ще одним елементом, а саме: особа винувата, якщо заподіяння шкоди було вчинено в ситуації, коли кількість доступних альтернатив склала не менше двох варіантів, і хоча б один з цих варіантів був законним.

4. Проведений аналіз судової практики показав, що поєднання закриття справи з одночасним визнанням вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення є взаємовиключними рішеннями, і прийняття таких двох взаємовиключних рішень в одній постанові про закриття

справи свідчить про порушення права людини на справедливий суд, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Вказано, що за правилами статті 284 КУпАП рішенням, що доводить вину особи, є постанова про накладення адміністративного стягнення або застосування заходів впливу, умовою якої є визначення вини. Отже, наявність або відсутність вини встановлюється саме під час здійснення провадження у справі про адміністративне правопорушення.

Констатовано, що вина осіб, що притягуються до адміністративної відповідальності, не встановлюється у справах, у яких провадження закривається. Таким чином, під час закриття провадження у справах про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених статтею 38 КУпАП, вина особи не встановлюється [189].

5. Вказано, що вина особи при закритті провадження зі спливом строку накладення стягнення або не має аналізуватися взагалі, або має чітко встановлюватися із дотриманням всієї процедури, яким особа має визнаватися винуватою із закриттям провадження на підставі ст. 38 КУпАП [189].

З метою усунення протиріч, які наявні у праозастосовній практиці, запропоновано внести зміни до КУпАП шляхом закріплення обов'язку суб'єкта, який розглядає адміністративну справу, встановлювати вину особи у справах про адміністративні правопорушення, у випадку закриття справи.

6. Вказано, що одним із дискусійних питань у правозастосовній практиці є питання, пов'язане з труднощами або взагалі неможливістю визначити форму вини в окремих складах адміністративних правопорушень.

Констатовано, що у теорії адміністративного права традиційно умисел поділяється на два види: прямий та непрямий. Проте в сфері дорожнього руху розподілити дані види умислу в окремих випадках доволі проблематично. Виходячи з того, що законодавча конструкція визначень і умисної, і необережної вини належить лише до матеріальних складів адміністративних

правопорушень, а більшість складів адміністративних правопорушень у сфері дорожнього руху є формальними, тому визнавати вину доцільно виходячи з того, що при виконанні формальних складів умисел полягає в усвідомленні протиправності дії у даних обставинах і бажанні їх вчинити, навмисності протиправної поведінки. Зроблено висновок, що окреслене питання потребує найскорішого врегулювання на законодавчому рівні шляхом внесення відповідних змін до КУпАП.

7. Вказано, що чинне законодавство щодо юридичної особи, не визнає її суб'єктом адміністративного правопорушення, зокрема подібного підходу не закріплено в КУпАП.

Зазначено, що національне законодавство регламентуюче адміністративну відповідальність юридичних осіб на сучасному етапі не достатньо розроблене та є не кодифікованим й розрізненим. Саме тому у професійних колах точаться дискусії щодо розуміння вини юридичної особи у вчиненні адміністративного правопорушення.

Констатовано, що найбільш широкою підтримки знайшов підхід щодо розуміння вини юридичної особи, як невиконання юридичною особою зусиль, які допускаються і вимагаються законодавством, для виконання покладених на неї обов'язків, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність, а також як невикористання наданих прав і можливостей для усунення причин адміністративного правопорушення.

У зв'язку з наведеним вказано, що можливість адміністративної відповідальності юридичних осіб ніколи не заперечувалася науковцями у сфері адміністративного права.

Виділено етапи виникнення та розвитку інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб:

1) Перший етап (1921-1961) пов'язаний з виникненням та визначенням адміністративної відповідальності юридичних осіб;

2) Другий етап (1961-1981), на якому адміністративна відповідальність юридичних осіб була замінена особистою відповідальністю їх керівників та посадових осіб;

3) Третій етап (1981-1991), на якому було встановлено, що відповідальність покладається лише на фізичних осіб;

4) Четвертий етап (1991-по теперішній час), на якому найважливішим атрибутом адміністративної відповідальності юридичних осіб є застосування адміністративних стягнень до юридичних осіб за адміністративні правопорушення.

8. Зазначено, що максимальна ефективність адміністративної відповідальності юридичних осіб досягається її поєднанням з адміністративною відповідальністю фізичних осіб, особливо посадових осіб. У цій комбінації перша передбачає виключення негативних наслідків правопорушення, а друга створює негативні наслідки для безпосереднього винуватця.

9. Обґрунтовано, що вина як елемент адміністративного правопорушення є формою поведінки правопорушника. Таке розуміння вини в адміністративному праві кардинально відрізняється від змісту поняття вини як інституту кримінального права.

Вказано, що ключ до розуміння вини у кримінальному праві полягає в тому, щоб зрозуміти, чи усвідомлювала особа характер свого діяння і чи передбачала вона або могла передбачити його наслідки, що фактично унеможлиблює визнання юридичної особи суб'єктом кримінальної відповідальності. Натомість наявність вини юридичної особи у вчиненні адміністративного правопорушення визначається зовнішніми ознаками самого діяння і не потребує з'ясування ставлення правопорушника до своїх дій.

Таким чином зроблено висновок, що вина в адміністративному праві є елементом об'єктивної частини складу адміністративного правопорушення, а не його суб'єктивною частиною.

10. Зроблено висновок, що вина як елемент адміністративного правопорушення виражається в моделі поведінки правопорушника та характеризує його дії як такі, що не відповідають встановленим критеріям у конкретних випадках, передбачених чинним законодавством, що узгоджується з поняттям поведінкової (об'єктивної) вини. Відповідно вина юридичної особи як елемент адміністративно-деліктних правовідносин визначається об'єктивною складовою адміністративного правопорушення, тому при доведенні вини важливі об'єктивні обставини адміністративного правопорушення, а не суб'єктивне ставлення юридичної особи до правопорушення.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявляється в розкритті сутності та змісту вини у адміністративно-деліктних правовідносинах. За результатами дисертаційного дослідження сформульовано такі основні висновки:

1. Визначено, що питання вини є предметом наукових дискусій та наукових пошуків представниками як загальнотеоретичної правової науки, так і представниками галузевих юридичних наук, зокрема, у сфері кримінально-правових досліджень, фінансово-правових досліджень, досліджень з питань регулювання відносин у сфері містобудування, цивільно-правових та господарських наукових праць.

2. Визначено, що в межах адміністративно-правових відносин реалізується економічний та соціальний зміст взаємодії, підкреслюючи важливість балансу між ефективністю, справедливістю та процесуальною доцільністю. Обґрунтовано, що економічність адміністративно-деліктних відносин проявляється як: їх зумовленість суспільною потребою, що розуміється як менша суспільна шкідливість адміністративно-деліктних відносин порівняно із кримінально-правовими відносинами; баланс між ефективністю та вартістю, що виявляється у забезпеченні ефективності адміністративно-деліктного провадження, що призводить до припинення протиправної діяльності та відшкодування завданої шкоди; процесуальна економія, яка повинна бути збалансованою, тобто забезпечувати ефективний контроль і відповідальність без надмірних витрат; дотримання балансу витрат; розумність строків адміністративних проваджень; їх публічний характер, що пов'язується із наявністю правил, що зумовлюють обов'язок переслідування та покарання, забезпечує виявлення та врегулювання порушень; врахування волі потерпілої особи, зокрема, в разі порушення приватного інтересу в адміністративно-деліктних відносинах.

3. Визначено, що розуміння вини в межах деліктних правовідносин виходить із застосування таких науково-теоретичних концептів, як концепт психологічної теорії та концепт поведінкової теорії. Встановлено, що відповідно до змісту психологічної теорії вини її сутність полягає у встановленні певного емоційного стану людини, перебуваючи в якому особистість негативно оцінює ефективність здійснених нею дій, бездіяльності чи ухвалених рішень.

Обґрунтовано, що збереження підходу, виробленого психологічною теорією, до розуміння вини є загрозою загалом процесів правозастосування та застосування стягнень за вчинене правопорушення.

4. Визначено, що застосування вини в межах чинного адміністративно-деліктного законодавства України є відображенням нормативного закріплення у національній правовій системі психологічної концепції вини, що фактично запроваджувалось активно у ХХ ст., і по суті було елементом «радянської» пропаганди та було сформовано в умовах тоталітаризму та відсутності ліберальних цінностей, що не вимагало від законодавця дієвого механізму застосування заходів адміністративної відповідальності до юридичних осіб, де домінуючими були державні та комунальні підприємства, винність яких не було сенсу встановлювати та доводити.

Обґрунтовано, що задоволення сучасних вимог необхідності трансформації здійснення управлінської функції держави та перегляду підходів до визначення змісту предмета та об'єкта адміністративного права, в межах якого формується концепт адміністративно-деліктного права як його підгалузі, є неможливим без перегляду концептуальних підходів до розуміння змісту вини як умови адміністративно-деліктних правовідносин.

5. Вказано, що у більшості країн Східної Європи, Україна не є винятком, концепція вини та загалом розуміння адміністративного делікту було сформоване у середині ХХ ст. та містило такі ознаки, як: 1) протиправність – правопорушення прямо передбачено в законі; 2) винність – воно повинно бути вчинене умисно або з необережності; 3) правопорушення посягає на

охоронювані законом об'єкти; 4) адміністративна караність – адміністративними правопорушеннями можуть бути визнані тільки такі діяння, за які передбачені заходи адміністративного стягнення.

6. Доведено, що зарубіжний досвід правозастосування вини у адміністративно-деліктних правовідносинах хоч і обґрунтовує елементи ситуації вільного вибору, проте показує, що ці елементи не є достатніми для визначення вини. На підставі наведеного запропоновано доповнити наявний підхід до інституту вини ще одним елементом, а саме: особа винувата, якщо заподіяння шкоди було вчинено у ситуації, коли кількість доступних альтернатив становила не менше двох варіантів, і хоча б один з цих варіантів був законним.

7. Вказано, що вина особи у разі закриття провадження зі спливом строку накладення стягнення або не має аналізуватися взагалі, або має чітко встановлюватися із дотриманням всієї процедури, коли особа має визнаватися винуватою із закриттям провадження на підставі ст. 38 КУпАП. З метою усунення протиріч, які наявні у правозастосовній практиці, доцільно внести зміни до КУпАП шляхом закріплення обов'язку суб'єкта, який розглядає адміністративну справу, встановлювати вину особи у справах про адміністративні правопорушення у випадку закриття справи.

8. Обґрунтовано, що вина як елемент адміністративного правопорушення є формою поведінки правопорушника. Таке розуміння вини в адміністративному праві кардинально відрізняється від змісту поняття вини як інституту кримінального права. Ключ до розуміння вини у кримінальному праві полягає в тому, щоб зрозуміти, чи усвідомлювала особа характер свого діяння і чи передбачала вона або могла передбачити його наслідки, що фактично унеможливорює визнання юридичної особи суб'єктом кримінальної відповідальності. Натомість наявність вини юридичної особи у вчиненні адміністративного правопорушення визначається зовнішніми ознаками самого діяння і не потребує з'ясування ставлення правопорушника до своїх дій. Таким чином, вина в адміністративному праві є елементом об'єктивної

частини складу адміністративного правопорушення, а не його суб'єктивною частиною.

Обґрунтовано доцільність доповнення статті 9 частиною четвертою Кодексу України про адміністративні правопорушення такого змісту:

«Винною особою є особа, що володіє вольовим усвідомленням значення діяння, можливості настання протиправних наслідків від його вчинення, але допускає його умисно чи необережно, що свідчить про її недобросовісність та нерозсудливість».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб.; за заг. ред. доц. А.Т. Комзюка. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Ун-т внутр. справ, 2000. 112 с.
2. Адміністративна відповідальність та провадження в справах про адміністративні правопорушення: навч. посіб. О.В. Кузьменко, М.В. Плугатир, І.Д. Пастух [та ін.]; за заг. ред. О.В. Кузьменко. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 388 с.
3. Адміністративна відповідальність: навч. посіб.; за заг. ред. Т.О. Коломоець. Київ: Істина, 2011. 184 с.
4. Адміністративне право України: підручник. Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко [та ін.]; за ред. Ю.П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
5. Адміністративно-деліктні відносини: юридичний словник-довідник. URL : <https://subject.com.ua/pravo/dict/34.html>
6. Афанасьєва Н. Є. Спрямованість особистості підлітків, схильних до девіантної поведінки. *Проблеми екстремальної та кризової психології* : Зб. Наук. Праць. Харків : УЦЗУ, 2007. Вип.1. С. 3-13.
7. Баклан І.В. Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчинюються неповнолітніми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2007. 20 с.
8. Бандурка О.М. Адміністративний процес України: монографія. Харків: ХНУВС; Майдан, 2019. 422 с.
9. Белікова О.В. Юридичний склад адміністративного правопорушення. *Держава та регіони. Серія Право*. 2013. № 3 (41). С. 22-28
10. Бугайчук К.Л. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2002. 243 с.

11. Важинський С.Е., Щербак. Т.І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2016. 260 с.
12. Венгер Ю.В. Вина як суб'єктивна підстава адміністративної відповідальності юридичної особи за вчинене правопорушення у сфері стандартизації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2015. №13. Том 1. С. 85-87
13. Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту крим. права України. К., 2005. 224 с.
14. Вереша Р.В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2004. 277 с.
15. Віхрова В.С. Адміністративна відповідальність фізичних та юридичних осіб Європейського Союзу в Україні. автореф. дисертації...канд. юр. н. 12.00.07. Київ, 2015. 16 с.
16. Войтенко І.С. Адміністративно-правові засади застосування адміністративно-господарських санкцій: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2011. 216 с.
17. Встановлення вини особи під час закриття провадження про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності. URL: https://protocol.ua/ua/vstanovlennya_vini_osobi_pid_chas_zakrittya_provadgenny_a_pro_administrativni_pravoporushennya_u_zv_yazku_iz_zakinchennyam_stroki_v_priyagnennya_do_administrativnoi_vidpovidalnosti/
18. Гарда І.В. Загальні правила накладення адміністративних стягнень: дис. ... канд. юрид. наук: Харків, 2009. 205 с.
19. Гелевей О.І. Неустойка як вид забезпечення виконання зобов'язання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. К., 2003. 20 с.
20. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

21. Греса Н.В. Психологічні чинники усвідомлення вини неповнолітніми злочинцями: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06. Харків, 2009. 160 с.
22. Гуржій А.В., Мельник Ю.О. Об'єкт правопорушення як критерій структуризації адміністративно-деліктного законодавства. *Юридична наука*. 2015. № 4. С. 14-19.
23. Гуторова Н.О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія. Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. 384 с.
24. Дембіцька С.Л. Адміністративна деліктність як небезпека зростання правопорушень в Україні. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С. 165-170.
25. Діденко Є.В. Застосовність права на справедливий суд у випадку закриття справи у зв'язку зі впливом строку накладення адміністративного стягнення. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 14-15 лютого 2020 р.)*. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2020. С. 76-80.
26. Діденко Є.В. Реалізація права на справедливий суд при розгляді справ про адміністративні правопорушення URL: http://phd.znu.edu.ua/page/PhD/Didenko_dis.pdf
27. Дорохіна Ю.А. Забезпечення прав юридичної особи в адміністративних провадженнях: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2010. 20 с.
28. Дорохіна Ю.А. Забезпечення прав юридичної особи в адміністративних провадженнях: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2010. 231 с.
29. Дорохіна Ю.А. Способи захисту прав юридичної особи в адміністративному провадженні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2009. № 1. С. 141–145.

30. Дудоров О.О. Ухилення від сплати податків : кримінально-правові аспекти. К. : Видавництво «Істина», 2006. 648 с.
31. Жорнокуй В. Вина юридичної особи: сучасний стан учення. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 160-164. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.29>
32. Жорнокуй Ю. М. Проблемні питання застосування категорії «вина» до юридичних осіб. URL: <http://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/view/454/424>
33. Завальний М. Порухення справи про адміністративне правопорушення як етап адміністративного розслідування. *Право і безпека*. 2006. № 5/4. С. 45-48
34. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В.Авраменко [та ін.]; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В.Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
35. Загуменник В. Адміністративна відповідальність. Проблеми та шляхи її подолання. *Вісник прокуратури*. 2008. № 2 (80). С. 70-77.
36. Задоя К.П. Особливі (спеціальні) форми вчинення злочину за кримінальним правом України: постановка проблеми. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 149-159. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Zadoya.pdf
37. Зайцев О.В. Науково-практичний коментар до ст. 20 «Обмежена осудність» Кримінального кодексу України. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. №4. С. 41-44.
38. Земляна І.В. Об'єктивна сторона адміністративного делікту у сфері земельних правовідносин в АР Крим. *Митна справа*. 2013. № 3. Ч. 2. Кн. 2. С. 359–363.
39. Зима О.Т. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: дис. ... канд. юрид. наук: Харків, 2001. 164 с.

40. Зозуля Наталія. Встановлення вини особи у вчиненні адмінправопорушення з одночасним закриттям провадження по справі: питання судової практики. URL: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/%20legal_analyst/analiz-sudovoi-praktiki-vstanovlennya-vini-osobi-u-vchinenni-administrativnogo-pravoporushennya-z-od/

41. Канзафарова І.С. Вина як умова деліктної відповідальності в країнах континентальної правової сім'ї. Держава і право : зб. наук. пр. юрид. і політ. науки. Вип. 29. К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. С. 372–376.

42. Карабін Т.О. Проблеми визначення суб'єктного складу публічної адміністрації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Випуск 3. С. 164-170.

43. Карнаух Б. Вина як антропологічна умова приватноправової відповідальності. *Філософія права і загальна теорія права* № 1–2/2014. С. 461-468.

44. Карнаух Б.П. Вина як антропологічна умова приватноправової відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2013. 127 с.

45. Карнаух Б.П. Вина як умова цивільно-правової відповідальності. Х., 2014. 500 с.

46. Касьяненко Л.М. Деякі особливості фінансово-правової відповідальності за порушення податкового законодавства. Черновці : Рута, 2003. С. 260–267.

47. Кириленко Є.В. Поняття та склад адміністративних правопорушень: запрошення до дискусії. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-1. С. 219-221.

48. Ківалова Т. Щодо визначення поняття цивільно-правової недоговорної (деліктної) відповідальності. *Вісник прокуратури*. 2008. № 11 (89). С. 99–107.

49. Кінаш Я.І. Трансформація адміністративної відповідальності: правові та організаційні засади: дис. ... канд. юрид. наук: Київ, 2004. 182 с.

50. Ковалів М.В. Провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/03_2013/13kmvparpp.pdf

51. Коваль Л.В. Відповідальність за адміністративні правопорушення: монографія. Київ: Вища школа, 1975. 160 с.

52. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

53. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/>

54. Коломоєць Т.О. Актуальні напрями вдосконалення правових засад та процедури судового розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з безпекою дорожнього руху. *Судова практика*. 2012. № 3. С. 30–38, С. 32

55. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посіб. К. : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

56. Колпаков В.К. Деліктний феномен в адміністративному праві України: концептуальні засади та проблеми правореалізації: дис. ... д-ра юрид. наук: Київ, 2005. 455 с.

57. Колпаков В.К., Гордєєв В.В. Теорія адміністративного проступку: монографія. Харків: Харків юридичний, 2016. 344 с.

58. Комарницька І. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми та перспективи розвитку. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2018. Вип. 18. С. 165–170.

59. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.

60. Коржанський М.Й. Вина у кримінальному праві. М.Й. Коржанський. Юридична енциклопедія : в 6 т. Редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]; К. : «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1 : А–Г. С. 394.

61. Корнута Л.М. Характеристика видів дисциплінарних стягнень, що застосовуються до державних службовців в Україні, та визначення напрямків їх удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Право*. 2014. Вип. 25. С. 162-167.

62. Короєд С.О. Судовий розгляд справ про адміністративні проступки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НУВСУ, 2009. 17 с.

63. Кримінальне право України. За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ; Харків: Юринком Інтер-Право, 2002. С.160–162.

64. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

65. Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві: монографія. Авт. кол.: В.О. Туляков, Г.П. Пімонов, Н. І. Мітріцян [та ін.]; за заг. ред. В.О. Тулякова. Одеса: Юридична література, 2012. 424 с.

66. Кукшинова О.О. Особливості адміністративної відповідальності пішоходів за порушення правил дорожнього руху. *Митна справа*. 2014. № 3 (93). Ч. 2. С.150-156.

67. Легеза Ю. О. Публічне управління у сфері використання природних ресурсів: адміністративно-правові засади: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 432 с.

68. Легеза Ю.О. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері використання природних ресурсів. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С.140–147.

69. Легеза Ю.О. Завдання та функції публічного управління у сфері використання природних ресурсів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2017. № 26. С. 20–22.

70. Легеза Ю.О. Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення. В кн. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 5. Харків, 2020. С. 886-888.

71. Лень В. В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві: Монограф. Передм. д.ю.н., проф. Ю. М. Антоняна. Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2008. 180 с.

72. Лисенко В.В. Виявлення податковою міліцією ухилень від сплати податків. К. : Парламентське видавництво, 2002. 168 с.

73. Літошенко О.С. Адміністративна відповідальність в системі юридичної відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07: Київ, 2004. 199 с.

74. Лобанова А. О. Порівняльний аналіз впливу індивідуально-психологічних характеристик студентів та лікарів на їх домінуючий вид інтуїції. *Теорія і практика сучасної психології*: зб. наук. праць. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. № 5. С. 48–52

75. Лук'янець Д. М. Вина як суб'єктивна підстава адміністративної відповідальності та проблеми її визначення *Адвокат: Журнал спілки адвокатів України*. 2004. № 7. С. 3–6.

76. Лук'янець Д.М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання: монографія. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 367 с.

77. Лук'янець Д.М. Вина як суб'єктивна підстава адміністративної відповідальності та проблеми її визначення. URL: https://biem.sumdu.edu.ua/images/stories/docs/K_KPD/Lukianets_23.pdf

78. Лук'янець Д.М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми правореалізації: дис. ... д-ра. юрид. наук: Київ, 2007. 410 с.

79. Лук'янець Д.М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади і проблеми правореалізації: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: Київ, 2007. 43 с.
80. Луць В.В. Контракти в підприємницькій діяльності. К.: Юрінком Інтер, 2008. 576 с.
81. Любавіна В.П. Вина в системі суміжних правових категорій. Вина в системі суміжних правових категорій. *Часопис Київського університету права*. 2021. №2. С. 270-273. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/770>
82. Ляшко О.Б. Адміністративні послуги у сфері містобудування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07: Запоріжжя, 2015. 225 с.
83. Майданик Р. А. Цивільно-правова відповідальність. Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення. Відп. ред. Ю. В. Баулін. Донецьк : Кальміус, 2013. С. 86–147.
84. Малєєва О. Психологічні особливості схильності особистості до переживання почуття провини: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Одеса, 2007. 285 с.
85. Матвеев Г. К. Вина в советском гражданском праве. Отв. ред. К. П. Николаев. Киев : Изд-во Киев. ун-та, 1955. 307 с.
86. Миколенко О.І. Адміністративний процес і адміністративна відповідальність: навч. посіб. Харків: Одісей, 2010. 368 с.
87. Михайленко Д.Г. Об'єктивне ставлення у вину в сучасному кримінальному праві. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4157/32.%20Mychailenko%20D.%20Obektyv%20stanov%20vin.pdf>
88. Муза О.В. Виникнення і розвиток адміністративно-деліктних правовідносин. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 1. С. 49-53.
89. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ, 2001.

90. Неборський Є. А. Адміністративно-правові засади діяльності суб'єктів містобудування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 246 с.

91. Негребецька Ю. Встановлення вини особи під час закриття провадження про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності. 2017. URL: https://protocol.ua/ua/vstanovlennya_vini_osobi_pid_chas_zakrittya_provadgenny_a_pro_administrativni_pravoporushennya_u_zv_yazku_iz_zakinchennyam_stroki_v_prityagnennya_do_administrativnoi_vidpovidalnosti/

92. Організація і методика проведення наукових досліджень: методичні рекомендації та завдання до практичних занять і самостійної роботи для здобувачів вищої освіти ступеня «доктор філософії» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Миколаїв. 2017. URL : http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2191/1/Orhanizatsiya_i_metydyka_provedennya_naukovykh_doslidzhen_Melnyk.pdf

93. Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1980. № 44. стор. 909.

94. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

95. Особливості судового розгляду справ про адміністративні правопорушення. М.В. Лошицький, В.І. Бобрик, О. Короед; кер. авт. Кол. М.В. Лошицький. К.: МП Леся, 2010. 536 с.

96. Остапенко О.І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку: монографія. Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при Українській академії внутрішніх справ, 1995. 312 с.

97. Павленко Д. Г. Принцип добросовісності в договірних зобов'язаннях: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. К., 2009. 20 с.

98. Панасюк О. В. Склад адміністративного проступку як юридична підстава адміністративної відповідальності. *Supremația Dreptului (Верховенство Права)* междунар. науч. журн. 2017. № 2. С. 189-193. URL:<https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/17890>
99. Панасюк О.В. Питання визначення адміністративно-деліктних відносин як об'єкта правового дослідження. *Вісник ХНУВС*. 2020. № 2 (89). С. 164-177.
100. Панасюк О.В. Склад адміністративного проступку як юридична підстава адміністративної відповідальності. *Верховенство права*. 2017. № 2 (4). С.189-193.
101. Парненко В.С. Юридичні особи як самостійні суб'єкти адміністративної відповідальності. *Науковий вісник Дніпропетровського національного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 231-238.
102. Петрова І.Г. Розвиток інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб на території України. *Науковий журнал Міжнародного гуманітарного університету*. Правознавство 2013. Том 1. Номер 6-1. С. 179-182.
103. Плотнікова А.В. Наслідки закінчення строку притягнення до відповідальності у кримінальному та адміністративному праві України: компаративістський аспект. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/580369.pdf>
104. Податковий кодекс України. Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
105. Полянничко А. Умисел в податкових правовідносинах – що це таке та навіщо? URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100024698-umisel-v-podatkovikh-pravoporushennyakh-scho-tse-take-i-navischo>
106. Постанова № 103481694 : Верховинський районний суд Івано-Франківської області від 22.02.2022 року. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/103481694/>

107. Постанова Апеляційний суд Львівської області по справі № 463/3484/17 від 13.12.2017 року. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/70908482>

108. Постанова Апеляційного суду Кіровоградської області від 19.12.2017 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71109046>

109. Постанова Апеляційного суду Миколаївської області у справі № 489/3418/18 від 27.08.2018 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76068687>

110. Постанова Апеляційного суду Тернопільської області у справі № 600/15/15-п від 17.03.2015. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/43131946>

111. Постанова Бобровицького районного суду Чернігівської області у справі № 729/1365/17 від 18.12.2017 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71096886>

112. Постанова Буського районного суду Львівської області 19 квітня 2018 р. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/73484979>

113. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у справі № 916/3620/19 від 29 вересня 2021 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100108948>

114. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 355/981/16-ц від 12 грудня 2018 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78680401>

115. Постанова Верховного Суду у складі Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 681/742/19 від 21 вересня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106454438>

116. Постанова Верховного Суду у справі № 927/623/18 від 16.04.2019 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81266272>

117. Постанова Виноградівський районний суд Закарпатської області по справі № 299/2028/18 від 03.10.2018. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/76939309>

118. Постанова Вищого господарського суду України справи №26/10-2002 відповідно до від 26.12.2006 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/179865>

119. Постанова Галицького районного суду м. Львова у справі № 461/726/18 від 27.02.2018 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72512947>

120. Постанова Галицького районного суду м. Львова у справі № 461/8689/20 від 12 листопада 2020 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92894225>

121. Постанова Каланчацького районного суду Херсонської області. № 98376957 від 14.07.2021 року. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/98376957>

122. Постанова Касаційний адміністративний суд по справі № 463/1352/16-а від 08.07.2020 року. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/90264746>

123. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справі № 823/2108/18 від 07 лютого 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108857671>

124. Постанова Київський апеляційний суд по справі № 757/52971/20-п від 12.07.2021 року. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/98365631>

125. Постанова Комунарського районного суду м. Запоріжжя у справі № 333/5005/18 від 27.11.2018 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78222297>

126. Постанова Ленінського районного суду м. Харкова справа № 642/3314/18 від 22.10.2018 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77419628>.

127. Постанова Мостиського районного суду Львівської області по справі 448/1231/17 від 13 грудня 2017 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71137453>

128. Постанова Мурованокуріловецького районного суду Вінницької області від 15 серпня 2018 року. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/75874582/>

129. Постанова Новозаводського районного суду м. Чернігова у справі № 751/1683/18 від 26.03.2018 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72999145>

130. Постанова Хортицького районного суду м. Запоріжжя у справі № 337/3125/17 від 25.06.2018 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74909223>

131. Постанова Червонозаводського районного суду м. Харкова у справі № 646/7349/17 від 14.02.2018 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72195262>

132. Правова доктрина України: у 5 т. Т. 2: Публічно-правова доктрина України. Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, М.П. Кучерявенко [та ін.]; за заг. ред. Ю.П. Битяка. Харків: Право, 2013. 864 с.

133. Примак В.Д. Вади і переваги основних теоретичних концепцій цивільної вини. *Юридична Україна*. 2006. № 5. С. 54–58.

134. Примак В.Д. Вина і добросовісність у цивільному праві (теорія, законодавство, судова практика). К.: Юрінком Інтер, 2008. 432 с.

135. Примак В.Д. Ознаки непереборної сили у відносинах цивільно-правової відповідальності. *Юридична Україна*. 2008. № 6. С. 60–67.

136. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

137. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності: Закон України від 14 жовтня 1994 року № 208/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208/94-вр#Text>

138. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 6 грудня 2016 року № 1774-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1774-19#Text>

139. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста : Закон України від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр#Text>

140. Про затвердження Змін до Правил організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України в умовах особливого періоду: постанова Правління Національного банку України від 15.11.2023 № 146. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0146500-23#Text>

141. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 р. № 963. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-2007-п#Text>

142. Про затвердження Положення про Державну службу статистики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2014 р. № 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481-2014-п#Text>

143. Про затвердження Типової угоди щодо взаємообміну інформаційними ресурсами: Наказ Державної служби статистики України від 02.10.2023 № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1948-23#Text>

144. Про офіційну статистику: Закон України від 16 серпня 2022 року № 2524-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2524-20#n350>

145. Про порядок вирішення колективних трудових спорів: Закон України від 3 березня 1998 року № 137/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-вр#Text>

146. Продаєвич В.О. Місце адміністративної відповідальності в системі заходів адміністративного примусу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2007. 200 с.

147. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Грабчук проти України» від 21.09.2006 року (заява № 8599/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_118

148. Рішення Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 12 грудня 2018 р. справа №607/23119/18 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78515978>

149. Рябікін Д. А. Вина як підстава для відповідальності морського перевізника. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.) Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОН України; НУ ОЮА. Одеса : Юрид. л-ра, 2014. Вип. 73. С. 304-310.

150. Сакали М.Я. Відповідальність юридичних осіб за податкові правопорушення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2011. 20 с.

151. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Методологія науково-педагогічних досліджень: підручник. Рівне: Волинські обереги, 2013. 360 с.

152. Софіна Л. Індивідуально-психологічні відмінності переживання почуття провини: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. К, 2009. 175 с.

153. Справа № 372/2538/19: Постанова Обухівського районного суду Київської області 05 березня 2020 року. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88031248>

154. Справа № 463/3484/17: Постанова Апеляційного суду Львівської області від 13 грудня 2017 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70908482>

155. Статистичний щорічник України – 2022. К.: Державна служба статистики України, 2023. 386 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_22_u.pdf

156. Стефанюк В., Голосніченко І., Михеєнко М. Інститут адміністративної відповідальності юридичних осіб: проблеми теорії та практики. *Право України*. 1999. № 9. С. 6-9.

157. Стрельченко О.Г. Специфіка проступку як складової частини адміністративного делікту. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 137-143.

158. Теорія держави і права (Актуальні проблеми). Колектив авторів: д.ю.н., проф. Бостан С.К., д.ю.н., проф. Гусарєв С.Д. Київ, 2013. 333 с.

159. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник; за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
160. Ткачук А.А. Значення вини у відносинах відповідальності за порушення договірних зобов'язань: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2002.
161. Токарева К.С. Специфіка предмета доказування й обставин, що підлягають установленню під час закриття справи про адміністративне правопорушення за впливом строку статті 38 КУпАП. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. Вип. 10-2(1). С. 138–140.
162. Узагальнений науково-консультативний висновок Науково-консультативної ради при Вищому адміністративному суді України від 07.11.2017 року. URL: http://www.vasu.gov.ua/nkr/pravovi_vusnovky/pravjvi_visnjvki_07.11.2017/
163. Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок введення в дію Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про адміністративні правопорушення». *Відомості Верховної Ради СРСР* 1981. № 8. стор. 178.
164. Указ Президії Верховної Ради УРСР «Про подальше обмеження застосування штрафів, що накладаються в адміністративному порядку». *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1961. № 35. стор. 368.
165. Федоров І.О. Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України: дис. ... канд. юрид. наук: Запоріжжя, 2006. 186 с.
166. Федоров М. О. Вина у фінансовому праві України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2013. 257 с.
167. Федорчак І.В. Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення у сфері земельних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2014. Вип. 24. Т. 3. С. 137-140.

168. Фетісова С.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері господарської діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2011. 192 с.
169. Філософський енциклопедичний словник За ред. В.І. Шинкарук. Київ: «Абрикос», 2002.
170. Хижня Л.Є. Адміністративна відповідальність за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля: стан та перспективи розвитку законодавства України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 6. Vol. 2. P. 246–249.
171. Хоменко М. М. Відшкодування шкоди, завданої органами державної влади, їх посадовими та (або) службовими особами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2013. 20 с.
172. Хорошак Н.В. Адміністративні стягнення за законодавством України: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 172 с.
173. Царькова О.В. Почуття провини як один із аспектів розвитку особистості та її соціальної взаємодії. *Науковий вісник Херсонського державного університету внутрішніх справ. Серія. Психологічні науки*. 2014. Випуск 1. Том 2. С. 79-83.
174. Царькова О.В. Феномен почуття провини як глибинний аспект особистості батьків, які мають дітей з обмеженими можливостями. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Випуск 30. С. 658-668.
175. Церковна О. Вина, як елемент складу цивільно-правового делікту. URL: [https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/Ryga_07_12_2018/Ryga18\(24\).pdf](https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/Ryga_07_12_2018/Ryga18(24).pdf)
176. Цивільне право : підручник у 2 т. Борисова В.І., Баранова Л.М., Бегова Т.І. [та ін.] ; керівн. авт. кол. В.І. Борисова; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Х. : Право, 2011. Т. 1. 656 с.
177. Цивільний кодекс від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

178. Чепелева Н. В. Спрямованість особистості на розвиток як підґрунтя самопроектування. Психологія саморозвитку особистості: збірник наукових праць. За ред. Н. В. Чепелевої, Я. Ф. Андрєєвої. Чернівці Київ, 2016. С. 5–18
179. Череміс О. О. Земельне правопорушення у сфері містобудування як підстава юридичної відповідальності: дис. ... д-ра філос.: 081. Київ, 2021. 247 с.
180. Чишко К.О. Адміністративно-правова кваліфікація та кваліфікація адміністративного правопорушення (проступку): поняття, ознаки, передумови. *Вісник ХНУВС*. 2015. № 3 (70). С. 150-158.
181. Чуприна О.В. Адміністративна відповідальність за порушення права на інформацію: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2013. 175 с.
182. Шаблистий В.В. Корупція з необережності (до проблеми встановлення вини та моменту виявлення пов'язаних із корупцією адміністративних і кримінальних правопорушень). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 230–233.
183. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного, багатоаспектного аналізу. *Соціальна психологія*. 2010. № 1(39). С. 94–106.
184. Шестак Л.В., Веремієнко С.В. Конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення: правова природа та проблеми застосування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 1. Т. 2. С. 35-38.
185. Шульга Є.В. Адміністративно-деліктні відносини в Україні в умовах євроінтеграції: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: Дніпро, 2018. 36 с.
186. Шульга Є.В. Специфічні ознаки адміністративно-деліктних відносин. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 70-74.
187. Щербина В.І. Дисциплінарні санкції: проблеми ефективності в умовах ринкових відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 10. С. 45-49.

188. Щодо встановлення вини особи під час закриття провадження про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності. 2017 URL: http://www.vasu.gov.ua/nkr/pravovi_vusnovky/pravjvi_visnjvki_07.11.2017/

189. Щодо встановлення вини особи під час закриття провадження про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності. 2018. URL: https://protocol.ua/ua/shchodo_vstanovlennya_vini_osobi_pid_chas_zakrittya_pro_vadgennya_pro_administrativni_prapoporushennya_u_zv_yazku_iz_zakinchennya_m_stroki_v_prityagnennya_do_administrativnoi_vidpovidalnosti_1/

190. Ярема А. Г. Проблемні питання у застосуванні Цивільного та Господарського кодексів. Під ред. А. Г. Яреми, В. Г. Ротаня. Київ. Реферат. 2015. 336 с.

191. Ярова Р. В. Вина як ознака адміністративного проступку спеціальних суб'єктів – водіїв автотранспортних засобів. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 168-172.

192. 'Nacrtzakonaonaknadištete'.1951. atext acquired from the Yugoslav State Archive In Belgrade on 2 December 2014. See also M Orlić, Esej o krivicu, *Pravni život* 1-2/2009.180.

193. Aćanski. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*.1-4/1983. 64.

194. Act on Protection of the Right to a Trial without Undue Delay. *Official Gazette RS*. 9/2006, 117/2006, 58/2009, 30/2010, and 38/2012.

195. Administrative Code of the Ukrainian SSR. Kharkiv: Ukrainian SSR People's Commissariat Legal Publishing, 1928. 130 p.

196. Art 1382 C.civ: 'Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrive, à le réparer'.

197. Art 1383 C.civ: 'Chacun est responsable du dommage qu'il a causé non seulement par son fait, mais encore par sa négligence ou par son imprudence'.

198. Art 205(1) Acton Associated Labour. *Official Gazette SFRY*. 53/1976.

199. Art 26 of the Constitution of the Republic of Slovenia. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL\(2000\)059-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL(2000)059-e)
200. Article 1384 (1) C.civ.
201. Arts 10–33 of the Constitution of SFR Yugoslavia (1974). URL: <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1992/en/20809>
202. Ausubel D.P. Relationships between shame and guilt in the socializing process. *Psychological Review*. 1955. №. 62. P. 378–390.
203. Basin K.V. Legal responsibility: nature, forms of implementation and human rights Candidate's thesis. Kyiv: V. M. Koretsky Institute of state and law of National Academy of Sciences of Ukraine.
204. Borodin Ivan, Oksana Myronets. Administrative liability of legal entities: history and present. *Proceedings of the National Aviation University*. 2016. № 3(68): 134–139.
205. Bugental G.F.I. The search for authenticity. New York : Holt, Rinehart & Winston, 1965. 437 p.
206. Canaris C.-W. Die Einstandspflicht des & Gattungsschuldners und die Übernahme eines Beschaffungsrisikos nach § 276 BGB. Claus-Wilhelm Canaris. Norm und Wirkung. Bern und München: Stämpfli und C.H. Beck, 2005. S. 179–254.
207. Cass. Ch Reunies. 13 February 1930.
208. Cass. Civ. 2e. 1st April 1965, Bull. Civ. II. № 336. p 230.
209. Chance Clifford. Corporate Liability in Europe. London: Clifford Chance LLP, 2012. 47 p., p.p. 3. 7. 10. 13. 16. 20. 23. 26. 29. 32. 35. 38.
210. Cigoj S. Komentar obligacij skihrazmerij (1984)art 158,598 f.
211. Cigoj S. Odškodninskempravu Jugoslavije (1972)94 f. See also H Koziol, Österreichisches Haftpflichtrecht I (1997) 139 f.
212. Coleman J., Hershovitz S., Mendlow G. Theories of the Common Law of Torts. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. 2015 (Winter). Edward N. Zalta (Ed.). URL: <https://plato.stanford.edu/archives/win2015/entries/tort-theories/>

213. Conclusions of the XIV joint session of the Federal Court, Supreme Military Court, and the Supreme Courts of the Republics from 25-26 March 1980 in Belgrade. *Published in Privreda in pravo*. 5/1980. P. 64.

214. Constitutional Court of Slovenia. Up-1082/12. 29 May 2014.

215. Constitutional Court of Slovenia. Up-679/12. 16 October 2014.

216. Constitutional Court of Slovenia. Up-695/11. 10 January 2013.

217. D Jadek-Pensa in: N Plavšak/M Juhart (eds), *Obligacijski zakonik s komentarjem* (2003) art 135. 797 f. See also, eg, Supreme Court of the Republic of Slovenia (hereinafter: Supreme Court RS), II Ips 304/2002. 6 March 2003.

218. D Machiedo. *Osnovodgovornostizaprouzrokovanuštetu* in: ST Arandelović(ed). *Građanska odgovornost: referati i diskusija sa Simpozijuma održanog 11. i 12. februara 1966. godine u Beogradu* (1966) 31. 46.

219. Fabrizio Cugia di Sant'Orsola, Silvia Giampaolo. *Liability of Entities in Italy: Was It not Societas Delinquere Non Potest? New Journal of European Criminal Law*. 2011. Vol. 2. Issue 1. pp. 59-74. p. 65.

220. Fleming J.G. *The Law of Torts*. 8th ed. Sydney: The Law Book Company Limited, 1992. 732 p.

221. Hegel G. W. E. (1971). *Philosophical Propaedeutic*. In Hegel, G. W. F. *Works of various years*. Vol. 2 (pp. 7-209). Moscow, U.S.S.R.: Mysl

222. Higher Court in Celje. Cp120/2020. 29 April 2020. *Fora comparative view*. seeegWidmer (fn 17) 349. at № 43.

223. Honsell H., Isenring B., Kessler M. *Schweizerisches Haftpflichtrecht* (5th edn 2013) 119 (fn 45) 80. № 21.

224. Howarth D. *Textbook on Tort*. London: Butterworths, 1995. 683 p.

225. *Ibid.* 159 f, and M Infantino. *Causation Theories and Causation Rules* in: M Bussani/AJ Sebok (eds). *Comparative Tort Law* (2nd edn 2021) 267 ff.

226. Infantino M., *Causation Theories and Causation Rules* :M Bussani/AJ Sebok (eds), *Comparative Tort Law* (2nd edn 2021) 267 ff.

227. Introduction to French tort law. URL: https://www.biicl.org/files/730_introduction_to_french_tort_law.pdf

228. iRiesenhuber K. Damages for Non-Performance and the Fault Principle. *European Review of Contract Law*. 2008. № 4. P. 119-153.
229. JG Fleming. *The Law of Torts*. 7th edn 1987. 291 f.
230. Jhering R. von (1875). *The Spirit Of Roman Law At The Various Stages Of Its Development*. Saint-Petersburg. Russian Empire: Bezobrazov's & Co. Printshop, 875. 309 p.
231. K Schmidt in: R Geigel, *Haftpflichtprozess* (28th edn 2020) ch 36. № 43.
232. Karanikić-Mirić M. Krivica kao osnov deliktne odgovornosti v građanskom pravu *Pravni život* 1-2/2009. P. 179-194.
233. Karanikić-Mirić. *Pravni život* 11/2009. 950.
234. Karner E. The Function of the Burden of Proof in Tort Law in: H Koziol/BC Steininger (eds), *European Tort Law 2008* (2009). № 5. p. 68. 70.
235. Kelsen H. *Pure Theory of Law*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1967. 356 p.
236. Kleinschmidt Causation in: J Basedow/KJ Hopt/R Zimmermann (eds). *The Max Planck Encyclopedia of European Private Law*. 2012. P.156.
237. Konstaninović M. *Obligacionopravo, Beleške predavanja*. Savez Studenata Pravnog fakulteta (1959).
238. Konstantinović M. discussion, in: ST Arandelović (ed), *Građanska odgovornost: referati i diskusija sa Simpozijuma održanog 11. i 12. februara 1966. godine u Beogradu*, Institut društvenih nauka (Belgrad, 1966) 332; M Karanikić-Mirić, *Postjugoslovenski "život" pravila o vanugovornoj odgovornosti u Srbiji*, in: D Možina (ed), *Razvojne tendence v obligacijskem pravu* (2019) 283; see also S Perović, *Predgovor, Zakon o obligacionim odnosima* (1995) 48; and C van Dam, *European Tort Law* (2nd edn 2013) 233.
239. Koziol (fn 16) 204. However, there is a presumption that an average person, older than 14 years of age and not mentally ill, has average capabilities; see H Koziol, *Austrian Report*, in: P Widmer (ed). *Unification of Tort Law: Fault*. 2005. № 22. P.16.

240. Lahe J. Subjective Fault as a Basis of Delictual Liability. *Juridica International*. 2001. № 6. P. 125–132. URL: https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2001_1_125.pdf

241. Lawsky S.B. Probably? Understanding Tax Law's Uncertainty. *University of Pennsylvania Law Review*. 2009. Vol. 157. URL: <https://ssrn.com/abstract=1161319>

242. Liability of Legal Persons for Corruption in Eastern Europe and Central Asia. Report of OECD Anti-Corruption Network for Eastern Europe and Central Asia. Paris, 2015. 90 p., p. 12.

243. Liability of legal persons under Greek law. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=1a9a0e0f-c07b-449c-b952-f07df12b6e09>

244. M Will/VV Vodinelić, Generelle Verschuldensvermutung – ein unbekanntes Wesen, in: U Magnus/J Spier (eds), *European Tort Law – Liber Amicorum Helmut Koziol* (2000) 307; H Küpper, *Deliktsrecht in Osteuropa – Herausforderungen und Antworten*, *Osteuropa Recht* 6/2003, 495, 504; see also EL Johnson, *No liability without fault – the Soviet view*, *Current Legal Problems* 1967, 165- 168.

245. Možina, *Odškodninska odgovornost za poškodbe pri športu* (Liability for sports-related injuries). Bergant-Rakočević (ed), *Šport in pravo* (2nd edn 2020) 113 f.

246. Možinain D: M Avbelj (ed). *Komentar Ustave RS*(2019) art 26. 261. № 25 f.

247. *Obligacijskizakonik*. Official Gazette RS83/01. 28/06,40/07and64/16.

248. Official Gazette of the Federal Republic of Yugoslavia, 31/93, and Official Gazette of Serbia and Montenegro. 1/2003.

249. Perović S. DieKodifikationdes Obligationenrechtsin Ju-goslawien, *Archiv für die civilistische Praxis (AcP)* 182 (1982) 293; C Jessel-Holst, *The Yugoslav Law of Obligations and Its Effects in Germany*, in: RD Vukadinović (ed), *Thirty Years of the Law on Ob- ligations* (2009) 164.

250. Radišić (fn 52) 202; idem, Protipravno stkaozasebanuslovgrađanskeodgovornosti, Anali Pravnog Fakulteta u Beogradu 1-4/2001. 547 f.

251. Riesenhuber K. Damages for Non-Performance and the Fault Principle. *European Review of Contract Law*. 2008, 4. C. 119-153.

252. Schäfer H.-B., Schönenberger A. Strict Liability versus Negligence. *Encyclopedia of law and economics*. Volume II. Civil Law and Economics. Cheltenham: Edward Elgar.2000. P. 597-624.

253. ST Arandžević (ed). Građanskaodgovornost:referatiidiskusijasa Simpozijumaodrža- nog 11. i 12. februara 1966. godine u Beogradu (1966).

254. Stoll H. Haftungsverlagerung durch beweisrechtliche Mittel. *AcP* 176 (1976) 145. 161; Widmer (fn 17) 357. № 67.

255. Supreme Court of the Republic of Slovenia RS,II Ips 800/2006. 24 June 2009 .

256. Supreme Court of the Republic of Slovenia RS,III Ips 123/2009. 29 March 2011. № 20.

257. Tuna A. (1983). The Proper Place of Fault in a Modern Law of Tort. *International Encyclopedia of Comparative Law*. (Vol. 11). (pp. 63–86). Torts. Brill: Martinus Nijhoff Publishers.

258. Tymchenko L., Fedchuk S. Some specific features of the guilt of a taxpayer under the tax code of Ukraine URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/10/13.pdf>

259. Viney G. W.Van Gerven, J.Lever, P.Larouche Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law. Hart Publishing. 2000.

260. Wagner G. Comparative Tort Law in: M Reimann/R Zimmermann(eds). *The Oxford Handbook of Comparative Law* (2nd edn 2019). 1013.

261. Weinstein S. Smith and Keenan's English law: text and cases. C. Wild. 16th ed. London, New York etc. : Longman, 2010. 954 p.

262. Widmer P. Comparative Report in: P Widmer (ed). *Unification of Tort Law: Fault* (2005) № 41. P. 348.

263. Zakon o obveznim odnosima. Official Gazette of Croatia 35/05.41/08.125/11.78/15 and 29/18.

264. Zoltan andras nagy some problems of the criminal liability of legal entity in criminal dogmatics. URL: <https://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/trest/nagy.pdf>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Червонописький В.С. Вина у адміністративно-деліктних правовідносинах: зарубіжний досвід правозастосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 163–166. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/40>.

2. Червонописький В.С. Встановлення вини у справах про адміністративні правопорушення: аналіз судової практики. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 235–241. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.34>.

3. Червонописький В.С. Формування наукового концепту вини в межах адміністративної науки. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2023. № 4. С. 93–96. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.4.14>.

4. Червонописький В.С. Концепції розуміння вини у адміністративно-деліктних правовідносинах. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 7(59). С. 186–189. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.29>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Червонописький В.С. До питання критеріїв обґрунтованості вини. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 243–245. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-66>.

2. Червонописький В.С. Визначення форми вини в окремих складах адміністративних правопорушень. *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених* : ІХ Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених, м. Одеса, 15 грудня 2023 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 121–122. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-357-9-33>.

3. Червонописький В.С. Адміністративно-деліктні правовідносини: сутність та ознаки. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 244–246. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-65>.

Проект Закону України «Про удосконалення механізму правового регулювання застосування заходів адміністративної відповідальності»

I. Внести до Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року (URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/>) такі зміни:

1.1. Доповнити статтю 9 частиною четвертою у такій редакції:

«Винною особою є особа, що володіє вольовим усвідомленням значення діяння, можливості настання протиправних наслідків від його вчинення, але допускає його умисно чи необережно, що свідчить про її недобросовісність та нерозсудливість»;

II. Прикінцеві та перехідні положення.

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

**Пояснювальна записка щодо прийняття
Закону України «Про удосконалення механізму правового
регулювання застосування заходів адміністративної відповідальності»**

1. Обґрунтування необхідності прийняття Закону України «Про удосконалення механізму правового регулювання застосування заходів адміністративної відповідальності»

Однією з традиційних категорій адміністративного права є категорія вини, яка є вагомою складовою адміністративно-правової відповідальності. Так склалося, що вина є по-перше, однією з її умов у різних видах адміністративно-правових відносин, по-друге, вона впливає на розмір відповідальності правопорушника. Крім того європейська концепція вини взаємозв'язана з концепцією свободи: в той час як існування свободи дозволяє діяти закону, вина є підтвердженням того, що свобода існувала в момент заподіяння шкоди. Відповідно, з цієї точки зору, легко провести різницю між неправомірністю і виною.

Правове значення вини у національному законі досить чітко закріплено, проте вона викликає жваві дискусії у доктрині, особливо щодо обґрунтованості принципу вини та вини юридичної особи як елементу адміністративно-деліктних правовідносин, а також щодо питання, пов'язаного з труднощами або взагалі неможливістю визначити форму вини в окремих складах адміністративних правопорушень. Все наведене призводить до неоднорідного сприйняття цієї категорії правозастосовною практикою і вимагає забезпечення ефективності нормативно-правового регулювання інституту вини в адміністративно-деліктних правовідносинах.

2. Цілі й завдання змін до нормативно-правових актів

Завданням проекту є оптимізація змісту вини у адміністративно-деліктних правовідносинах.

3. Загальна характеристика й основні положення змін до нормативно-правових актів

Удосконалення нормативно-правового регулювання із доцільністю внесення змін до чинного законодавства України шляхом: доповнення статті 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення частиною четвертою у такій редакції:

«Винною особою є особа, що володіє вольовим усвідомленням значення діяння, можливості настання протиправних наслідків від його вчинення, але допускає його умисно чи необережно, що свідчить про її недобросовісність та нерозсудливість»

4. Стан нормативно-правової бази в цій сфері правового регулювання

Вимагається внесення змін до статті 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Реалізація положень поданого законопроекту не потребує внесення змін до інших законів.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація положень законопроекту не впливатиме на видаткову та прибуткову частини державного або місцевих бюджетів.

6. Обґрунтування очікуваних соціально-економічних, правових та інших наслідків застосування законопроекту після його прийняття

Реалізація норм законопроекту приведе до належного рівня законодавчої техніки, що сприятиме підвищенню ефективності регулювання вини у адміністративно-деліктних правовідносинах.

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

**до проєкту Закону України «Про удосконалення механізму
правового регулювання застосування заходів адміністративної
відповідальності»**

Чинна редакція	Пропоновані зміни	Нова редакція
Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року (URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/)		
<p>Стаття 9. Поняття адміністративного правопорушення Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності.</p>	<p>Доповнити статтю 9 частиною четвертою у такій редакції: «Винною особою є особа, що володіє вольовим усвідомленням значення діяння, можливості настання протиправних наслідків від його вчинення, але допускає його умисно чи необережно, що свідчить про її недобросовісність та нерозсудливість»</p>	<p>Стаття 9. Поняття адміністративного правопорушення Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до</p>

		<p>закону кримінальної відповідальності. Винною особою є особа, що володіє вольовим усвідомленням значення діяння, можливості настання протиправних наслідків від його вчинення, але допускає його умисно чи необережно, що свідчить про її недобросовісність та нерозсудливість.</p>
--	--	---